

**T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
İSLAM MEZHEPLERİ BİLİM DALI**

**BASIMI OLAN ŞEYH SAFİ BUYRUKLARININ
KARŞILAŞTIRMALI İNCELEMESİ**

Merve POLAT

YÜKSEK LİSANS

**DANIŞMAN
Prof. Dr. Doğan KAPLAN**

KONYA-2025



Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	Merve POLAT		
	Numarası	22810601917		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Temel İslam Bilimleri/İslam Mezhepleri		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	×	
		Doktora		
Tezin Adı	BASIMI OLAN ŞEYH SAFİ BUYRUKLARININ KARŞILAŞTIRMALI İNCELEMESİ			

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Merve POLAT
İmza



ÖZET

Öğrencinin	Adı Soyadı	Merve POLAT		
	Numarası	22810601917		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Temel İslam Bilimleri/İslam Mezhepleri		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	×	
		Doktora		
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Doğan KAPLAN		
Tezin Adı	BASIMI OLAN ŞEYH SAFİ BUYRUKLARININ KARŞILAŞTIRMALI İNCELEMESİ			

ÖZET

Alevîlik, özellikle son 35-40 yılda akademik çevrelerde yoğun şekilde ele alınan bir çalışma konusu olmuştur. Ancak Alevîliğin özgün kaynaklarının yeterince tanınmaması ve genellikle sözlü kültüre dayalı bilgilere itibar edilmesi, çeşitli bilgi kirliliklerine yol açmıştır. Bu bilgi kirliliğinin önlenmesi ve Alevîliğin doğru anlaşılması, yazılı kaynaklara dayalı çalışmalara olan ihtiyacı ortaya koymaktadır. Alevîliğin temel yazılı kaynaklarından biri olan *Buyruklar*, inanç esaslarını, ahlaki ilkeleri ve toplumsal düzenlemeleri içermesi bakımından özel bir öneme sahiptir. Bu çalışmada, Şeyh Safî'ye nispet edilen *Buyruk* metnlerinin Türkiye Türkçesine yapılmış dört farklı çevirisi incelenmiştir. Söz konusu çeviriler; Doğan Kaplan, Rıza Yıldırım, Ahmet Taşgın ve Sönmez Kutlu tarafından yayımlanmış metinlerdir. Bu tezde çeviriler; içerik, dil özellikleri ve kullanılan yazma nüshalar açısından karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir. İlk olarak Alevîliğin inanç ve sosyal yapısına dair genel bilgiler sunulmuş, ardından *Buyruk* metnlerinin tarihi ve içeriğine dair tanıtıcı bilgiler verilmiştir. Çalışmanın amacı, mevcut *Buyruk* çevirilerine dair genel bir bakış açısı kazandırmak, farklılıkları ortaya koymak ve bu metinleri kullanacak araştırmacı ve okuyuculara yol göstermektir.

Anahtar kelimeler: İslam Mezhepleri Tarihi, Alevîlik, Buyruk, Safvetu's Safâ, Şeyh Safî.



ABSTRACT

Author' s	Name and Surname	Merve POLAT		
	Student Number	22810601917		
	Department	Islamic Basic Sciences/History of Islamic Sects		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)	×	
		Doctoral Degree (Ph.D.)		
	Supervisor	Prof. Dr. Doğan KAPLAN		
Title of the Thesis/Dissertation	COMPARATIVE STUDY OF THE PRINTED ORDERS OF SHEIKH SAḤĪ			

ABSTRACT

Alevîsm has been a subject of intense academic focus, especially over the past 35 to 40 years. However, the insufficient recognition of Alevîsm's original sources and the tendency to rely primarily on information derived from oral culture have led to various forms of misinformation. Preventing such misinformation and achieving an accurate understanding of Alevîsm highlight the need for studies based on written sources. Among Alevîsm's fundamental written sources, the *Buyruks* hold special significance, as they contain the essential tenets of faith, moral principles, and social regulations. This study examines three different Turkish translations of the *Buyruk* texts attributed to Sheikh Safi. These translations were published by Doğan Kaplan, Rıza Yıldırım, and Sönmez Kutlu. The thesis presents a comparative analysis of these translations in terms of content, linguistic features, and the manuscript versions used. It begins with a general overview of the religious and social structure of Alevîsm, followed by introductory information about the historical context and content of the *Buyruk* texts. The aim of this study is to provide a comprehensive perspective on the existing *Buyruk* translations, to highlight the differences among them, and to offer guidance to researchers and readers who intend to engage with these texts.

Keywords: History of Islamic Sects, Alevism, Buyruk, Safvetu's Safâ, Sheikh Safi.

ÖNSÖZ

Alevîlik özellikle son dönemlerde araştırmacıların merakını cezbetmiş önemli bir konu olmuştur. Özellikle Alevîliğin tarihsel arka planı, dini-kültürel yapısı son zamanlarda oldukça merak uyandırmıştır. Fakat alanda, konunun popülerliğinden dolayı bilgi kirliliği de oluşmuştur.

Alevîlik, genel olarak sözlü kültürden beslenen bir tarikat olmasının yanında yazılı kültüre de sahiptir. Fakat sözlü kültürün bazı olumsuz tarafları da bulunmaktadır. Sözlü kültürde, bilgi aktarımında tutarsızlık, dogmatikleşme ve farklı yorumlara açık olma gibi durumlar söz konusudur. Bu durumlar, Alevî inancının farklı yorumlanmasına ve zaman zaman farklı anlaşılmasına yol açabilir. Bu sebeple yalnızca sözlü kültürden beslenerek elde edilen bilgiler doğru bilgiye ulaşma açısından yeterli olmayabilir. Bu noktada Alevîliğin yazılı kaynakları büyük önem arz etmektedir.

Toplumda Alevîlikle ilgili, yalnızca sözlü kültürden beslenen, kaynağı olmayan kulaktan dolma bilgiler yayılmıştır. Yapılan bazı çalışmaların da temel kaynaklara dayanmadan, amatörce yapılması bilgi kirliliğini daha da artırmıştır. Bu durum, Alevîliğin dini-kültürel yapısının ve inançlarının yanlış bir şekilde anlaşılmasına sebep olmuştur. Bu sebeple en doğru bilgilere ulaşmak, Alevîliğin asıl kaynaklarına baş vurmakla mümkün olacaktır. Bu anlamda Alevîliğin dini-kültürel yapısını ortaya koyan, Alevîliğin inanç, ibadet ve sosyal ilişkileri hakkında bilgi sahibi olabileceğimiz Buyruklar önemli bir yere sahiptir.

Buyrukların kökeni 16. yüzyıla dayanmaktadır. Daha çok Alevîlerin inanç önderleri dedelerin elinde bulunan Buyruklardan ilk olarak Fuat Köprülü'nün çalışmaları sayesinde haberdar olunmuş, ilk Buyruk yayımı Sefer AYTEKİN tarafından yapılmıştır. Daha sonra Buyruklar üzerine çeşitli çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Bu anlamda yapılan çalışmalardan biri de Buyrukların Türkçeye çevirisinin gerçekleştirilmesi olmuştur. Biz de bu çalışmamızda basımı olan *Şeyh Safi Buyruğu* çevirilerini tanıtip karşılaştırmalı incelemesini yaparak öncelikle Buyruklar hakkında genel bilgilendirme yapmayı, bu çalışmaları genel hatlarıyla tanıtmayı, daha sonra basımı olan üç farklı *Şeyh Safi Buyruğu* çevirisini inceleyerek farklarını ve benzerliklerini ortaya koymayı planladık. Böylece Buyruklara karşı genel bir bakış sağlamayı, çevirisi olan Buyrukları tanıtmayı ve Alevîliğin asıl kaynaklarından doğru bir şekilde öğrenilmesine katkı sağlamayı amaçladık.

Çalışmamız giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde Buyruklar hakkında bilgi bulunmaktadır. Birinci bölümde basımı olan dört *Şeyh Safi Buyruğu* çevirisi tanıtılıp içerikleri hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölümde ise *Şeyh Safi Buyruğu* çevirileri dil, içerik ve kullanılan nüshalar bakımından incelenmiş, benzerlikleri ve farklılıkları karşılaştırmalı olarak ortaya konmuştur.

Bu çalışmanın hayata geçirilmesi sürecinde planlama, araştırma ve yürütme bakımından desteklerini esirgemeyen sayın danışmanım Prof. Dr. Doğan KAPLAN'a teşekkürlerimi sunarım. Tez savunması esnasında kıymetli önerileri ile tez çalışmamıza katkıda bulunan Dr. Öğretim Üyesi Salih KALKAN ve Dr. Öğretim Üyesi Ali Osman BALCI hocalarıma da teşekkür ederim.

Bu zorlu süreçte her daim desteğini hissettiğim, moral ve motivasyon kaynağım sevgili eşim Doç. Dr. Safa POLAT'a, kızım Zeynep Mesude POLAT'a ve oğlum Yusuf Ali POLAT'a teşekkür ederim.

Merve POLAT
Ağustos 2025

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ	v
İÇİNDEKİLER.....	vii
KISALTMALAR.....	ix
GİRİŞ	1
1.1. Araştırmanın Konusu ve Problemi.....	1
1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi.....	3
1.3. Araştırmanın Yöntemi	3
1.4. Kuramsal Çerçeve ve Çağdaş Araştırmalar	4
BİRİNCİ BÖLÜM	10
BASIMI OLAN ŞEYH SAFİ BUYRUKLARI	10
2.1. Şeyh Safi Buyruğu.....	10
2.1.1. Çalışmada Kullanılan Buyruk Yazmaları	11
2.1.2. Şeyh Safi Buyruğunun İçeriği	13
2.2. Menakıb-ı Evliya (Buyruk).....	20
2.2.1. Çalışmada Kullanılan Buyruk Yazmaları	20
2.2.2. Menakıb-ı Evliya'nın İçeriği	25
2.3. Bisâtî Şeyh Safi Buyruğu	30
2.3.1. Çalışmada Kullanılan Yazma Eser	30
2.3.2. Risâle-i Şeyh Safi'nin İçeriği	31
2.4. Makalat - Şeyh Safi Buyruğu.....	35
2.4.1. Çalışmada Kullanılan Yazma Nüshalar.....	36
2.4.2. Makâlât'ın İçeriği	39
İKİNCİ BÖLÜM	43
BASIMI OLAN ŞEYH SAFİ BUYRUKLARININ KARŞILAŞTIRILMASI.....	43
3.1. İçerik.....	43
3.2. İçerik Düzeni ve Başlıklandırma Yaklaşımları.....	52
3.2.1. Kaplan'ın Kullandığı Başlıklar	55
3.2.2. Yıldırım'ın Kullandığı Başlıklar	56
3.2.3. Taşgîn'ın Kullandığı Başlıklar	60
3.2.4. Kutlu ve Parlak'ın Kullandığı Başlıklar	60

3.3. Dil.....	62
3.4. Çevirilerde Kullanılan Nüshaların Değerlendirmesi	67
SONUÇ	70
KAYNAKÇA	72
EKLER	74

KISALTMALAR

a.s.	: Aleyhisselam
b.	: Bin, ibn (oğlu)
c.c.	: Celle celaluh
çev.	: Çeviren
H.z.	: Hazreti
k.v.	: Kerremallahu veche
s.a.v.	: Sallallahu aleyhi ve sellem
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
vb.	: Ve benzeri

GİRİŞ

Sözlükte “Ali’ye mensup” anlamına gelen “Alevîyye” kelimesinden gelen Alevîlik, 13. yüzyılda Anadolu’daki etnik ve sosyal-dinî kaynaşmaların bir sonucu olarak ortaya çıkan ve 16. yüzyılda devlet kuran Safevîlerin kuruluşunda etkili olan zümre için kullanılmaktadır.¹ 19. yüzyıla kadar Kızılbaşlık olarak bilinen bu inanç gurubuna, Osmanlı-Safevî çekişmesinin yaşandığı dönemlerde kötileyici anlamlar yüklenmiştir. Osmanlı-Safevî çekişmesinde dini argümanlar da kullanılmış, Kızılbaşlarla ilgili olumsuz düşünceleri belirten fetvalar ve eserler yayımlanmıştır. Kızılbaşlar için “râfizî, mülhid, zındık, evbâş” vb. olumsuz ve aşağılayıcı sıfatlar kullanılmıştır. Bu sebeple sonraki dönemlerde “Kızılbaş” kavramı yerine 19. yüzyılın sonlarına doğru şemsiye bir kavram olan “alevî” kullanılmaya başlanmıştır.²

1990’lı yıllardan itibaren Türk kamuoyunun merak uyandıran konularından biri olan Alevîlikle ilgili pek çok çalışma yapılmış fakat yazılı kaynaklarını göz ardı eden, yalnızca sözlü kültürden faydalanılarak ortaya konulan çalışmaların yüzeysel kaldığı görülmüştür. Bu bilgi kirliliğinin önüne geçmek ve Alevîliği doğru bir şekilde anlamak için Alevîliği yazılı kaynaklarından inceleyerek ortaya koyan çalışmalar yapılmıştır. Bu anlamda Alevîliğin asıl kaynaklarından olan *Şeyh Safi Buyruklarının* da çevirileri gerçekleştirilmiştir. Alevîliği anlama noktasında büyük önem arz eden bu eserlerin çevirisi alana büyük bir katkı sunmuştur. *Şeyh Safi Buyruğu* çevirisi olarak yayımlanan çalışmaların içeriklerinin, birbiriyle benzerlik ve farklılıklarının ortaya konulması hem Buyruklara hem de gerçekleştirilen bu çevirilere genel bir bakış kazandırmayı sağlayacak, okuyucuyu doğru bir şekilde yönlendirecektir.

1.1. Araştırmanın Konusu ve Problemi

Araştırmamızın konusu olan Buyruklar, Alevîliğin temel kaynağı olan ve Alevîler tarafından büyük önem atfedilen eserlerdir.³ Alevîlikteki, inanç, ibadet ve sosyal ilişkilerle ilgili önemli bilgiler veren Buyruklar, Alevîliğin öğretilerinin açıklandığı inanç ve uygulamalarını ortaya koyan en önemli yazılı metinlerdir. Bu anlamda Buyruklara Alevîlerin içtüzüğü, anayasası da denilebilir.⁴ Daha çok dedelerin elinde bulunan bu kaynaklar,⁵ köken olarak 16. yüzyıla Safevîler dönemine dayanmaktadır.⁶

¹ Ahmet Yaşar Ocak, “Alevî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1989), 2/368-369.

² Doğan Kaplan, *Yazılı Kaynaklarına Göre Alevîlik*, (Ankara: TDV Yayınları, 2021), 38-39.

³ Doğan Kaplan, *Şeyh Şafi Buyruğu* (Diyanet Vakfı Yayınları, 2015), 15.

⁴ Rıza Yıldırım, *Menakıb-ı Evliya (Buyruk)* (Yapı Kredi Yayınları, 2020), 21.

⁵ Kaplan, *Şeyh Şafi Buyruğu*, 15.

⁶ Doğan Kaplan, *Yazılı Kaynaklarına Göre Alevîlik* (Diyanet Vakfı Yayınları, 2021), 44.

Akademi dünyası *Buyruklardan* ilk olarak Fuat Köprülü'nün (öl.1966) çalışmaları sayesinde haberdar olmuş, ilk *Buyruk* yayımı ise Sefer Aytekin tarafından 1958 yılında gerçekleştirilmiştir. Daha sonraki dönemde *Buyruklar* üzerine çeşitli araştırmalar ve çalışmalar yapılmıştır.⁷ Rıza Yıldırım, Alevîlikle ilgili en kapsamlı çalışmanın Doğan Kaplan tarafından yapıldığını söylemiştir. Kaplan, doktora tezine dayanan *Yazılı Kaynaklarına Göre Alevîlik* kitabında Alevîliğin inanç sistemini, ibadetlerini, dini-toplumsal yapısını, tarihsel arka planını incelemiş, *Buyrukları* inceleyerek nüshaları tanıtmıştır.⁸

Çalışmamızda inceleyeceğimiz dört adet *Buyruk* yayımının temel özelliği bu eserlerin dayandığı yazmalarla yayımlanmış olmasıdır. Tezimizde inceleyeceğimiz eserler yayımlanma sırasına göre şöyledir. İlk çeviri, Ahmet Taşğın tarafından 2003 yılında *Şeyh Safî Buyruğu (Menâkıbu'l-Esrâr Behcetü'l-Ahrâr)* adıyla yayımlanan Konya Mevlâna Müzesi Yazmaları, Ferit Uğur Kitaplığı no.1172'de yer alan yazmadır.⁹ İkinci çalışma Sönmez Kutlu ve Nizamettin Parlak tarafından 2008 yılında *Makalat-Şeyh Safî Buyruğu* ismiyle yayımlanan çalışmadır.¹⁰ Üçüncü eser Doğan Kaplan'ın Mevlâna Müzesi Gölpınarlı Kütüphanesindeki üç *buyruk* nüshasını ve Sivas Hafik ilçesi nüshasından oluşan dört nüshayı mukayese ederek 2015 yılında yayımladığı *Şeyh Safî Buyruğu*¹¹ adlı çalışmadır. İnceleyeceğimiz son eser ise, 2020 yılında Rıza Yıldırım tarafından on bir *Şeyh Safî Buyruğu* nüshasından faydalanılarak *Menakıb-ı Evliya (Buyruk)* ismi ile yayımlanan çalışmadır.¹²

Bu çalışmalardan Taşğın'ın yayımı hakkında daha önce Kaplan adı geçen eserinde detaylı değerlendirmelerde bulunmuştur¹³ ancak basımı olan *Buyruklarla* ilgili mukayeseli bir çalışmada adı geçen eserin olmaması da bir eksiklik olacağından bu çalışma da incelenecek metinler arasına alınmıştır. Fakat tezimizde bu çalışmalar yayım yılına göre değil *Şeyh Safî Buyrukları* olma vasfına sahip oluşlarına göre değerlendirilecektir. Buna göre öncelikle içerik olarak birbirine çok yakın olan Kaplan ve Yıldırım'ın yayımlarını ardından Taşğın'ın yayımı ve son olarak da bir *Buyruk* metni olmayan ancak o isimle yayımlandığı için inceleme konusu yapılan Kutlu-Parlak yayımı değerlendirilecektir.

⁷ Yıldırım, *Menakıb-ı Evliya (Buyruk)*, 27-28.

⁸ Yıldırım, *Menakıb-ı Evliya (Buyruk)*, 33.

⁹ Bisâtî, *Şeyh Sâfî Buyruğu*, haz. Ahmet Taşğın, (Ankara: Rheda-Widenbrück Çevresi Alevî Kültür Derneği Yayınları, 2003).

¹⁰ Şeyh Safiyeddin Erdebili, *Makâlât Şeyh Safî Buyruğu*, haz. Sönmez Kutlu-Nizamettin Parlak, (İstanbul: Horasan Yayınları, 2008).

¹¹ *Şeyh Safî Buyruğu*, haz. Doğan Kaplan, (Ankara: TDV Yayınları, 2015).

¹² Yıldırım, *Menakıb-ı Evliya (Buyruk)*, (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2020).

¹³ Kaplan, *Yazılı Kaynaklarına Göre Alevîlik*, 48,

1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Alevilik, son dönemlerde popüler bir konu olmasından dolayı araştırmacıların da merakını cezbetmiş ve bu konuda çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Buyruk çevirileri de bu çalışmalardan olmuştur. Literatürde Buyruklarla ilgili çeşitli çalışmalar yapılmış, Osmanlıca Türkçesi olan bu Buyruk metinlerinin çevrim yazımları gerçekleştirilmiş fakat bu eserleri konuları, benzerlikleri, farklılıkları, açısından mukayese eden, karşılaştırmalı inceleyen bir çalışma yapılmamıştır. Kaplan, *Yazılı Kaynaklara Göre Alevilik* isimli çalışmasında 15 (on beş) adet matbu buyruk çalışmasına ulaşmış bunlar hakkında detaylı bilgi vermiştir.¹⁴ Bu matbu neşirlerden sadece birinde yararlanılan yazma nüshadan bahsedilmiş ve eserin sonunda ek olarak yayımlanmıştır. Diğer yayımlardan çoğu ise çeşitli yazmalardan istifadeyle yayımlanmış derlemeden ibarettir. Metin tam olarak yayımlanmadığı gibi yararlanılan yazma hakkında net bilgi verilmemiştir. Bu sebeple çalışmamızda yazma nüshalardan faydalanılarak ortaya konulan Buyruk çevirileri incelenerek mukayese edilmiştir. Böylece çalışmada öncelikle okuyucuya Buyruklar hakkında bilgi verilmiş ardından çeviriler tanıtılıp mukayese edilerek basımı olan *Şeyh Safi Buyruklarına* karşı genel bir perspektif kazandırılmıştır.

1.3. Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışma, *Şeyh Safi Buyruklarının* farklı baskılarının karşılaştırmalı olarak incelenmesini amaçlayan nitel bir araştırmadır. Araştırma, doküman analizi yöntemine dayanmaktadır. Nitel araştırmalarda sıkça başvurulan bu yöntem, yazılı belgelerin sistemli bir biçimde incelenmesini ve içeriklerinin yorumlanmasını içermektedir.

Araştırmada öncelikle basımı yazma eserleriyle yapılmış yukarıda adları geçen dört adet *Şeyh Safi Buyruğu* tespit edilmiş, bu basımlar metin, dil, yapı ve içerik açısından karşılaştırılmıştır.

Metinler, öncelikle dil, imla, noktalama, başlıklandırma ve anlam farklılıkları açısından karşılaştırmalı bir yaklaşımla incelenmiştir. Her dört nüshada geçen ifadelerin benzerlikleri, ayrılıkları ve olası nüsha farkları sistematik olarak karşılaştırılmış hem anlam kaymaları hem de içerikteki eksiklik ya da fazlalıklar tespit edilmiştir.

Araştırmanın yöntemsel çerçevesi şu üç temel aşamadan oluşmaktadır:

1. **Veri Toplama:** İncelenecek metinler temin edilmiş, her biri dikkatlice okunmuş ve bölümler halinde sınıflandırılmıştır.

¹⁴ Kaplan, *Yazılı Kaynaklarına Göre Alevilik*, 97-101.

2. **Karşılaştırmalı Analiz:** Metinlerdeki ifadeler satır satır karşılaştırılmış, farklılıklar tablollaştırılmış ve metinlerin arka planındaki anlam dünyası yorumlanmıştır.
3. **İçeriksel Değerlendirme:** Tespit edilen farkların tarihî, mezhebî ve metinsel nedenleri sorgulanmış; Buyruk'un inanç, ahlak ve toplum yapısı açısından ne tür mesajlar verdiği metinler arası bir yaklaşımla analiz edilmiştir.

Bu süreçte hem metin içi çözümleme (her metnin kendi içindeki tutarlılığı ve söylemi) hem de metinler arası çözümleme (nüshalar arası karşılaştırma) yöntemleri birlikte kullanılmıştır. Ayrıca araştırma sürecinde literatür taraması yapılmış, Alevî-Bektaşî geleneği, Buyruk literatürü ve metin neşriyle ilgili akademik kaynaklara başvurulmuştur.

Bu yönüyle çalışma hem edisyon kritiği özellikleri taşımakta hem de kültürel ve tarihî çözümleme yöntemiyle Alevî inanç metinlerinin aktarımı bağlamında önemli veriler sunmaktadır.

1.4.Kuramsal Çerçeve ve Çağdaş Araştırmalar

Bu çalışmada Alevîliğin inanç, ibadet ve sosyal ilişkileri hakkında bilgi veren, Alevîliğin yazılı kaynaklarından olan Buyrukların, basımı olan çevirileri konu, içerik, dil bakımından incelenerek ortaya konulmuş, bu çalışmaların karşılaştırması yapılarak genel bir bakış kazandırılmıştır.

Alevîliğin yol-erkanının anlatıldığı kaynak nüshalar olması açısından büyük bir öneme sahip olan Buyruklar, Doğan Kaplan'ın *Yazılı Kaynaklara Göre Alevîlik* kitabında yaptığı gibi *Şeyh Safî Buyrukları* ve *İmam Cafer Sadık Buyrukları* olmak üzere iki gruba ayrılarak incelenmiştir. Çalışmamızdaki *Şeyh Safî Buyrukları*, Safevîlerin Kızılbaşlar üzerinde etkili olduğu dönem olan ve 16.-18. yüzyıllara ait olan Buyruklardır. Bunlar, Erdebil Tekkesi'nin kurucusu olan Şeyh Safiyüddin Erdebili (öl.735/1334) ve oğlu Şeyh Sadreddin Musa'nın (öl.794/1392) diyaloglarının bulunduğu, İmam Cafer-i Sadık ve on iki imam vurgusunun yapıldığı, Şah Hatayi'ye (öl. 930/1524) ait şiirler başta olmak üzere çok sayıda şiir ve deyişin bulunduğu Buyruklardır. *İmam Cafer-i Sadık Buyrukları* ise Safevî Devletinin I. Şah Abbas (öl.1037/1628) zamanında artık devletleşme sürecini tamamladığı, Kızılbaşların devlet sisteminden kovulduğu dönemde ortaya çıkan Buyruklardır. Bu sebeple bu Buyruklar, Safevî etkisinden uzaktır. En erken 19. yüzyıla ait olduğu düşünülen *İmam Cafer-i Sadık Buyrukları*, Alevîlerce de bu şekilde algılandığı için bu isimle ifade edilmiştir. Buyrukların bu şekilde

isimlendirilmesi Şeyh Safiyyüddin Erdebili ya da İmam Cafer Sadık tarafından yazılması anlamına gelmemektedir.¹⁵

Buyrukların kim tarafından yazıldığıyla ilgili farklı görüşler ortaya konulmuş fakat net bir şey söylenilememiştir. Şeyh Safiyyüddin Erdebili'ye nispet edilen Buyrukların Şeyh Safiyyüddin tarafından yazıldığı düşünülemez. Çünkü Buyruklarda Safiyyüddin Erdebili'nin torunu Şah İsmail'den çokça bahsedilmekte, Hatayi mahlasıyla yazdığı şiir ve deyişlere de yer verilmektedir. Yine Şah İsmail'den sonra yaşamış ozanlardan deyişler de bulunmaktadır.¹⁶ Bu sebeple Şah Safiyyüddin Erdebili'nin yazdığı düşüncesi doğru görünmemektedir.

Bu eserlerin Şah İsmail tarafından yazıldığı düşüncesi de oluşmuştur. Fuat Köprülü *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar* adlı çalışmasında Buyrukları ilk defa gündeme taşıyıp bilim dünyasının haberdar olmasını sağlamıştır. Bu çalışmasında elimizdeki en eski Buyruk olan *Menâkıbu'l-Esrâr Behcetü'l-Ahrâr* adlı yazmanın Şah İsmail'e ait olduğunu zannettiğini fakat daha sonra ona ait olmadığını tespit ettiğini söylemiştir.¹⁷ Fuat Bozkurt da bu konuda Buyrukların içerik bakımından çok zengin olmasına karşın dil bakımından biraz dağınık olduğunu, Şah İsmail gibi bir ozanın elinden çıktığı düşüncesinin doğru görünmediğini söylemiştir.¹⁸ Dolayısıyla Buyrukların Şah İsmail tarafından yazıldığı görüşünün de doğru olmadığı anlaşılmaktadır.

Buyrukların kimin tarafından yazıldığına dair bir diğer iddia ise Gölpınarlı tarafından ortaya konulmuştur. Gölpınarlı, Buyrukların Şah İsmail'in oğlu Şah Tahmasp (öl.984/1576) zamanında Bisati adlı birine yazdırıldığını söylemiştir.¹⁹ Fakat Kaplan, Gölpınarlı'nın bu görüşe, elindeki yazma nüshalardaki Şah Tahmasp ile ilgili bir övgü şiirinin sonunda yer alan 'Bisati' mahlasından vardığını ifade etmiştir. Kaplan, bu iddiayı doğrulayacak başka bir delilin olmadığını, eserdeki bir şiirde bulunan mahlastan dolayı bu eseri Bisati'ye atfetmenin acele verilmiş bir karar olacağını, zira eserde Pir Sultan ve Adili mahlaslı şiirlerin de bulunduğunu söylemiştir.²⁰ Bu sebeple Buyrukların kimin tarafından yazıldığı kesin olarak bilinmemektedir.

Alevîlik araştırmalarında önemli kaynaklardan biri de *Safvetu's-Safa*'dır. Bu eser, Şeyh Safiyyüddin Erdebili'nin menakıbıdır. Bu eser, İbn Bezzaz olarak tanınan Derviş Tevekkülü b.

¹⁵ Kaplan, *Yazılı Kaynaklarına Göre Alevîlik*, 44.

¹⁶ Fuat Bozkurt, *Buyruk: İmam Cafer-i Sadık Buyruğu* (SALON YAYIMLARI, 2018), 12.

¹⁷ Fuat Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 1991).

¹⁸ Bozkurt, *Buyruk*.

¹⁹ Abdülbaki Gölpınarlı, *Tarih Boyunca İslam Mezhepleri ve Şiilik* (Kapı Yayınları, 2021), 12-13.

²⁰ Kaplan, *Yazılı Kaynaklarına Göre Alevîlik*, 102-103.

İsmail b. Hacı Erdebili tarafından yazılmıştır. Eserin yazımı İbn Bezzaz tarafından 759/1358 yılında tamamlanmıştır. İbn Bezzaz bu eserde, Şeyh Safiyüddin'in şeyhi İbrahim Zahid Gilani ile tanışmasını, hayat hikayesini, kerametlerini, öğrencilerini, mezhebini çeşitli ayet ve hadislerle menakıp geleneğine uygun olarak yazmıştır.²¹ İbn Bezzaz bu eserin adını *Mevahibi's Seniyye fi Menakıb-ı's Safevîyye* ya da kısaca *Safvetu's-Safa* koymuştur. Eser daha çok *Safvetu's Safâ* ismi ile bilinmekle beraber tasavvufi çevrelerde *Menâkıb-ı Şeyh Safi* olarak da bilinmektedir. Şeyh Safiyüddin'in menakıbı araştırıldığında 14.yüzyılda yazılmış olan *Safvetu's-Safa* ve bu eserin dördüncü bölümü ile karşılaşılmaktadır.

Safvetu's-Safa, Mukaddime, on iki bölüm (bâb) ve bir hatimeden (sonuç) oluşmaktadır. Eserin dördüncü bölümü altı alt başlıktan oluşup "Kelimât ve tahkikât" adını taşımaktadır. İçerisinde hadis-i şerifler, meşayihın sözleri ve beyitleri, nasihat ve uyarılar ile Şeyh Safi'nin tasavvufi sözleri bulunmaktadır. Bu bölümün Anadolu'daki çevirileri *Menakıb-ı Şeyh Safi*, *Tercüme-i Menâkıb* olarak isimlendirilmiştir. Bu bâba ayrı bir eser muamelesi yapılmıştır.²² Bu bölüme ilişkin *Makalat- Makamat-ı Şeyh Safi* ismiyle müstakil nüshalar yazıldığı ve çevirilerinin yapıldığı olmuştur.²³

Safvetu's-Safa, Şah Tahmasp zamanında birtakım değişiklikler ve tahrife uğratılmıştır. Zira Şah Tahmasp, Ebu'l-Feth el-Hüseyni'den (öl.977/1569) atası Şeyh Safiyüddin'in menakıbını yeni mezheplerine göre "tashih ve tenkih" etmesini istemiştir.²⁴ O bakımdan bu eserin Şah Tahmasp öncesi dönemdeki nüshalarıyla 1500 sonrası nüshaları arasında farklılıklar bulunmaktadır.²⁵ *Safvetu's-Safa*'nın en güvenilir nüshası, Muhammed b. Hüseyin Katib Nişati tarafından 949/1543 yılında yapılan çeviridir. Nişati nüshası olarak bilinen bu yazmanın çevirisi Sönmez Kutlu ve Nizameddin Parlak tarafından yapılmıştır. Çalışmamızda ele alınan eserlerden biri de bu çeviridir.

²¹ Kaplan, *Yazılı Kaynaklarına Göre Alevilik*, 128-129; krş. Kaplan, *Şeyh Şafi Buyruğu*, 18.

²² Kaplan çalışmasında bu eserin ulaştığı 6 adet yazmasının künyesini verir. Bk. Kaplan, *Yazılı Kaynaklarına Göre Alevilik*, 128.

²³ Kaplan, *Yazılı Kaynaklarına Göre Alevilik*, 320-325; Yıldırım, *Menakıb-ı Evliya (Buyruk)*, 61.

²⁴ Kaplan, *Yazılı Kaynaklarına Göre Alevilik*, 60-61, 129.

²⁵ Safvetu's-Safa üzerinde yapılan bu değişikliklerle ilgili ilk çalışmaları Ahmed Kesrevi ve Zeki Velidi Togan yapmış farklı istinsah tarihli nüshalar üzerinde somut örnekler göstermişlerdir. Bk. Kaplan, *Yazılı Kaynaklarına Göre Alevilik*, 60-61, 128-129. Daha sonra Michael M. Mazzaoui benzer değerlendirmelerde bulunmuştur. Michael M. Mazzaoui, *The Origins of The Safawids Si'ism, Sufism, and the Gulât*, (Wiesbaden, 1972), 47-48. *Safvetu's-Safa*'nın Türkçe çevirilerinde yapılan tahrifatla ilgili bk. Sönmez Kutlu, "Tarihsel Süreçte Aleviliğin Yazılı Kaynaklarında Yapılan Metin Tahrifatı: Safvetu's-Safa'nın Türkçe Çevirileri Örnekleme Üzerinden", *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, 2007/20, Mevlânâ'ya Armağan Sayısı, 21-32.

Safvetu's-Safa ile ilgili olarak Doğan Kaplan, *Yazılı Kaynaklara Göre Alevilik* kitabında, *Safvetu's Safa*'nın, Buyrukların esin kaynağı olabileceğini ifade etmiş²⁶, Yıldırım ise *Menakıb-ı Evliya* isimli kitabında bu eserin, Safevî tarikatının paradigmatik kurucu metni olduğunu söylemiştir. Ayrıca Yıldırım bu eserin Şeyh Safiyüddin'in yol-erkanı hakkında başlıca kaynağımız olduğunu fakat *Buyruk* ve *Safvetu's-Safa*'nın başlık ve anlatı formu dışında benzerliğinin olmadığını, içerik bakımından farklı olduğunu belirtmiştir.²⁷ Bu iki görüşte de ortaya konulduğu üzere *Safvetu's-Safa* bir *Buyruk* nüshası ya da *Buyrukların* ana kaynağı değildir. Sönmez Kutlu ise Buyrukların tarihsel olarak *Menakıb-ı Şeyh Safi* olarak bilinen *Safvetu's-Safa*'nın dördüncü bölümünün Anadolu'daki çevirilerine dayandığını düşünmektedir.²⁸

Çalışmamızda incelediğimiz *Makalat-Şeyh Safi Buyruğu* isimli eser esasen *Safvetu's-Safa*'nın dördüncü bölümünün çevirisidir. Aslında *Safvetu's-Safa* ve *Buyruk* olarak bilinen eserler içeriği ve konuları bakımından birbirinden farklıdır. Bu sebeple *Safvetu's-Safa* ve *Buyruklar* tasavvufi benzerliğin ötesine geçmeyen birbirinden farklı eserlerdir.²⁹ Rıza Yıldırım, *Menakıb-ı Evliya* isimli çevirisinin öncesinde Sönmez Kutlu'nun *Makalat-Şeyh Safi Buyruğu* isimli kitabından bahsetmiş, *Safvetu's-Safa*'nın dördüncü babının *Buyruk* olarak nitelendirilmesinin yanlış olacağını belirtmiştir.³⁰

Buyruklarla ilgili en kapsamlı çalışma Yıldırım'ın da kitabında belirttiği gibi ilk olarak Kaplan tarafından yapılmıştır. Kaplan, doktora tezi olan *Yazılı Kaynaklarına Göre Alevilik* isimli çalışmasında Alevî inançlarını, ibadetlerini, dini ve toplumsal kurumlarını, tarihsel arka planını incelemiştir.³¹ Çalışma, bu konuda toplumdaki Alevîlikle ilgili yaygın yanlış bilgilerin düzeltilmesi anlamında büyük katkı sunmuştur.³²

Şeyh Safi Buyrukları, Alevîler arasında en yaygın olan ve tarihi en eski olan *Buyruklardır*. Kişisel kütüphanelerde ya da yazma eser kütüphanelerinde en fazla bulunan

²⁶ Kaplan, *Yazılı Kaynaklarına Göre Alevilik*, 60.

²⁷ Yıldırım, *Menakıb-ı Evliya (Buyruk)*, 197.

²⁸ Kutlu, Sönmez - Nizamettin Parlak, *Makalat (Şeyh Safi Buyruğu)*, çev. Sönmez Kutlu - Nizamettin Parlak (Horasan Yayınları, 2009), 34-38.

²⁹ Kaplan çalışmasında *Safvetu's-Safa*'nın içeriğini ek olarak vermiştir. Bk. Kaplan, *Yazılı Kaynaklarına Göre Alevilik*, 321-325.

³⁰ Yıldırım, *Menakıb-ı Evliya (Buyruk)*, 67.

³¹ Yıldırım, *Menakıb-ı Evliya (Buyruk)*, 33.

³² Kaplan'ın şu çalışmalarında da Buyruklar incelenmiştir. Bk. Kaplan, "Alevîliğin Yazılı Kaynaklarından Buyruklar ve Muhtevaları Üzerine", *Uluslararası Bektaşilik ve Alevilik Sempozyumu -I-, 28-30 Ekim 2005*, (Isparta: SDÜ İlahiyat Fakültesi Yayınlar, 2005): 233-248; "Alevîliğin Yazılı Kaynakları Buyruklar ve Buyrukların Kökeni", *Anadolu'da Alevîliğin Dünü ve Bugünü*, (Sakarya: Sakarya Üniversitesi Yayınları, 2010): 339-356

Buyruk çeşidi de budur. Bu durum Alevîlikle Safevîlik arasındaki tarihsel ilişkiden kaynaklanmaktadır. Anadolu'daki Kızılbaşlar, Safevî Devletinin kurulmasında önemli bir rol oynamış, devletin kuruluşundan sonra da Safevîlerin bir uyuğu gibi hareket etmişlerdir. Bu sebeple Safevîlerin Anadolu'daki Kızılbaşlar üzerindeki etkisi Safevî Devleti yıkılışına kadar da yoğun bir şekilde devam etmiştir. Dolayısıyla *Şeyh Safi Buyrukları*, Alevîlerin, Erdebil Tekkesiyle ya da Safevîler ile ilişkilerini devam ettiren kaynaklar olmuşlardır diyebiliriz.³³

Şeyh Safi Buyrukları tarihsel olarak 16-18. Yüzyıla ait Buyruklardır. Bu sebeple tarihi en eskiye dayanan Buyruklar bu gruptaki eserlerdir. *Şeyh Safi Buyruklarının* Şah Tahmasp zamanında yazıldığı düşünülmektedir. Buyrukların içeriğine bakıldığında bu daha da net anlaşılmaktadır. Örneğin; *Kitab-ı Menakib-i Şerif Kutubu'l Arifin Hazreti Şeyh Seyyid Safi Buyruğunda* “İbtida-yı Salik Erkan-ı Şah Demmaz” ifadesinin kullanılmış olması, “Yolun esaslarının” Şah Tahmasp'a dayandığını göstermektedir. Bu da bize *Şeyh Safi Buyruklarının* Şah Tahmasp zamanında yani 1524-1576 yıllarında yazılan metinler olduğunu göstermektedir. Yine Buyruklarda Nesepname adıyla verilen Safevî şeceresinde silsilenin başında Şah Tahmasp'ın zikredilmesi de bu Buyrukların onun zamanında yazıldığının bir göstergesidir.³⁴

Sonuç olarak *Şeyh Safi Buyrukları* ilk olarak Şah Tahmasp zamanında yazılmaya başlanmış olan, içerisinde Safevî etkilerini barındıran, Safevî müritleri olan Kızılbaşlar için hazırlanmış tasavvufi-ahlaki kitaplardır. Bu Buyrukların içeriğinde, tarikat olarak ortaya konan, Kızılbaşlığa giriş erkani, taliplerin tarikat içinde sahip olması gereken edepler, musahip tutmak, mürşit ve mürebbi tutmanın önemi, dört kapı kırk makam anlayışı, tarikat içinde üç sünnet yedi farz, kemer, tac, hırka vb. konular tasavvufi çerçevede işlenmektedir.³⁵ Çalışmamıza konu olan, incelediğimiz Buyruklar da bu grupta yer almaktadır.

İmam Cafer Sadık Buyrukları diye sınıflandırdığımız Buyruklar ise Şeyh Safi ve Safevîlerden bahsetmeyen, daha çok İmam Cafer Sadık'a nispet edilen Buyruklardır. Bu şekilde isimlendirilmesi bu Buyrukların İmam Cafer Sadık tarafından yazıldığı anlamına gelmemektedir. Bu Buyruklar en erken 19. yüzyıla dayanmaktadır. Yani istinsah tarihi olarak daha sonraki döneme ait olan Buyruklardır. Bu Buyruklar, Safevîler ile Kızılbaşlar arasında kırılmaların yaşanması ve Kızılbaşların devlet sisteminden uzaklaştırılmasından sonra ortaya

³³ Kaplan'ın adı geçen çalışmasında *Şeyh Safi Buyrukları* adıyla 20'ye yakın buyruk nüshası kullanılmıştır. Kaplan'ın çalışmasına kullandığı *İmam Cafer-i Sâdik Buyruğu* sayısı ise sadece dört adettir.

³⁴ Kaplan, *Şeyh Safi Buyruğu*, 15-17.

³⁵ Kaplan, *Şeyh Safi Buyruğu*, 19.

çıkan Buyruklardır. İçeriğinde Safevîlerden bahsedilmemesinin sebebi de budur. *İmam Cafer Sadık Buyrukları* olarak nitelendirdiğimiz Buyruk sayısı son derece azdır.³⁶

Sefer Aytekin tarafından 1958 yılında ilk matbu neşri yapılan *Buyruk*, aslında *İmam Cafer-i Sadık Buyruğudur*. Aytekin metnini hazırlarken *Tahtacı Buyruğu* olarak meşhur olan yazmayı esas aldığı, Maraş, Alaca, Gümüşhacıköy, Malatya ve Hacıbektaş nüshalarından bazı kısımların da eserin sonuna eklediğini söylemiştir.³⁷ Kaplan, Sefer Aytekin tarafından Buyruk adıyla yayımlanan bu çalışmanın *İmam Cafer-i Sâdik Buyruklarının* ilk örneği olduğunu söylemiştir. Aytekin'in bu yayımının iki kısımdan oluştuğunu ilk kısmın *Hâzâ Menâkıb-ı İmam Cafer Sadık* adıyla bilinen İzmir nüshası olduğunu Aytekin'in bu nüshayı 1937-1954 yılları arasında Ankara Devlet Konservatuvarı Folklor Arşivi'nde teknisyen olarak çalışan İzmir Yanyatır Ocağı'na bağlı Rıza Yetişen'den temin ettiğini ifade ederek bu nüshanın Tahtacılar arasında meşhur olan Tahtacı Buyruğu olduğunu ifade etmiştir.³⁸

Buyruklarla ilgili Canan Sultan Özalp'in hazırladığı *Alevîlikte Buyruk Kavramı ve İmam Cafer Örneği*³⁹ isimli yüksek lisans tezinde Sefer Aytekin ve Fuat Bozkurt tarafından yayımlanan buyruk neşirleri üzerinden bir değerlendirme yapılmıştır. Yer yer Şeyh Safiyüddin'e de atıfların yapıldığı çalışmada daha çok bu buyrukların bizzat İmam Cafer-i Sadık tarafından yazılmış olmayacağı üzerinde durulmuştur.

³⁶ Nitekim Kaplan'ın adı geçen çalışmasında *Şeyh Safi Buyrukları* adıyla 20'ye yakın buyruk nüshası kullanılmışken *İmam Cafer-i Sâdik Buyruğu* adıyla kullanılan buyruk sayısı ise sadece dört adettir. Bk. Kaplan, *Yazılı Kaynaklarına Göre Alevîlik*, 44-60.

³⁷ Yıldırım, *Menakıb-ı Evliya (Buyruk)*, 28.

³⁸ Kaplan, *Yazılı Kaynaklarına Göre Alevîlik*, 57-58; krş. Murat Küçük, *Horasan'dan İzmir Kıyılarına Cemaat-ı Tahtacıyan*, (İstanbul: Nefes Yayınları, 1995), 69; Anke Otter Beaujean, "Tahtacıların Kutsal Kitabı Hakkında Birkaç Not", *I. Akdeniz Yöresi Türk Toplulukları Sosyo-Kültürel Yapısı (Tahtacılar) Sempozyumu Bildirileri 26-27 Nisan 1993 Antalya*. (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1995), 5.

³⁹ Canan Sultan Özalp, *Alevîlikte Buyruk Kavramı ve İmam Cafer Örneği*, (Şanlıurfa: Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006).

BİRİNCİ BÖLÜM

BASIMI OLAN ŞEYH SAFİ BUYRUKLARI

Bu bölümde daha önce de söylediğimiz üzere yazma nüshalarıyla basımı yapılan *Şeyh Safi Buyruklarını* basım yılına göre değil, içeriklerine ve gerçek anlamda *Şeyh Safi Buyrukları* olma önceliğine göre ele alacağız. İnceleyeceğimiz dört adet buyruk metni sırayla Kaplan, Yıldırım, Taşgın ve Kutlu-Parlak yayımı olacaktır.

2.1.Şeyh Safi Buyruğu

Şeyh Safi Buyruğu ismi ile yayımlanan bu eser, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları tarafından yayımlanan Alevî-Bektaşî Klasiklerinden biridir. Bu çeviri, daha önce de Alevîlikle ilgili çok kıymetli çalışmaları olan Doğan Kaplan tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu eserin hayata geçişi şu şekilde olmuştur;

Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından 31 Ekim-02 Kasım 2003 tarihleri arasında Ankara'da I. Dini Yayınlar Kongresi düzenlenmiştir. Toplumdaki farklı kesimler arasındaki ayrışmanın, birbirini anlamama sorununun ortadan kaldırılması ve toplumsal kaynaşma, birlik ve bütünlüğün sağlanması adına bu boşluğun doldurulmasına karar verilmiş, bu bağlamda Alevî-Bektaşî Klasiklerinin, sahasında uzman kişiler tarafından dini-kültürel hayatımıza kazandırılması kararlaştırılmıştır. Bu kongreden sonra dönemin Diyanet İşleri Başkanı Ali Bardakoğlu'nun başkanlığında, alanında uzman akademisyenler ve Alevî-Bektaşî inanç önderlerinden oluşan bir toplantı düzenlenmiştir. Söz konusu toplantıda Alevî-Bektaşî klasikleri projesinin, toplumun uzlaşmasına ve hoşgörü geliştirmesine faydalı olacağı, toplumdaki Alevî-Bektaşî kesimin, Diyanet İşleri Başkanlığına bağlı görev yapan din görevlilerinin ve toplumda bu konuya ilgi duyan insanların kaynak ihtiyacına da karşılık vereceği kanaatine varılmıştır. Daha sonra projenin ilke ve esasları, hangi eserlerin nasıl bir formatta basılacağı ve proje komisyonunun kimlerden oluşacağı kararlaştırılmıştır. Toplumdaki ayrışmaları yok etme konusunda büyük önem taşıyan bu proje kapsamında *Şeyh Safi Buyruğunu* günümüze taşıma görevi, doktora tezini buyruklar üzerine yapan Doğan Kaplan'a verilmiş söz konusu edisyon çalışması, Alevî-Bektaşî Klasikleri Dizisinin bir eseri olarak Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları tarafından 2015 yılında yayımlanmıştır.⁴⁰

Eser, *Kitab-ı Menakıb-ı Şerif Kutbu'l Arifin Hazreti Şeyh Seyyid Safi* adlı 17. Yüzyıla ait yazmanın çevrim yazımıdır. Çeviride bu eser, *Gölpınarlı 198* şeklinde kısaltılmıştır. Çeviri

⁴⁰ Kaplan, *Şeyh Safi Buyruğu*, 9-10.

hazırlanırken aynı içeriğe sahip üç Buyruktan daha faydalanılmıştır. Esas metinde başlanıp eksik bırakılmış kısımlar ve farklı kelime kullanımları bu şekilde tamamlanmıştır. Bu sebeple tek bir eserin doğrudan çevirisi değil, paralel anlatımlara sahip dört Buyruğun mukayese edilerek ortaya konulduğu bir çeviridir.

2.1.1. Çalışmada Kullanılan Buyruk Yazmaları

Kaplan, edisyonunu yaptığı eserde kullandığı Buyruk nüshaları hakkında ayrıntılı bilgi vermiştir. Buna göre Kaplan'ın kullandığı yazma nüshalar şunlardır:

1. *Kitâb-ı Menâkıb-ı Şerif (Gölpınarlı 198)*: Kaplan'ın çalışmasında ana metin olarak aldığı 145 varaklık 17.yüzyıla ait yazmadır. Mevlâna Müzesi Abdülbaki Gölpınarlı Kütüphanesi'nde olup 198 no ile kayıtlıdır. Başlangıç kısmı eksik olan yazmada 1a-12a arasında Hurûfî yazar Ferišteoğlu Abdülmecid'in (öl. 864/1459) *Hutbe-i Duvazdeh İmam* çevirisi yer almaktadır. Buyruk bölümü 12b-101b arasında olan yazmanın kalan yapraklarında On İki İmam'a salavat ve Nadi Ali dualarıyla, Hatayi, Kul Himmet, Kaygusuz Abdal, Sersem Abdal, Sefil, Pir Sultan, Yunus, Nizamoğlu Seyyid Seyfullah vb. şair ve ozanların şiirleri yer almaktadır. Yazmanın adı vr.12b'de kırmızı mürekkepli yazıyla *Kitab-ı Menâkıb-ı Şerif Kutbu'l-Ârifin Hazret-i Şeyh Seyyid Safî rahmetullah* şeklinde geçmektedir. Gölpınarlı, adı geçen Nizamoğlu Seyyid Seyfullah'ın ölüm tarihinin 1010/1601 olmasından hareketle yazmanın bu tarihten sonra istinsah edildiğini düşünür.⁴¹ Kaplan çalışmasında bu nüshayı Gölpınarlı 198 olarak göstermiştir.

2. *Menakıbu'l-Esrâr Behcetü'l-Ahrâr (Gölpınarlı 181)*: Yazma 68 varaktan oluşmaktadır. Buyruk bölümü 7a-62a arasındadır. Bu yazma Mevlâna Müzesi Abdülbaki Gölpınarlı Kütüphanesi'nde 181 no ile kayıtlıdır. Yazmayı bizzat Gölpınarlı, Seyyid Abdülbaki Belhi'nin oğlu Seyyid Ahmet Muhtar'ın nüshasından istinsah etmiştir. Buyruk bölümünde kitabın ismi vr.7a'da *Menâkıbu'l-Esrâr Behcetü'l-Ahrâr Hazret-i İmam-ı Natık Cafer-i Sadık Aleyhisselam telif-i Seyyid Hatayî*" olarak kayıtlıdır.⁴² Başlıktan yazmanın Hatayi tarafından telif edildiği anlaşılmaktadır. İstinsah tarihi metnin sonunda ebcele hesabıyla 1017/1608 olarak tespit edilmiştir. Gölpınarlı da bu tarihi kabul etmektedir.⁴³

⁴¹ Gölpınarlı, *Mevlâna Müzesi Abdülbâkî Gölpınarlı Kütüphanesi Yazma Kitaplar Kataloğu*, (Ankara:TTK Yayınları, 2003), 262'den akt. Kaplan, *Şeyh Safî Buyruğu*, 26.

⁴² Kaplan, *Şeyh Safî Buyruğu*, 26.

⁴³ Gölpınarlı, *Mevlâna Müzesi Abdülbâkî Gölpınarlı Kütüphanesi Yazma Kitaplar Kataloğu*, III/431'den akt. Kaplan, *Şeyh Safî Buyruğu*, 26.

Kaplan, esas aldığı 198 nolu Buyrukta bazı yerlerde başlanılan konunun bitirilmeyip atlama yapıldığını ifade ederek eksik bırakılan metinlerin, ana yazmadan sonra en eski tarihli olan bu yazmadan gerçekleştirdiğini belirtmektedir.⁴⁴ Kaplan çalışmayı *Gölpınarlı 181* olarak kısaltmıştır.

3.Kitab-ı Menâkıb-ı Kutbu'l-Ârifin Hazret-i Şeyh Seyyid Safi (Gölpınarlı 199): Yazma 162 yapraktan oluşmaktadır. Bu yazma Mevlâna Müzesi Abdülbaki Gölpınarlı Kütüphanesi'nde 199 no ile kayıtlıdır. Buyruk bölümü vr.47a'da kırmızı (surh) yazıyla *Kitab-ı Makâm Menâkıb-ı Kutbu'l-Ârifin Hazret-i Şeyh Seyyid Safi* adıyla başlamaktadır. Gölpınarlı bu yazmanın 17. Yüzyılda Anadolu'da yazıldığını belirtmektedir. Çünkü yazmada vr.158b'de talip yola giriş erkânını tamamlarken ettiği duasında yaşayan Safevî Şahlarından 17.yüzyılda yaşayan I. Süleyman Şah'a (1667-1694) “zamanımızın Süleyman'ı şahımızın devletinin ve devranının devamı için dua etmiştir. Dua şöyledir:

“...müminlerin Şah-ı Evliyâ hakkıyçun kabul et duamı. Ya İlahi! Sensin cümlelerin post-ı penâhı hürmeti hakkıyçun ve Erdebil'de yatan Şeyh Seyyid Safi ve Sultan Hatayi padişahın ve sürdükleri yolların ve erkânların, tevhidlerin ve ulu azim cem'iyetlerinin zevki ve safasının ve cümle tahta geçen evladlarının ve mürşid-ikâmil Süleyman-ı zaman şahımızın dem-i devleti ve devm-i devranı hürmeti hakkıyçun gerçeğe Hû.”⁴⁵ Çalışmada *Gölpınarlı 199* olarak kısaltılmıştır.

4.Hâzâ Kitabu Makam-ı Menâkıb-ı Şerif Kutbu'l-Ârifin Hazret-i Şeyh Seyyid Safi (Gökçeler Buyruğu): Sivas İli Kangal ilçesi Yellice köyünde mukim Gökçe Kabilesi aile kitaplığına ait bir yazmadır. Sayfa esasına göre numaralandırılan bu yazma 492 sayfadır. 106. Sayfada *Hâzâ Kitabu Makam-ı Menâkıb-ı Şerif Kutbu'l-Ârifin Hazret-i Şeyh Seyyid Safi kaddesallahu sırrahu'l aziz* başlığıyla Buyruk başlamaktadır. Yazmanın ketebesinde Cemaziyelula 1238 tarihi ile 15 Muharrem 1265 tarihi mevcuttur. Birincisi Ocak/Şubat 1823'e sonuncusu da 11 Aralık 1848'e tekabül etmektedir.⁴⁶ Çalışmada “Gökçeler Buyruğu” şeklinde kısaltılmıştır. Kaplan bu yazmayı merhum Yesari Gökçe Dededen bizzat aldığını ifade etmektedir.

Çalışmasının bu dört Buyruk yazmasına dayandıran Kaplan, bu nüshalardan *Gölpınarlı 198*'i esas metin olarak almış, diğer nüshalarla mukayese ederek metni inşa etmiştir..

⁴⁴ Kaplan, *Şeyh Şafi Buyruğu*, 27.

⁴⁵ Gölpınarlı 199, vr.158b.

⁴⁶ Kaplan, *Şeyh Şafi Buyruğu*, 27.

Buna göre Kaplan'ın yayımladığı çalışmada ana metnin ve yararlanılan diğer nüshaların varak numaraları şöyle olmuştur:

1. *Gölpınarlı 198, vr.12b-61b*

2. *Gölpınarlı 181, vr.22a-27a* (Konu atlaması nedeniyle)

3. *Gölpınarlı 198, vr.62a-77b*

4. *Gölpınarlı 198, vr.85b-101b* (Aynı metin içinde konu atlaması nedeniyle)

5. *Gölpınarlı 198, vr.77b-85a*

6. *Gölpınarlı 181, vr.40b-51b* (Konu bitmediği halde 198'de anlatım sona erdiği için)

7. *Gölpınarlı 199, vr.154a-161b*. (Buyrukların kökeniyle ilgili önemli ipuçları veren bir dua örneği ve önemli bir Nefes içermesi sebebiyle).⁴⁷

2.1.2. Şeyh Safi Buyruğunun İçeriği

Eser, önsöz, giriş, orijinal metin, transkripsiyon ve sadeleştirme olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde öncelikle “Buyrukların Alevî Geleneğindeki Yeri” başlığı yer almaktadır. Bu başlık altında Buyruklar hakkında bilgi verilmiş, Buyrukların Alevî-Bektaşî geleneği açısından öneminden bahsedilmiştir. İkinci başlık olarak “Şeyh Safi Buyrukları” verilmiş, bu başlık altında Şeyh Safi Buyruklarının hangi döneme dayandığı, ne zaman ve kim tarafından yazıldığı ve içeriğiyle ilgili okuyucuya gayet doyurucu bir ön bilgi verilmiştir. Üçüncü başlık olarak “Yayımladığımız Şeyh Safi Buyruğunda (Kitab-ı Menakıb-ı Şerif) İşlenen Konular” şeklinde bir başlık verilmiş, bu başlık altında çevirisi yapılan Buyrukta işlenen 24 başlık 6 ana başlık altında işlenmiştir. Kaplan tarafından içerikten hareketle oluşturulan altı ana başlık şunlardır.

1-Buyruğun Kökeni ve Nasıl Meydana Geldiği

2-Yolun Esaslarının Soru-Cevap şeklinde Taliplere Öğretilmesi

3-Yolun Esaslarının Didaktik Yöntemle Anlatılması

4-Tarikata Giriş Erkanı (İkrar Almak)

5-Alevîliğe Özgü Kavramsallaştırmalar: Musahiplik, Üç Sünnet, Yedi Farz, On Yedi Erkan, Tarik Tercümanı

⁴⁷ Kaplan, *Şeyh Safi Buyruğu*, 27.

- a. Musahiplik Erkanı: Musahipliğin Kökeni, Kazanç ve Musahip Tutmak
- b. Üç Sünnet ve Yedi Farz Anlayışı
- c. On Yedi Kemerbete anlayışı
- d. Tarik Tercüman ve Emanet Lokması

6- Küçük Buyruk: Abdalbaki Efendi'nin Taliplerine Yazdığı Mektup

Dördüncü başlık olarak “Çevrimyazım ve Sadeleştirme Hakkında” başlığı yer almaktadır. Bu başlık altında çevirisinin yapıldığı Buyruk hakkında bilgi verilmiştir. Çeviri, *Kitab-ı Menakıb-ı Şerif Kutbu'l Arifin Hazreti Şeyh Seyyid Safi* isimli 17. yüzyıla ait yazmadan yapılmış, esas metinde eksik bırakılmış, tamamlanmamış konular ise üç farklı buyruktan faydalanılarak tamamlanmıştır. Paralel içeriğe sahip dört Buyruk mukayeseli okunarak bu çevrimyazım ortaya konulmuştur. Çalışmada kullanılan Buyruk nüshalarından yukarıda bahsetmiştik.

Çeviri bölümüne “Orijinal Metin, Transkripsiyon ve Sadeleştirme” başlığı verilmiştir. Bu bölümde her sayfa için metnin orijinali verilmiş, yan sayfada da çevirisi ve sadeleştirilmiş haline yer verilmiştir. Sadeleştirme kısmında beyitlerin sadeleştirilmesi yapılmamıştır. Bu sebeple sadeleştirme kısmında beyitler bulunmamaktadır. Bu çeviride her sayfa için sadeleştirilmiş halinin de verilmesi, bu çeviriyi daha geniş bir okuyucu kitlesine hitap eder ve anlaşılır hale getirmiştir. Çeviride her sayfanın yanında varak numaraları verilmiştir. Metnin içerisindeki rivayetler Sünni ve Şii kaynaklardan taranarak dipnotlarda bilgi verilmiş, metnin içerisinde geçen ayetlerin ise sure ve ayet numaraları dipnotlarda gösterilmiştir. Yazar, bazı kısımlarla ilgili dipnotlarda açıklamalara da yer vermiştir. Kaplan, konuların daha iyi anlaşılması ve okuyucuya kolaylık sağlamak adına sadeleştirme kısmında başlıklandırmalar yapmıştır.

Çevrim yazımı yapılan metnin 35-463. sayfaları arasındadır. Küçük Buyruk olarak nitelendirilen mektuptan sonra eser uzunca bir hatim duası ve Buyrukların kökeniyle ilgili faydalı bilgiler veren uzun bir Hatayi Nefesiyle sona ermektedir.⁴⁸

Metindeki bu başlıkların içeriğinden biraz bahsetmek gerekirse ilk olarak “Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Hz. Ali'ye vasiyeti (Buyrukların Kökeni)” başlığı bulunmaktadır. Bu

⁴⁸ Bk. *Şeyh Safi Buyruğu*, 464-495. Kaplan bu uzun kısmı da iki başlık olarak ifade etse daha faydalı olurdu. Böylece toplam 26 başlıktan oluşan Şeyh Safi Buyruğunun içeriğine tam anlamıyla vukûfiyet sağlanmış olurdu.

başlık altında öncelikle geleneğe uygun olarak hamdele ve salvele ile başlanmıştır. Ardından Peygamberimizin (s.a.v.) vefat etmeden önce, Hz. Ali’yi yanına çağırarak bazı öğütler vermesi, hakka talip olup evliyayı seven kişilere bu öğütleri ulaştırmasını istemesi ile başlamaktadır. Daha sonra “Ben ilmin şehriyim, Ali de kapısıdır”, “Ben ve Ali bir nurdan yaratıldık” hadisleri verilmiştir.

“Emanetin Şeyh Safiyyüddin’e Ulaşması ve Şeyh’in Taliplere Öğütleri” başlığı altında da yukarıda bahsedilen öğütlerin, Hz. Ali’nin soyundan evlatları aracılığıyla yine onun soyundan olan Şeyh Sadreddin’e ulaştığı bildirilmektedir. Şeyh Sadreddin’in ise bu ilmi kendisinden sonrakilere ilettiği, bu Menakıb’ın Şeyh Sadreddin’e ulaşan ilimden oluşmuş bir vasiyetname olduğu ifade edilmiştir. Bu vasiyetleri dinleyen, anlayan ve uygulayanların kurtuluşa ereceği müjdesi verilmiştir. Ardından şeyh-talip ilişkisi, talibin durumu, yapması gerekenler, Şeyh Sadreddin’in, babası Şeyh Safi’ye sorduğu sorular ve aldığı cevaplar şeklinde işlenmiştir.⁴⁹

Görüldüğü üzere Buyruklarda, Şeyh Safi’nin elinde bulunan bu eserlerin kökeni Hz. Peygamber’in (s.a.v.) vefat etmeden önce Hz. Ali’yi yanına çağırarak ona bazı öğütler verip kendisinden sonrakilere bu öğütleri iletmesini istemesine dayandırılmaktadır.⁵⁰

“Halifelik ve Halifeliğin Yedi Özelliği” başlığı altında öncelikle Allah’ın (c.c), “Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım” diyerek Hz. Ademi yaratması, Hz. Adem’den Hz. Muhammed’e kadar yüz yirmi dört bin Peygamber gelmesi, en son Hz. Muhammed’in gelmesi ile önceki Peygamberlerin hükmünün nesih olması anlatılmış, Hz. Ali’nin ve sonraki on bir evladının da Rasulullah’ın vasisi olmasından bahsedilmiştir. Halifeliğin şartı, özellikleri ve manası ile ilgili bilgiler bulunmaktadır.⁵¹

“Halifeliğin On İki Şartı” başlığında halifenin sahip olması gereken özelliklere yer verilmiştir. Halifenin sahip olması gereken on iki özellik sayılarak bunlar tek tek açıklanmıştır.⁵²

⁴⁹ Kaplan, *Şeyh Şafi Buyruğu*, 43-141.

⁵⁰ Kaplan, *Şeyh Şafi Buyruğu*, 19.

⁵¹ Kaplan, *Şeyh Şafi Buyruğu*, 141-151.

⁵² Kaplan, *Şeyh Şafi Buyruğu*, 151-157.

“Mürebblilik⁵³ Şartları ve Alametleri” başlığında öncelikle mürebbliliğin ne olduğu açıklanmış, ardından mürebbliliğin üç şart dört alameti olduğu belirtilerek bunlar hakkında bilgi verilmektedir.⁵⁴

“Musahiplik⁵⁵ Şartları (Hz. Ali’nin İmameti)” başlığı altında Hz. Peygamber’in (s.a.v.) kendisinden sonra imamete Hz. Ali’yi tayin etmesi anlatılmakta, “Ben ilmin şehriyim Ali de kapısıdır”, “Ben ve Ali bir nurdan yaratıldık” rivayetleri verilmiştir. Yine bu kısımda Rasulullah’ın kuşağını çözerek Hz. Ali ile bir gömlekten baş göstermesi rivayeti anlatılmış, “Ya Ali; etin etimdir, bedenim bedendir, kanın kanımdır, sen bendensin, ben senden” rivayeti de verilmiştir. Daha sonra yetmiş iki fırka⁵⁶ hadisi verilerek, kurtuluşa eren firkanın bu yola talip olanlar olacağı ifade edilmektedir.⁵⁷

“Cennetten Gelen Altın İşlemeli Kemer ve On Yedi Kemberbeste” başlığında, Hz. Adem’in belinden çıkarılan kemerin, Hz. Peygamber’e Cebrail (a.s.) tarafından bağlanması, bu kemeri, Hz. Peygamber’in Hz. Ali’ye bağlaması, Hz. Ali’ye de oğlu Hz. Hasan ve Hüseyin’in beline bağlamasını emretmesi ve bu şekilde kemerin Muhammed Mehdi’ye kadar olan silsilenin beline bağlanmasından bahsedilmektedir. Ardından Ashab-ı Suffe’nin “biz de risaleti onaylıyoruz” demesi ve Rasulullah’ın işaretleriyle Hz. Ali’nin kemeri Selman-ı Farisi’den başlamak üzere on yedi kemberbestenin de beline bağlanması yer almaktadır.⁵⁸

“Tarikatta On İki Kelime ve Kemer Bağlamanın Önemi” başlığı altında Selman-ı Farisi’nin kendisi ile beli bağlanan kişilere nasihatte bulunması ve on iki kelime telkin etmesinden bahsedilmektedir. Bu telkin edilen kelimelerin, Selman-ı Farisi’nin kulağına Hz. Ali tarafından söylendiği ifade edilip, bu on iki kelime verilmiştir. Ardından kemer bağlamanın ne demek olduğu, neyi temsil ettiği hakkında bilgi verilmiş, kemer bağlamada on iki nesne bağlanıp on dört nesne açıldığı ifade edilip bunlar hakkında bilgi verilmiştir.⁵⁹

“Safevî Şeceresi ve Şah Tahmasp’a Övgü” başlığı altında Şah Tahmasp’dan başlanılarak nesepname verilmiştir. Verilen nesepten Şah Tahmasp ile başlaması, bu Menakıb’ın Şah

⁵³ Mürebbi: Şeyh, mürşid.

⁵⁴ Kaplan, *Şeyh Şafi Buyruğu*, 159-165.

⁵⁵ Musahip: Alevilikte ergenlik çağına gelip evlenmiş kişilerin “musahiplik erkanı” denilen bir törenle bir kişiyi dünya-ahiret kardeş edinmesidir.

⁵⁶ Bu rivayet, Hadis kaynaklarında yetmiş üç fırka olarak geçmektedir. Fakat Buyruklarda bu rivayet yetmiş iki fırka olarak verildiği için çevirilerde de aynen geçmektedir.

⁵⁷ Kaplan, *Şeyh Şafi Buyruğu*, 167-183; Kaplan, “Alevilikte Muhammed-Ali Tasavvuru: Bir Ten İki Baş ya da İki Ten İki Baş Sembolizminin Kültürel Temeli”. *Kültür Coğrafyamızda Hz. Muhammed, Uluslararası Sempozyum (Orta Asya, Kafkasya ve Balkanlar) (7-8 Mart 2009) Adapazarı-Sakarya*. 1/147-159. Sakarya: 2011.

⁵⁸ Kaplan, *Şeyh Şafi Buyruğu*, 183-197.

⁵⁹ Kaplan, *Şeyh Şafi Buyruğu*, 197-213.

Tahmasp zamanında yazıldığıının bir göstergesi olduğunu söyleyebiliriz. Neseptamenin ardından Şah Tahmasp'a övgü içeren bir şiir bulunmaktadır.⁶⁰

“Yola Giriş Erkanı” başlığı altında Şah Dehmas (Tahmasp) erkanına göre yola girecek salikin yapması gerekenler anlatılmaktadır. Tam bir tarikata giriş erkânı olan bu kısımda Şâh-ı Velâyet Hz. Ali âşıklarından olmak isteyen kişinin bir rehber eşliğinde erkân erenleri huzurunda bu niyetini açıklar, ona daha önce başka bir kişiye biat edip kuşak kuşanmadığı sorulur. Çünkü tarikatta kuşak üstüne kuşak olmaz anlayışı vardır. Yola girmek isteyen kişi rehberin eşliğinde mürşidin huzuruna gelir sağ elini mürşidine uzatır sol eliyle de mürşidin eteğini sıkıca tutar ona mecazen el benim etek senindir, bize doğru yolu göster demiş olur. Mürşid yol oğluna tövbe telkin eder ki bu da diğer tüm tarikatlarda görülen üç kere “Estağfirullah deyip bilerek bilmeyerek açıktan veya gizli işlediğim günahlardan dolayı beni affet. Allahım! Sen gaybı en iyi bilensin, ayıpları örtensin” vb. dua cümleleri kurarak Allah'a yakarır. Muhammed Rasûlullah, Aliyyun Veliyyullah diyerek Şâh-ı Âlempenâh'a biat ettiğini söyler. Mürşit, biat ayeti olarak da bilinen Fetih Suresi 10.ayetini⁶¹ okur ardından Hz. Peygamber (s.a.v.) ve on iki imama salavatı içeren hutbe-i düvazdeh imamı ve Hz. Ali'yle ilgili dua cümlesi olan Nad-i Ali'yi okur. Böylece kişi tarikata girmiş olur.⁶²

“Hadimliğin⁶³ Keyfiyeti ve Hz. Peygamberin'in Kırkların Sırrına Ermesi” başlığında hadimliğin nasıl olması gerektiği açıklanmaktadır. Bu aslında Alevilikteki en belirgin erkân cem ayininin tarihsel kökenine de işaret etmektedir. Bu anlayışa göre Rasulullah (s.a.v.) miraç dönüşü kendisine hatiften gelen bir ses üzerine *suffe-i safa* ashabının yanına gitmiş ve liderliğini Hz. Ali'nin yaptığı kendilerine kırklar (çihilten) denen sahabe ile tanışmıştır. Burada Selman-ı Farisi'nin dilenerek getirdiği tek bir üzüm tanesinin Rasulullah tarafından mey haline getirilip içilmesi ve hepsinin semaa başlaması anlatılmaktadır. Yine bu bahiste Hz. Hüseyin'in babasına sorduğu sorular ve Cebrail'in emri ile Hz. Peygamber'in gelip bu soruları cevaplandırması örneği verilmiştir.⁶⁴

“Seyr-ü Sülük Makamı Nedir, Talip Nasıl Olmalıdır” başlığında seyr-ü sülük, talip olan kişinin bilmesi gerekenler, salikin nasıl olması gerektiği ve sülükün ne demek olduğu

⁶⁰ Kaplan, *Şeyh Şafi Buyruğu*, 215-231.

⁶¹ Fetih Suresi 10. Ayet: “Sana yeminle bağlılık sözü verenler gerçekte bu sözü Allah'a vermiş oluyorlar, Allah'ın eli onların elleri üzerindedir. Bu sebeple kim Allah'a verdiği ahdi bozarsa ancak kendi aleyhine bozmuş olur, Allah'a verdiği sözün gereğini yerine getirene ise Allah yakında büyük ödül verecektir.”

⁶² Kaplan, *Şeyh Şafi Buyruğu*, 217-233. Metinde geçen Şâh-ı Alempenâh (Dünyanın kendisine sığındığı şah) Şah Tahmasp olmalıdır. Zira yola giriş erkânı öncesi şecerde adı geçen ve övülen kişi Şah Tahmasp'tır.

⁶³ Hadimlik: Hadimin görevi sofraya hizmet yapmak, Ceme gelen lokmaları pay etmektir. Hadimlik hizmeti Peygamberimizin bir üzüm tanesini Kırklar arasında paylaşılması menkıbesine dayanır.

⁶⁴ Kaplan, *Şeyh Şafi Buyruğu*, 233-241.

anlatılmaktadır. Burada tarikata giren müridin insan-ı kâmil olabilmesi için bilmesi gereken edeplere işaret edilmiştir.⁶⁵

“Tac⁶⁶ ile İlgili Hükümler” başlığı altında öncelikle tac ve kisvet hakkında bilgi verilmektedir. Ardından Süluk ve hadimlik hakkında bilgi verilerek hadimin duası ve tarikçi duası ile bu başlık sonlandırılmıştır.⁶⁷

“Tarikatle İlgili Bazı Önemli Sorular” başlığı altında tarikatle ilgili bazı sorular ve kısa cevapları yer almaktadır.⁶⁸

“Sufilikte Üç Sünnet Yedi Farz ve Bunlardan Düşenlerin Cezası” kısmında Sufilikte üç sünnet yedi farzın⁶⁹ ne olduğu anlatılarak açıklanmaktadır. Alevîliğe özgün olan bir kavramsallaştırma olan üç sünnet-yedi farzın Şah Tahmasp tarafından ortaya konan talibin dilini sürekli kelime-i tevhid ile ıslak tutması, avamdan uzak durması vb. bir müridin tarikatta uyması gereken kurallar zikredilir.⁷⁰

“Yola Girmenin (İkrar Vermenin) Önemi” başlığı altında hakkı bulmak isteyen kişilerin el verip bir pirin eteğinden tutması gerektiği, bir hak ehliyle yoldaş olması gerektiği belirtilmiş, mürebbi ve musahibin ne olduğu ve önemi anlatılmıştır.⁷¹

“Musahiplik Erkanı” başlığında, musahiplik erkanının nasıl yapılacağı anlatılmakta ve musahibin sorumluluklarından bahsedilmektedir.⁷²

“Tarik Tercümanı ve Emanet Lokması” başlığı altında, tarik tercümanının kimden kaldığı, emanet lokmasının ne demek olduğu, Hz. Ebubekir’in emanet lokmasını yemesi anlatılmaktadır.⁷³

⁶⁵ Kaplan, *Şeyh Şafi Buyruğu*, 243-251.

⁶⁶ Tac: Kızılbaş-Alevi geleneğinde on iki dilimli ve kırmızı başlığa denir. Tarikatın en önemli simgesidir.

⁶⁷ Kaplan, *Şeyh Şafi Buyruğu*, 251-263.

⁶⁸ Kaplan, *Şeyh Şafi Buyruğu*, 263-275.

⁶⁹ Üç Sünnet Yedi Farz: Sufiliğin, dervişliğin uyulması gereken kurallarıdır. Kimin koyduğu bilinmemekle birlikte *Şeyh Şafi Buyruklarında* Şah Tahmasp zamanında konulduğu anlaşılmaktadır.

⁷⁰ Kaplan, *Şeyh Şafi Buyruğu*, 277-293.

⁷¹ Kaplan, *Şeyh Şafi Buyruğu*, 293-315.

⁷² Kaplan, *Şeyh Şafi Buyruğu*, 317-351.

⁷³ Kaplan, *Şeyh Şafi Buyruğu*, 353-392.

“Talibin Mürebbisine Karşı Edepleri ve Müşköl Mürebbisi⁷⁴ Tutmak” başlığında talibin mürebbisinin ölmesi veya uzak bir yere gitmesi durumunda ne yapacağı açıklanmış, müşköl mürebbisinin ne olduğu anlatılmıştır.⁷⁵

“Şeriat-Tarikat Karşılaştırması Eşliğinde Talibe Öğütler” bu kısımda Şeyh Safi kendisine sorulan soru üzerine önce şeriat-tarikat karşılaştırması yaparak her ikisini de açıklamakta, ardından talibe öğütlerde bulunmaktadır.⁷⁶

“Günahın Kısımları” başlığı altında Şeyh Safi günahı üç kısma ayırmıştır. Büyük günah, küçük günah, orta günah diye ayırdığı günahlar ve bunları işleyenlerin durumu hakkında bilgi vermektedir. Ayrıca mürebbi eteği tutmanın farz olduğundan da bahsedilmektedir.⁷⁷

“Tarik⁷⁸ Erkanı Ya da Zülfikar’ın Hikayesi” başlığında, Hz. Ali’nin kılıcı Zülfikar hakkında bilgi verilmiş, tarikatte suç veya günah işleyen kişinin durumundan bahsedilmiştir.⁷⁹

“Müminliğin Nişan ve Alametleri” başlığında, müminin nasıl olması gerektiği, müminde hangi nişan ve alametlerin bulunduğu anlatılmaktadır. Rızadan yüz çeviren kişinin durumu hakkında da bilgi verilmektedir.⁸⁰

“Abdülbaki Efendi’nin Taliplere Mektubu” çevirinin son başlığıdır. Bu başlık altında Seyyid Abdülbaki Efendi’nin evliyayı seven müminlere gönderdiği mektup verilmiştir. Bu başlık altında yazar, *Gölpınarlı 199* isimli yazmanın sondan dördüncü satırında yer alan bir hatim duası ve Buyrukların kökeniyle ilgili önemli bilgiler veren uzun bir Hatayi Nefesi vermiş ve çeviriyi bitirmiştir. Çevirinin sonunda sözlük verilerek eser tamamlanmıştır.

Doğan Kaplan tarafından yapılan bu çeviri Alevîliğin günümüzde doğru bir şekilde ana kaynaklarından anlaşılabilmesi adına oldukça faydalı bir çalışma olmuştur. Eserde çeviri metnine geçilmeden önce Buyruklarla ilgili sade ve anlaşılır şekilde bilgi verilmesi, okuyucunun metne geçmeden önce Buyrukları doğru bir şekilde anlamasını ve önbilgiye sahip olmasını sağlamaktadır. Kitapta çeviri kısmından öncesinin çok uzun tutulmadığı görülmektedir. Zaten yazar, Alevîliğin tarihsel arka planını, asıl kaynaklarını ve özelde Buyrukları ayrıntılı olarak *Yazılı Kaynaklara Göre Alevîlik* isimli doktora çalışmasında daha

⁷⁴ Müşköl Mürebbisi: Talibin mürşidi kırk günlük mesafenin dışında ve talibin ona ulaşma imkânı yoksa talip, sorunlarını çözecek geçici bir mürebbi tutmalıdır. Buna müşköl mürebbisi denir.

⁷⁵ Kaplan, *Şeyh Şafi Buyruğu*, 393-401.

⁷⁶ Kaplan, *Şeyh Şafi Buyruğu*, 403-423.

⁷⁷ Kaplan, *Şeyh Şafi Buyruğu*, 423-431.

⁷⁸ Tarik: Hz. Peygamber’in kılıcı Zülfikar’ı simgelemektedir.

⁷⁹ Kaplan, *Şeyh Şafi Buyruğu*, 431-441.

⁸⁰ Kaplan, *Şeyh Şafi Buyruğu*, 441-455.

önce de belirttiğimiz üzere incelemiştir. O sebeple bu eserinde Buyruklarla ilgili bilgilendirici bir kısımdan sonra asıl amaç olan çeviri metnine geçilmiştir. Söz konusu çalışma bir *Şeyh Safi Buyruğu* çevrim yazımı olarak dili anlaşılır, faydalı ve öncü bir çalışma olmuştur. *Şeyh Safi Buyruklarını* günümüze taşıma açısından da verimli bir çalışma olmuştur. Çeviride sadeleştirilmiş halinin de bulunması çalışmayı, daha geniş bir okuyucu kitlesine hitap eder hale getirmiştir. Bu sebeple alanda çalışma yapmak isteyenler, konunun araştırmacıları ve alanda okuma yapmak isteyenler için oldukça faydalı ve kıymetli bir çeviridir.

2.2. Menakıb-ı Evliya (Buyruk)

Rıza Yıldırım'ın *Menakıb-ı Evliya (Buyruk)* isimli çalışması, 2020 yılında Yapı Kredi Yayınları tarafından yayımlanmıştır. Yazar bu çalışmasını on bir Menakıb-ı Evliya metninden faydalanarak gerçekleştirdiğini belirtmektedir. Çalışmasına “Menakıb-ı Evliya” ismini vermesinin sebebinin ise Şah Tahmasp zamanında tertip edilen ve kendisinin Buyrukların kök metni diye isimlendirdiği Buyruk olan *Kitab-ı Menakıb-ı Şerif-i Kutbu'l Arifin Hazreti Şeyh Seyyid Safiyü'd-din Kaddesallahu Sırruhu'l Aziz* 'de metin içerisinde sık sık Menakıb-ı Evliya ismine atıf yapılması olduğunu söylemektedir. Menakıb-ı Evliya isminin, eserin içerdiği bilgiyle de daha uyumlu olduğunu düşündüğü için çevirisine bu ismi verdiğini ifade etmektedir.⁸¹

2.2.1.Çalışmada Kullanılan Buyruk Yazmaları

Yıldırım'ın çalışmasının dördüncü bölümü olan “Nüshalar ve Metin İnşası” başlığında öncelikle ana nüshalar on başlık altında incelenmiş, nüshalar hakkında bilgiler verilmiştir. Yazar çevirisinde kullandığı on bir nüshanın ufak tefek farklılıklar dışında birbirinin aynısı olduğunu, bu nüshaların bir ana nüshadan yazma müteselsilen istinsah edildiğini belirtmiştir. Daha sonra *Menakıb-ı Evliya'dan* beslenen, Buyruk sayılabilecek önemli eserleri tanıtmıştır. Yazar bu eserlerden edisyon-kritik metnin oluşturulmasında faydalanılmadığını fakat Buyruğun oluşum süreci ve tarihsel bağlamla ilgili tartışmalarda bu eserlere de başvurduğunu ifade etmektedir.

Rıza Yıldırım'ın çevirisine baktığımızda, yazar çeviriyi hazırlarken on bir farklı nüshadan faydalanmıştır. Yıldırım çalışmasında kendisinden önce *Şeyh Safi Buyruğu* çevirisini yayımlayan Doğan Kaplan'ın faydalandığı üç nüshadan kendisinin de faydalandığını söylemektedir. Bu nüshalar, Kaplan'ın *Gölpınarlı 198*, *Gölpınarlı 199* ve *Gölpınarlı 181* olarak kısalttığı Buyruklardır. Yıldırım'ın çeviriyi hazırlarken kullandığı nüshalar, kitabında kendisinin verdiği başlıklarla aşağıdaki gibidir;

⁸¹ Yıldırım, *Menakıb-ı Evliya (Buyruk)*, 38.

1.Mevlana Müzesi Abdülbaki Gölpınarlı Kütüphanesi, Yazma 198 (G1): Yıldırım, bu yazma eseri “G1” olarak kısaltmıştır. Bu nüsha Kaplan’ın çevirisini hazırlarken esas kabul ettiği ve “Gölpınarlı 198” olarak kısalttığı nüshadır. Her bir yüzünde 15 satır bulunmakta, 145 varaktan oluşmaktadır. Yıldırım kitabında bu nüshanın üç ana bölüme ayrıldığını ifade etmekte ve bölümler hakkında bilgi vermektedir.⁸²

2.Arapgir Çimen, İsmet Taner Nüshası(Y1): Yıldırım bu yazma eseri çevirisinde “Y1” olarak kısaltmıştır. bu nüshanın G1’den sonra elimizde bulunan en eski nüsha olduğunu ve başında tespit edilemeyen birkaç sayfanın eksik olduğunu ifade etmektedir. Bu el yazmasının aslı, Arapgir Çimen Köyünden İsmet Taner’e ait iken daha sonra Hıdır Abdal Ocağı dedelerinden, Mehmet Yaman’a geçmiştir. Mehmet Yaman Dede’nin 2014 yılında vefatından sonra ise bu yazma oğlu Ali Yaman’a geçmiş, halen de onun kütüphanesinde bulunmaktadır. 25’er satırdan oluşan 235 sayfa bulunmaktadır. İstinsah tarihi mecmuanın sonunda Hicri 1241 (Miladi 1825-26) olarak kaydedilmiştir. Yıldırım kitabında bu mecmuada bulunan risaleler hakkında bilgi vermektedir.⁸³

3.İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı, YZ. 27 (AK1): Yıldırım bu yazmayı çeviride “AK1” olarak kısaltmıştır. Bu mecmua, Hacı Bektaş Veli Velayetnamesinin de bulunduğu geniş bir nüshadır. Her birinde rik’a ile yazılmış 19 satır bulunan 73 yapraktan oluşur. Sonundaki temmet kaydına göre bu mecmua 8 Safer 1257’de (1 Nisan 1841) yazılmıştır. Yıldırım kitabında mecmuadaki beş risale hakkında bilgi verilmiştir. *Menakıb-ı Evliya* bu mecmuadaki son risaledir. Yıldırım, bu nüshanın menakıbın nereden başlayıp nerede bittiğini göstermesi açısından önemli olduğunu belirtmiştir.⁸⁴

4.Abdülbaki Gölpınarlı Müzesi Kütüphanesi, Yazma 199(G2): Bu yazma çeviride “G2” olarak kısaltılmıştır. Bu eser Kaplan’ın “Gölpınarlı 199” olarak kısalttığı ve çevirisinde kullandığı nüshalardandır. İçerisinde Alevîlik ve Bektaşilikle ilgili risaleler bulunduran uzun bir mecmuadır. Her birinde nesih hatla yazılmış 18 satır bulunan 162 varaktan oluşmaktadır. Yıldırım, içerisinde sekiz risale bulunan bu mecmuanın sonunda ketebe kaydı bulunmadığı için ne zaman ve nerede istinsah edildiğinin bilinmediğini fakat gerek içerik gerek yazı stili göz önüne alındığında istinsah tarihinin en erken 19. Yüzyıldan geriye gidemeyeceğini belirtmektedir. Ayrıca Y1 şeklinde kısaltılan nüsha ile içerik bakımından risalelerin sırası da

⁸² Yıldırım, *Menakıb-ı Evliya (Buyruk)*, 247-250.

⁸³ Yıldırım, *Menakıb-ı Evliya (Buyruk)*, 250-256. Mehmet Yaman bu yazmadan bazı bölümleri *Buyruk* adıyla yayımlamıştır.

⁸⁴ Yıldırım, *Menakıb-ı Evliya (Buyruk)*, 256-259.

dahil olmak üzere örtüştüğünü ifade etmektedir. Yıldırım kitabında, bu nüshayı diğerlerinden ayıran en önemli özelliğinin Bektaşî muhitinde yazılmasının kitaba yansımış olması olduğunu söylemektedir.⁸⁵

5.Mevlâna Müzesi Abdülbaki Gölpınarlı Kütüphanesi, Yazma 181(G3): Bu yazma nüsha çeviride “G3” olarak kısaltılmıştır. Bu eser Kaplan’ın çalışmasında kullandığı ve “*Gölpınarlı 181*” olarak kısalttığı nüshadır. Yıldırım bu yazmanın aslının Seyyid Abdülkadir Belhi’nin oğlu Seyyid Ahmet Muhtar’ın özel kütüphanesinde bulunduğunu, fakat Ahmet Muhtar’ın vefatından sonra nereye gittiğinin meçhul olduğunu söylemektedir. Bu sebeple Abdülbaki Gölpınarlı’nın kendisi için istinsah ettiği ve Mevlâna Müzesine bağışladığı nüshayı kullandığını ifade etmektedir. Gölpınarlı nüshasında müstensih’in adı ve istinsah tarihi kaydedilmediği için istinsah tarihinin kesin olarak bilinmediğini de söylemektedir. Yıldırım bu nüshada Menakıb’a verilen başlığın diğer nüshalardan farklı olduğunu, hepsinde “*Kitab-ı Menakıb-ı Şeyh Safî*” şeklinde başlamasına karşın bu nüshada “*Menakıbu’l-Esrar Behcetü’l Esrar Hazret-i İmam Cafer-i Sadık Aleyhisselam Te’lif es-Seyyid Hatayi*” şeklinde başladığını ve buna ihtiyatla yaklaştığını belirtmektedir. Yıldırım kitabında bu nüsha hakkında görüşlerini belirttikten sonra mecmuada yer alan dört risale hakkında da bilgi vermiştir.⁸⁶

6.Mehmet Yaman Nüshası(Y2): Bu nüsha çeviride “Y2” olarak kısaltılmıştır. Yazmanın aslı, Hıdır Abdal Ocağı dedelerinden Mehmet Yaman’ın özel kütüphanesinde iken vefatından bir süre önce kendisi tarafından merkezi Almanya’da bulunan Alevî-Bektaşî Kültür Enstitüsü’nün kütüphanesine bağışlanmıştır. Nüshanın başında birkaç yaprağı eksiktir. Yazma her bir sayfasında 18 satır bulunan toplam 271 sayfadan oluşmaktadır. Yazmada orijinal varak numaraları olmayıp sayfalar sonradan roma rakamı ile numaralandırılmıştır. İstinsah tarihi ketebe kaydında Hicri 11 Receb 1282 tarihinde (30 Kasım 1865) olarak yazılmıştır. Yıldırım kitabında bu nüshanın Alevî dedelerinden birince istinsah edildiği kesin olarak bilinen bir yazma olduğunu bildirmiş, mecmuada yer alan on bir risale hakkında bilgi de vermiştir.⁸⁷

7.Kemaliye-Ocak, Mustafa Kızılkaya Nüshası(Y3): Bu nüsha çeviride “Y3” olarak gösterilmiştir. Yazma, Mehmet Yaman’ın kütüphanesinde iken vefatından sonra oğlu Ali Yaman’a geçmiştir. Her bir yüzünde 16 satır bulunan 76 varaktan oluşmaktadır. Ketebe kaydı bulunmadığı için ne zaman yazıldığı bilinmemektedir fakat Yıldırım, oturmuş bir rik’a hattıyla yazıldığı için istinsah tarihinin 19. Yüzyıldan öteye gidemeyeceğini ifade etmektedir.

⁸⁵ Yıldırım, *Menakıb-ı Evliya (Buyruk)*, 259-262.

⁸⁶ Yıldırım, *Menakıb-ı Evliya (Buyruk)*, 262-265.

⁸⁷ Yıldırım, *Menakıb-ı Evliya (Buyruk)*, 265-268.

Mecmuada iki ayrı risale bulunmaktadır. Yıldırım kitabında bu risaleler hakkında da bilgi vermektedir.⁸⁸

8.Kemaliye Ocak, Hüseyin Erkul Nüshası(O1-O2): Yazmanın aslı Hüseyin Erkul tarafından Erzincan'ın Kemaliye ilçesine bağlı Ocak köyü kitaplığına bağışlanmıştır. Rik'a hattı ile yazılmış, her birinde 12 satır bulunan toplam 185 varaktan oluşmaktadır. Yıldırım bu yazmanın, Hıdır Abdal Ocağı dedelerinden İzzet Ağazade Mahmud Efendi tarafından Ocak köyünde istinsah edildiğini, mecmuada bulunan iki ayrı ketebe kaydından istinsahın iki yıl sürdüğünün anlaşıldığını, 28 Eylül 1890 tarihinde başlayıp, 29 Nisan 1893'te tamamlandığını söylemektedir. Ayrıca satır sayılarının bazı sayfalarda değiştiğini, belirli bir düzen olmadığını ifade etmektedir. Yıldırım bu nüshanın, kullandığı diğer nüshalar içinde Alevî dedelerce yazıldığı bilinen bir yazma olması açısından önemini belirtmektedir. Ayrıca nüshada iki ayrı Menakıb metni olduğunu, risalelerin içeriklerine bakıldığında iki ayrı mecmuadan birleştirildiğini, bu sebeple bu risaleleri "O1" ve "O2" olmak üzere iki ayrı isimle kodladığını söylemektedir.⁸⁹

9.Berlin, Staatsbibliothek, Ms. Or. Quart 2134(B): Bu nüsha çeviride "B" rumuzu ile gösterilmiştir.. Rıza Yıldırım, bu nüshanın, harekeli, temiz bir sülüs yazı ile yazılmış, her yüzünde 11 satır olmak üzere 209 varaktan oluşan bir mecmua olduğunu belirtmektedir. Yazma es-Seyyid Hasan et-Tahsin tarafından 15 Zilkade 1273 (7 Temmuz 1857) tarihinde istinsah edilmiştir. Varak 1b ile 178 arasında yer alan birinci bölüm Menakıb kısmıdır. Menakıb'ın sonunda bulunan Abdülbaki Efendi'nin mektubu ve mektuptan sonraki üç paragraflık kısım, bu nüshada mevcut değildir. Yıldırım bu mecmuayla ilgili olarak Alevî-Kızılbaş veya Bektaşî muhitinde yazılmadığının anlaşıldığını, açık bir şekilde Safevî şahlarına ve Kızılbaş sufiliğine işaret eden bazı kısımların değiştirildiğini belirtmektedir. Zira incelediği on bir nüsha içerisinde bu nüsha haricindekilerin neredeyse kelimesi kelimesine aynı olduğunu, çok az fark olduğunu belirtmektedir. Ayrıca Seyyid Hasan et-Tahsin Nüshası G2 ile şiirleri içermeyen bir istisna nüsha olduğunu da söylemektedir.⁹⁰

10.İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Yazmaları 890(AK2): Bu nüsha çeviride "AK2" rumuzu ile gösterilmiştir. Her yüzünde 18 satır olan 49 varaktan oluşan bir

⁸⁸ Yıldırım, *Menakıb-ı Evliya (Buyruk)*, 268-273.

⁸⁹ Yıldırım, *Menakıb-ı Evliya (Buyruk)*, 273-276.

⁹⁰ Yıldırım, *Menakıb-ı Evliya (Buyruk)*, 276-280.

nüshadır. Ketebe kaydı yoktur. Ancak Yıldırım yazı stilinden 19. yüzyılda yazıldığıının anlaşıldığını belirtmektedir. İki mecmuadan oluşan bu mecmua Y1 ve O1 nüshası ile aynıdır.⁹¹

Yıldırım kitabında, bu çalışmayı hazırlarken zaman zaman başvurduğu beş nüshadan daha bahsetmektedir. Fakat çeviride bu nüshalara birkaç istisna haricinde başvurmadığını ifade ettiği için onların ismini vermedik.

Edisyon-kritik metin inşası kısmında ilk olarak “Nüshalar Arasındaki İlişki” başlığı bulunmaktadır. Bu başlık altında çeviride kullanılan nüshaların, istinsah edildikleri dönemler, yazım tarzları, dili ve içerikleri hakkında bilgi verilmektedir. Yazar, nüshaları, A, B, C ve D grubu olmak üzere dört gruba ayırıp nüshalar hakkında bilgi vermiştir. Daha sonra “Mecmuaların Birbiriyle İlişkisi” başlığı altında nüshaların içerik bakımından birbirine benzerlik ve farklılıklarını vermiştir. Ardından “Menakıb-ı Evliya’nın Sınırları” başlığı altında “Menakıb” denilen risalenin başı ve sonu tespit edilmiştir. Zira yazar, elinde bulunan mecmualarda Menakıb’ın dışında pek çok risalenin bulunduğunu fakat bu risalelerin müstakil başlıklarla birbirinden ayrılmadığını ifade etmektedir. Bu sebeple Menakıb’ın başlangıcı ve sonunu bu başlık altında tespit etmektedir. Daha sonra “Menakıb-ı Evliya’nın Soyağacı” başlığı altında Şeyh Cüneyd döneminden sonra şekillenmeye başlayan yol ve erkanın Şah İsmail döneminde artık tamamlandığı, bu biriken malzemenin, Şah Tahmasp zamanında toplandığı ifade edilmektedir. Ardından yazar, “Edisyon-Kritik Metnin Hazırlanması” başlığı altında çeviri hazırlanırken kullandığı nüshaların önceliğini, hangi durumda hangi nüshalara başvurduğunu belirtmektedir. Yıldırım, öncelikli olarak elinde bulunan en eski tarihli nüsha olan ve G1 diye isimlendirdiği Mevlana Müzesi - Abdülbaki Gölpınarlı Kütüphanesi – Yazma 198’den faydalandığını, bu nüshadaki eksilik ve farklılıkları ise öncelikli olarak Y1 ve AK1 olarak kısalttığı Arapgir - Çimen İsmet Taner Nüshası ve İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı, YZ.27 Nüshasına başvurarak bu çeviriyi hazırladığını belirtmiştir.

Yazar, metnin daha iyi anlaşılabilmesi adına çeviriyi hazırlarken bölüm başlıkları ilave ettiğini belirtmektedir. Çeviri metnine geçilmeden önce son olarak “Translitrasyon Yöntemi” başlığı bulunmaktadır. Bu başlık altında da yazar translitrasyonu yaparken kullandığı yöntemden, dilden ve işaretlerden bahsetmiştir. Ardından Menakıb-ı Evliya’nın kaynakları, nüshalar arasındaki ilişkiler bir tablo halinde verilerek çeviri metnine geçilmiştir.

⁹¹ Yıldırım, *Menakıb-ı Evliya (Buyruk)*, 280.

2.2.2. Menakıb-ı Evliya'nın İçeriği

Rıza Yıldırım bu çalışmasında, edisyon-kritik metin analizine geçmeden önce Buyrukları, Buyrukların Tarihçesini, Buyruk çeşitlerini incelemiş bunun yanı sıra tarihsel ve toplumsal arka plana da geniş yer vermiştir. Fakat çalışmasında Buyrukların orijinal metinlerine ve sadeleştirilmiş haline yer vermemiştir. Yıldırım bu çalışmasında çeviri kısmından önce Buyruklarla ilgili farklı değerlendirme ve görüşlerine de yer vermiştir. Bunlardan en dikkat çekenlerinden birisi, Buyrukları dinamik bir yazın türü olarak görmesidir. Fakat Yıldırım kitabın bir bölümünde her Buyruğun ayrı, özgün birer kaynak olarak değerlendirilmesi gerektiğini söylerken bir başka yerde Buyrukların başı, sonu belli, standartlaşmış kök metni olan bir tür olduğundan bahsetmektedir. Her ne kadar bu görüşleri tam örtüşmese de birçok yerde üzerinde durmasından anlaşılıyor ki Yıldırım, Buyrukların oluştuğu bir kök metnin olduğu ve tüm Buyrukların bu kök metinden oluşan bir tür olduğu görüşünü savunmaktadır. Buyrukların temaları, üslupları olduğunu ancak metinlerin lafzen özdeş olmadığını ifade etmektedir. Yıldırım'ın çalışmasında dikkat çeken bir diğer konu ise “Kızılbaş Sufiliği” şeklindeki isimlendirmesidir. Kızılbaş Sufiliğinin, Safevî Tarikatı ile Türkmen dindarlığının kaynaşması neticesinde ortaya çıktığını ifade etmiştir. Yıldırım'ın üzerinde çalıştığı Menakıb'da, Safevî Tarikatının, Yıldırım'ın tabiriyle Kızılbaş Sufiliğinin yol ve erkânı anlatılmaktadır.⁹²

Yıldırım, bu çalışmada incelenen çevirilerden biri olan Sönmez Kutlu'nun *Makâlât*'ından da çalışmasında bahsetmiştir. İncelediğimiz kısımda da belirttiğimiz üzere Kutlu, *Safvetu's-Safa*'nın dördüncü bölümünün tahkikini yapmış, bu çalışmasına *Makalat-Şeyh Safi Buyruğu* ismini vermiştir. Yıldırım, *Safvetu's-Safa*'nın dördüncü bölümünün tercümesine, *Şeyh Safi Buyruğu* denmesinin yanlış olacağını belirtmekte, bu iki eserin birbirinden farklı eserler olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca Yıldırım, *Safvetu's-Safa*'nın Şeyh Safi Buyruklarının kaynak metni olduğu düşüncesinin de yanlış olduğunu söylemektedir.⁹³ Kaplan'ın da çalışmasında *Safvetu's-Safa* ve *Şeyh Safi Buyruklarının* içerik açısından paralellik arz etmediğini ve ikisinin farklı eserler olduğunu söylediğini hatırlarsak bu noktada *Safvetu's-Safa*'nın dördüncü bölümüne “Buyruk” denilebilmesi konusunda Kutlu'nun görüşünün, Yıldırım ve Kaplan'ın görüşüyle çeliştiğini söyleyebiliriz. Çalışmada dikkatimizi çeken bir diğer kısım ise Şah Hatayi mahlası taşıyan şiirlerin hepsinin Şah İsmail'e ait olmayabileceği düşüncesidir. Yıldırım, Hatayi mahlası taşıyan şiirlerin hepsinin olmasa da en azından

⁹² Yıldırım, *Menakıb-ı Evliya (Buyruk)*, 49-53.

⁹³ Yıldırım, *Menakıb-ı Evliya (Buyruk)*, 67.

bazılarının, vezin, ağız, üslup, yol erkan bakımından Şah İsmail'e ait olmayabileceğini ifade etmektedir.⁹⁴ Ayrıca *Şeyh Safi Buyruğu*'nun içeriğinin Şeyh Safi ve oğlu Şeyh Sadreddin Musa'nın diyaloglarına dayandığı yukarıda belirtilmişti. Yıldırım çalışmasında bu diyaloglardaki Şeyh Safi olarak konuşturulan kişinin aslında Şah Tahmasp olduğunu söylemektedir.⁹⁵

Çalışma, Önsöz, Giriş ve beş bölümden oluşmaktadır. Çalışmada öncelikle Giriş bölümünde “Buyruk Nedir?” başlığı altında Buyruğun ne olduğu nereye dayandığı farklı araştırmacıların görüşlerine de yer verilerek anlatılmıştır. Ardından “Menakıb-ı Evliya'nın Tespiti” başlığı ile birinci bölümde “Menakıb-ı Evliya” başlığı altında *Menakıbu'l-Esrar Behcetü'l-Ahrar, Şeyh Safi Buyruğu, İmam Cafer Buyruğu* ve *Menakıb-ı Evliya* hakkında bilgi verilmiştir. İkinci olarak “Menakıb-ı Şeyh Safi Geleneği” başlığı verilerek bu başlık altında da *Menakıb-ı Şeyh Safi I: Safvetu's-Safâ, Menakıb-ı Şeyh Safi II: Kara Mecmua, Menakıb-ı Şeyh Safi III: Menakıb-ı Evliya* hakkında bilgiler verilmiştir. İkinci bölümde “Tarihsel ve Toplumsal Arka Plan” başlığı ile yazar, Kızılbaşların tarihini ayrıntılı bir şekilde anlatmıştır. Bu bölümde “Tarihsel Arka Plan”, “Kızılbaş Dini-Toplumsal Düzeni”, “Osmanlı Ülkesindeki Kızılbaşlar” başlıkları ile tarihsel arka plan, anlaşılır bir şekilde verilmiştir. Üçüncü bölümde yazar, “Muhteva, Telif, Kaynaklar” başlığı altında Çalışmasını gerçekleştirdiği Menakıb'ın nazım ve nesir denilen iki bölümden oluştuğunu belirtip hakkında bilgi verdikten sonra *Menakıb-ı Evliya*'nın bölümlerini başlıklar halinde vererek hepsi hakkında bilgi vermiştir. “Menakıb-ı Evliya'nın Telifi” başlığı altında Önce Buyrukların telifi ile ilgili yapılmış çalışmalardan bilgiler verdikten sonra *Menakıb*'ın oluşum süreci ve tarihi anlatılmıştır. Sonra İçeriği hakkında kısa bilgiler verilip *Menakıb-ı Evliya'nın İç Referansları* başlığına geçilmiştir. Bu başlık altında yazar, hazırladığı *Menakıb*'ın en az sekiz ayrı risalenin bir araya getirilmesinden oluşan edisyon bir metin olduğunu ifade etmiş, bu risalelerdeki anlatım ve yazım tarzının birbirinden farklı olduğunu söylemiştir. *Menakıb*'da söylem düzeyinde hep Şeyh Safi'nin kullanılmasının sebebinin, Şeyh Safi isminin getirdiği prestij olduğunu ifade etmiştir. Soruları soran kişinin hep Şeyh Sadreddin olarak seçilmesi ve eserin ismine *Menakıb-ı Şeyh Safi* denmesinin sebebinin, eseri *Safvetu's-Safa*'nın devamı gibi göstermek olduğunu da ifade etmektedir. Fakat yukarıda da belirttiğimiz üzere yazar *Menakıb*'ın yani çevirisini yaptığı Buyruğun *Safvetu's-Safa* ile isim benzerliğinin ötesine geçmediğini belirtmekte, *Safvetu's-*

⁹⁴ Yıldırım, *Menakıb-ı Evliya (Buyruk)*, 144.

⁹⁵ Yıldırım, *Menakıb-ı Evliya (Buyruk)*, 179.

Safa'nın Buyrukların kaynak metni olduğu görüşüne katılmamaktadır.⁹⁶ Daha sonra Menakıb-ı Evliya'nın Kaynakları başlığı altında eserin başlıca kaynaklarının Kızılbaş hareketini meydana getiren dini-toplumsal geleneklerin temel eserleri ve sözlü geleneğin bilgilerinden oluştuğunu belirtmiş, bu gelenekleri, "Safevî Tarikat Geleneği, Türkmen Dindarlığı, Fütüvvet (Ahilik) Geleneği, Bektaşî/Abdal Derviş Dindarlığı ve Ehl-i Beyt Merkezli Tasavvuf Geleneği" olarak alt başlıklar halinde incelemiştir. Ayrıca yazar bu başlık altında Menakıb ve Fütüvvetname benzerliğine de geniş yer vermiştir.⁹⁷ Son olarak bu başlık altında Bektaşiliğin temel eserlerinden olan "Makalat" ve "Velayetname-i Hacı Bektaş Veli" ile Menakıb arasındaki benzerliklere yer vermiş, bu konuda eserlerdeki bazı bölümlerden örnekler vermiştir.

Çeviri metnine bakıldığında da ilk olarak diğerleri gibi hamdele ve salvele ile başladığı görülmektedir. İlk olarak, Peygamberimizin vefatı ve vasiyetinden bahsedilen kısım yer almaktadır. Burada Peygamberimizin vefat etmeden önce Hz. Ali'yi yanına çağırıp bazı öğütler vermesi, hak talibi olanlara bu vasiyetini iletmesini istemesiyle başlamaktadır. Ardından bu öğütlerin, Hz. Ali'den Şeyh Seyyid Safi'ye ulaştığı silsileden bahsedilmiş ve bu öğütlere uyulmasının gerekliliği vurgulanmıştır.⁹⁸

İkinci bölüm olan "Sufiliğin Esasları" başlığı altında ise talibin yol ve erkanından, şeyh-talip ilişkisinden bahsedilmiştir. Konular, Şeyh Safi'ye sorulan sorular ve alınan cevaplar şeklinde işlenmiştir.⁹⁹

Üçüncü bölüm, "Halife, Mürebbi, Musahib" başlığı taşımaktadır. Bu kısımda öncelikle halifelik hizmeti, manası, on iki şartı işlenmiştir. Ardından mürebbilik hizmeti hakkında bilgi verilmiş ve musahiplik şartları bildirilmiştir. Musahiplik şartları ile ilgili ilk olarak, Peygamberimize tebliğ emrinin gelmesinden bahsedilmiş, ardından "Ben kimin mevlası isem Ali de onun mevlasıdır" hadisi verilerek Hz. Ali'nin vasiliğinin ilan edilmesi verilmiştir. Devamında "Etin etimdir, cismin cismimdir, kanın kanımdır, ruhun ruhumdur. Sen bendensin, ben sendenim Ya Ali" hadisi verilerek "Bir gömlekten iki baş gösterme" olarak ifade edilen olaya değinilmiştir. Daha sonra yetmiş iki fırka¹⁰⁰ hadisi verilerek kurtuluşa eren firkanın bu yolun talibi olanlar olacağı ifade edilmiştir. Bu kısımdan sonra Hz. Cebrail (a.s.) in Peygamberimize gelerek Hz. Adem'den kemer-i murassayı alıp Peygamberimizin beline

⁹⁶ Yıldırım, *Menakıb-ı Evliya (Buyruk)*, 184-187. Bu durumda Kaplan'ın *Safvetu's-Safa*'nın Buyrukların esin kaynağı olabileceği görüşü Yıldırım'ın görüşüyle çelişmemektedir.

⁹⁷ Yıldırım, *Menakıb-ı Evliya (Buyruk)*, 197-217.

⁹⁸ Yıldırım, *Menakıb-ı Evliya (Buyruk)*, 325-327.

⁹⁹ Kutlu, Sönmez - Parlak, *Makalat (Şeyh Safi Buyruğu)*, 328-355.

¹⁰⁰ Kaplan'ın çevirisinde olduğu gibi Yıldırım'ın çevirisinde de 73 fırka Hadisi Buyruk metinlerinde bu şekilde verildiği için "yetmiş iki fırka" olarak geçmektedir.

bağlaması, Hz. Peygambere de kendi belinden çıkarıp Hz. Ali'ye, onun da Hz. Hasan'a, Hz. Hüseyin'e ardından Ashabın "Biz dahi risalete muvafakat iderüz" demeleri ile Rasulullah'ın (s.a.v) Hz. Ali'ye on yedi kemerbestenin belini bağlamasını emretmesi ve Hz. Ali'nin Selman-ı Farisi'den başlayarak on yedi kişinin belini bağlaması anlatılmaktadır. Ardından Selman-ı Farisi'nin kendisi ile beli bağlanan kişilere Hz. Ali tarafından kendisine söylenen on iki kelimeyi nasihat vermesi anlatılmaktadır. Daha sonra "bel bağlama" ve önemi hakkında bilgi verilmiştir. Kemer bağlamada on iki nesne bağlanıp on dört nesne açıldığı ifade edilmiş, bunlar tek tek sayılmıştır.¹⁰¹

Dördüncü bölüm, "Tarikata Giriş Ayini ve Hadimlik" başlığı taşımaktadır. Bu bölümde önce nesepname verilmiştir. Nesepname Şah Dehmaz (Şah Tahmasp) ile başlamaktadır. Nesepname den sonra Şah Tahmasp'a övgü içeren bir şiir bulunmaktadır. Ardından tarikate giriş ayini hakkında yani bu yola girmek isteyen salikin Şah Dehmaz erkanına göre yapması gerekenler hakkında bilgi bulunmaktadır. Daha sonra kırklar meclisi, hadimlik sıfatı hakkında bilgi ve Muhabbetin türleri: Hz. Hüseyin'in babası Hz. Ali'ye sorular sorması, Hz. Ali'nin cevap verememesi üzerine Cebrail'in (a.s.) emri üzerine Rasulullah'ın (s.a.v.) giderek sorulara cevap vermesi kıssası anlatılarak bu bölüm şiirlerle bitirilmiştir.¹⁰²

Beşinci bölüm başlığı "Seyr-ü Sülük, Kisvet (Tac), Tarikat Sualleri" dir. Bu kısımda öncelikle seyr-ü sülük hakkında bilgi verilmekte, ardından yoldaki dört hicab, Maksuda vasıl eden dört nesne ve Kisvet (Tac) hakkında bilgi verilip "Tarikat Sualler" alt başlığı ile bu konularla ilgili verilen soru ve cevaplar yer almaktadır.¹⁰³

Altıncı bölümde "Üç Sünnet Yedi Farz" başlığı ile Sufilikteki üç sünnet yedi farz hakkında bilgi verilmiştir.¹⁰⁴

Yedinci bölüm olan "Tarikat Erkanı" başlığı altında ise mürebbi, musahip, halife, talib konuları ile ilgili geniş bilgi bulunmaktadır. Bu bölümde yola girmenin önemi anlatılmış, hak ehliyle olmanın öneminden bahsedilmiş ve musahiplik erkanı anlatılmıştır. Ardından tarik tercümanı ve emanet lokmasından bahsedilmiş, Hz. Ebubekir'in emanet lokmasını Hz. Ali'nin elinden yemesi anlatılmıştır. Musahibi hak ehliyle olmayan talibin durumundan bahsedilmiş, sonra Şeyh Sadreddin Musa'nın sorduğu soru üzerine Şeyh Safi'nin şeriat-tarikat karşılaştırması yaparak cevap vermesi anlatılmıştır. Daha sonra talibe öğütler verilmektedir.

¹⁰¹ Yıldırım, *Menakıb-ı Evliya (Buyruk)*, 356-375.

¹⁰² Yıldırım, *Menakıb-ı Evliya (Buyruk)*, 376-388.

¹⁰³ Yıldırım, *Menakıb-ı Evliya (Buyruk)*, 389-403.

¹⁰⁴ Yıldırım, *Menakıb-ı Evliya (Buyruk)*, 404-407.

Ardından Şeyh Safi'nin kendisine sorulan soru üzerine günahı üç kısma ayırması, büyük, küçük ve orta günah olarak sınıflandırması, bu günahları işleyenlerin durumu hakkında bilgi vermesi bulunmaktadır. Bu kısımda mürebbi tutmanın öneminden ve farz olduğundan da bahsedilmiştir. Daha sonra Hz. Ali'nin kılıcı Zülfikar'ın hikayesi anlatılmıştır. Ardından tarikatta on iki imama karşılık on iki hizmet olduğu bildirilmiş, bunlar anlatılmıştır. Daha sonra tarikatta suç işleyen kişinin durumundan bahsedilmiş, talibin nasıl olması gerektiği anlatılmıştır. Bu bölümde son olarak ikrarından dönen, rızadan yüz döndüren talibin durumu hakkında bilgi verilmiştir.¹⁰⁵

Sekizinci bölümde yazarın daha önce Menakıb metninin başının ve sonunun tespit edilmesinde önemli bir yere sahip olduğunu ifade ettiği Seyyid Abdülbaki'nin Mektubu bulunmaktadır.¹⁰⁶

Dokuzuncu ve son bölüm ise "Hatime: Menakıb'ın Mahiyeti ve Okuma Adabı" başlığı taşımakta ve çeviri bu bölüm ile son bulmaktadır.¹⁰⁷ Çeviri kısmı bittikten sonra kitabın sonunda Alevî geleneğinde kullanılan sözcük anlamlarının açıklandığı bir sözlük kısmı verilmiştir. Sözlükten sonra edisyon-kritik metnin inşasında kullanılan nüshalardan örnek sayfalar verilerek kitap tamamlanmıştır. Yıldırım'ın çalışmasında çeviri metninin orijinallerinin tamamı bulunmamaktadır. Sadece kitabın sonunda orijinal metinden örnek sayfalara yer vermiştir. Ayrıca bu çalışmada çevirinin sadeleştirilmiş hali de verilmemiştir. Bu da çeviriyi daha kısıtlı bir kesime hitap eder hale getirmiştir.

Bu çeviride, çeviri metninden önce Menakıb-ı Evliya'nın tespiti, tarihsel arka planı, Menakıb-ı Evliya'nın muhtevası ve kullanılan nüshalar hakkında geniş bilginin yer aldığı görülmektedir. Yani çalışma sadece bir çeviri değil, çeviri öncesinde Buyruklar ve Alevîlik hakkında geniş bilgiye yer veren bir çalışma olmuştur. Bu anlamda incelediğimiz diğer iki *Şeyh Safi Buyruğu* çevirisinden farklıdır. Menakıbın çevirisinin içeriğine bakıldığında konu sıralaması ve içeriği Kaplan'ın çevirisi olan *Şeyh Safi Buyruğu* ile aynıdır. İçeriğinde az da olsa bazı şiirlerde farklılık bulunmaktadır. Ayrıca Doğan Kaplan'ın çevirisinin sonunda bulunan hatim duası ve uzun Hatayı nefesi Yıldırım'ın çevirisinde bulunmamaktadır. Bunun dışında iki çevirinin konu ve metin bakımından büyük oranda aynı olduğunu söyleyebiliriz. Çevirilerde faydalanılan üç ana nüshanın da aynı olduğunu belirtmiştik. Bu sebeple Yıldırım'ın çevirisinin,

¹⁰⁵ Yıldırım, *Menakıb-ı Evliya (Buyruk)*, 408-471.

¹⁰⁶ Yıldırım, *Menakıb-ı Evliya (Buyruk)*, 472-475.

¹⁰⁷ Yıldırım, *Menakıb-ı Evliya (Buyruk)*, 476-477.

kendisinden daha önce yayımlanmış olan Kaplan'ın çevirisinin bir benzeri niteliğinde olduğunu söyleyebiliriz.

Bu çeviri, Alevîlerin tarihsel arka planını anlatan, Buyrukları geniş çaplı tanıtan ve çevirisine yer veren bir çalışma olması açısından konunun araştırmacıları ve okuyucuları için kıymetli bir çalışma olmuştur. Bunun yanında on bir Buyruk nüshasındaki nüansları görme fırsatı sunması açısından da önemli bir çalışmadır. Fakat yukarıda da belirttiğimiz üzere Yıldırım'ın çeviri metni, kendisinden daha önce yayımlanmış olan Kaplan'ın çeviri metni ile büyük oranda aynıdır.

2.3. Bisâtî Şeyh Safi Buyruğu

Daha önce de ifade edildiği üzere bu çalışma, Ahmet Taşğın tarafından 2003 yılında *Şeyh Safi Buyruğu (Menâkıbu'l-Esrâr Behcetü'l-Ahrâr)* adıyla yayımlanmıştır. Bu eser orijinal metniyle yayımlanan ilk Buyruk metnidir.

2.3.1. Çalışmada Kullanılan Yazma Eser

Taşğın, bu çalışmasında tek bir yazma esere dayanmıştır. İlgili yazma Konya Mevlâna Müzesi Yazmaları, Ferit Uğur Kitaplığı no.1172'de yer alan 83 varaklık bir mecmuadır. Bu mecmuada irili ufaklı 6 risale yer almaktadır. İlgili risaleler şunlardır:

1. *Risâle-i Şeyh Safi* (1b-61a)
2. *Sahibu'l-Hurûf Derviş Hüseyini* (61b-62b)
3. *Der Beyân-ı Çehârdeh Masum-ı Pâk* (62b-64a)
4. *Der Beyân-ı Tâcnâme* (64a-66a)
5. *Hâzâ Postnâme* (66a-80a)
6. *Nefesler* (80a-83b)

Buyruk bölümü 1b-61a arasındadır. Taşğın eserin tamamını Buyruk metni olarak gördüğü için mecmuanın tamamının çevrim yazımını yapmış, eserin orijinal başlıklarını kullanmıştır. Yazmanın metninde *Risâle-i Şeyh Safi* yazmasına karşın Taşğın'ın bu eseri Bisâtî'ye nispet ederek *Menâkıbu'l-Esrâr Behcetü'l-Ahrâr* ismiyle yayımlaması isabetli görünmemektedir. Kaplan, bunu Taşğın'ın Köprülü ve Gölpinarlı'nın değerlendirmelerine güvenerek yaptığını ifade etmiştir.¹⁰⁸ Yazmanın ferağ kaydında müstensihin Muhammed b. Habib olduğu eserin yatsıyla gece uykusu arasında Saruhan livasında (Manisa) tamamlandığı bilgisi vardır. Taşğın yazmanın istinsah tarihini 7 Safer 1021 / 9 Nisan 1612 olarak

¹⁰⁸ Kaplan, *Yazılı Kaynaklarına Göre Alevîlik*, 48.

göstermiştir.¹⁰⁹ Ancak Kaplan, yazmanın ferağ kaydında müstensihden kaynaklanan bir hata olduğunu rakamla 1021 ifadesi yazılmış olsa bile yazıyla “vâhid mietân ba‘de elf” yazıldığını bunun da 1201 demek olduğunu buna göre yazma 7 Safer 1201 tarihinde yani 29 Kasım 1786’da tamamlanmıştır.¹¹⁰

2.3.2. Risâle-i Şeyh Safi’nin İçeriği

Taşğın yazmanın tamamını Buyruk olarak değerlendirdiği için tamamının transliterasyonunu yapmıştır. Çevrim yazım öncesi giriş kısmında Alevîliğin yazılı kaynakları ve Buyruklar hakkında kanaatlerini dile getirmiştir, ardından eserin kısa bir özetini yapmıştır.¹¹¹

Eserin çevrim yazım bölümünde başlık ya da bölüm koymak gibi bir tasarrufta bulunmayan Taşğın orijinal metni birebir ortaya koymaya çalışmıştır. Eserin içeriğine bakmak gerekirse besmele ve hamdeleden sonra şeriat, tarikat, marifet ve hakikatın Allah Teâlâ tarafından Rasulüne ve ümmete bildirildiği ifade edilmiştir. Sultan-ı Evliya ve Burhan-ı Asfiya olarak tanımlanan Şeyh Safi’nin kelimasında da dört kapının olduğu ifade edilir. Şeriat avam için tarikat yolun başındaki salik (ibtida) için marifet münteha (sona ulaşmış) için hakikatın ise intiha için olduğu söylendikten sonra Şeyh Safi’nin şahin lokmasını serçeye vermek olarak ifade ettiği yolun başındaki (ibtida) kişiye hakikat kapısının gerçeklerinden bahsedilmemesi gerektiği tavsiyesi hatırlatılır. Dört kapının her birinin yedi bölümden oluştuğu böylece toplamda Arapçadaki 28 harfe ulaşıldığı göklerin de yedi kat yaratıldığı bu sebeple her kapının yedi bölümden oluştuğu söylenir. Şeriatın ateşe benzediği dile getirildikten sonra tarikatın da şeriat içinde elde edilmesi gerektiği vurgulanır, ardından şeriatın ikinci makamı olarak beş vakit namaz kılmanın, zikir ve tesbihin önemi, gıybet etmemek ve şeriata muhalif iş yapmamaktan bahsedilir. Şeriatın üçüncü makamı zekât vermenin öneminden bahsedilir yüz akçede iki buçuk akçenin her sene Hakkullah olarak verilmesi gerektiği, vermeyenin erkanının caiz olmadığı söylenir. Şeriatın dördüncü makamı bir ay Ramazan orucu tutmaktır. Orucun sadece aç kalmaktan ibaret olmayıp dili, gözü, kulağı ve eli de haramdan uzak tutmak gerektiği gönülde de kibrin olmaması gerektiği vurgulanır. Şeriatın beşinci makamı salih amel işlemek altıncı makamı gücü yetenin hacca gitmesi gerektiği ifade edilir. Şeriatın son makamı ise Allah’ın haram kıldığı eylemlerden uzak durulması gerektiği söylenerek bir şeyh emrinde olmanın önemi, mürebbiye itiraz edilmemesi gerektiği söylenerek şeriat bahsi kapatılır.¹¹²

¹⁰⁹ Bisâti, *Şeyh Safi Buyruğu*, 8,

¹¹⁰ Kaplan, *Yazılı Kaynaklarına Göre Alevîlik*, 48.

¹¹¹ Taşğın, “Giriş”, *Şeyh Safi Buyruğu*, 1-10.

¹¹² *Şeyh Safi Buyruğu*, 15-19.

Tarikatın anlatıldığı bölümde ibtidanın yolu olduğu söylenerek başlanır. Erenler nazarında tarikatın bir olup bilmeyenlerin onu iki üç diye çoğalttığı söylenir. Allah ve Rasulüne itaat edip evliyadan korkmayanların akıbetinden korkulacağı söylenip müridin şeyhine itaat etmesi gerektiği vurgulanır. Ardından sırayla tevbe, zikir, nefsi bilmek, haya, ikrar ve halimden oluşan tarikat makamları anlatılır.¹¹³

Bu kısımda dikkat çekici olan sürekli Allah'ı zikretmek bahsinde örnek olarak verilen zikir metnidir. İlgili metin şöyledir:

Bismillahirrahmanirrahim. Fa'lem ennehu lâ ilâhe illallah. Muhammedun rasûlullah ve Aliyyun veliyyullah. Muhammed Mehdi emînullah. Ebâ Müslim Seyfullah ve rehber mürşid Allah. (Allah'tan başka ilah yoktur. Muhammed, Allah'ın elçisidir. Ali, Allah'ın dostudur. Muhammed Mehdi, Allah'ın emindir. Ebu Müslim, Allah'ın kılıcıdır. Rehber ve mürşid Allah'tır.¹¹⁴

Yine bu bölümde mürebbi tutmanın öneminden bahsedilirken kişinin bir şeyhe tabi olması gerektiği, Rasulullah'ın mürebbisinin Cebrail olduğu dile getirilir. Mürebbi olacak kişinin erkânında kaim, yetmiş iki millete ve tüm eşyaya bir nazarla bakan ve soyunun Hz. Ali'ye dayanması gerektiği vurgulanarak bir mürşidin bilmesi gereken 28 sualden bahsedilir. Burada tevhid, adalet, nübüvvet, emanet, emr-i maruf, nehy-i münker, tevella, teberradan oluşan sekiz esas zikredildikten sonra soru formu başlar. Bu sorulardan bazıları şöyledir: Kimin oğlusun? Yol oğluyum. Yol kimindir? Muhammed Ali'nindir. Muhammed Ali'nin yolu nedir? Şeriat, tarikat, marifet ve hakikattir. Tâc ve hırka kime geldi? Önce Hz. Adem safiyyullahı sonra Hz. Nuh'a daha sonra Hz. İbrahim Halilullah'a geldi. Muhammed Ali'ye kırmızı olarak geldi. Ardından tâcın sünneti, aslı, fer'i, kapısı gibi taçla ilgili sorular başlar. Son soru olan yirmi sekizinci soru tâcın hakikatiyle ilgilidir. Cevap olarak tâcın hakikatinin kimseye hor bakmayıp yetmiş iki millete bir nazarla bakıp muhabbet göstermek olduğu söylenerek bazı nasihatlerde bulunulur. Bunlar da şöyledir; Daima edep üzere olmalı, malayani konuşmamalı, beş vakit namazını kılıp şeriatı sağlam olmalı.¹¹⁵

Yirmi sekiz sualin sonunda Safevî şeceresi verilir. Şecere Şah Abbas'la (öl.1628) başlar ardından Şah Tahmasp'dan devamla Safevîlerin Hz. Ali'ye kadar uzanan soyunu içerir. Ardından burada zikredilen şahların ahval ve erkanına nasıl girilir denilerek yola giriş erkânı anlatılır. Bir rehber tarikata girmek isteyen kişiyi erenlerin huzuruna çıkararak hak için geldiklerini, huzura getirdiği müminin meşayihın hizmetine girip tarikat sahibi olarak Ali aşıklarına hizmet etmek

¹¹³ Bk.Şeyh Safi Buyruğu,19-30.

¹¹⁴ Şeyh Safi Buyruğu, 21 (vr.9a)

¹¹⁵ Bk. Şeyh Safi Buyruğu, 22-24. Buyruk metinleri içerisinde yol içinde bilinmesi gereken 28 soru ve cevabı Taşğın'ın metninde olduğu gibi Kaplan tarafından yayımlanan Erkânâme 1 adlı eserde de bulunmaktadır. Bk. *Erkânâme1*, haz. Doğan Kaplan, (Ankara: TDV Yayınları, 2007), 141-146.

istediğini söyler. Erenler de gelişini tebrik edip onu pirin nazarına getirip oturturlar sağ dizi kalkık sol dizi oturur vaziyette bütün günahlarından tevbe istiğfar edip estağfirullah diyerek tüm günahlarından tevbe eder ve Şah Tahmasp oğlu Şah Abbas'a biat ettiğini söyler. Huzurdaki pirler biat ayetini okurlar ardından düvazdeh imam ve nadi Ali okunur. Yola giren talibin oğlu mesabesinde rehberin ise baba gibi olduğu söylenerek talibin rehberine hizmet etmesi, sözünden çıkmaması rehberin de talibe babalık yapması gerektiği ifade edilir.¹¹⁶

Tarikat esaslarının anlatıldığı bölümde yola girişten sonra hayanın imandan oluşu, ikrarın önemi ve nefs-i emmareye uymama gibi konular işlenir. Marifetin makamlarının işlendiği kısımda marifet ehlinin kendini hakka teslim etmesi gerektiği, sabrın önemi, ölmeden önce ölmeyi bilerek kendini bilme sırrın erebileceği anlatıldıktan sonra marifetin beşinci makamı olarak musahiplik konusuna gelinir. Musahipliğin Muhammed Ali'den kaldığı söylenip “*Ey Peygamber rabbinden sana indirileni tebliğ et.*” (Mâide, 5/67) ayet-i kerimesi nazil olunca bir minber hazırlatıp üzerine çıktığını ve Hz. Ali'yi yanına çağırıp onu kendisine musahip kıldığını, ona “*Lahmuke lahmi cismike cismi demuke demi ruhuke ruhi (etin etim, bedenim bedenim, kanın kanım, ruhun ruhumdur)*” dediğini yine “*Ben sendenim sen bendensin*” diyerek Hz. Ali'ye kendi soyunun onunla devam edeceğini söylediği ifade edilir. Fırka-i nâciye anlayışı da bu buyrukta bu konunun devamında işlenmiştir. Buna göre Rasulullah (s.a.v.), ümmetinin 73 fırka olup birisinin kurtuluşa eren fırka (fırka-i nâciye) olduğunu söyler. Bunlar kimdir sorusuna ise “benim mukarreb ümmetimidirler evlâdıma ve bana şeriatıma ve buyurduğum erkâna ve üstadların nefesine ve rehberine ve mürşidine muti olanlardır. Böyle hareket etmeyenler ne benim ümmetim ve ne hakkın kuludur ve ehl-i dünya olup mağrur olan ve dahi âsilerdir ve yüzü kara münafıklardır.”¹¹⁷

Tarikat kapısının altıncı makamında yola yeni giren mübtedinin işlediği kusurlara karşı göreceği akçe ve tercüman cezasından bahsedilir. Son makamda ise yolun sonundaki (münteha) sufinin siteminin nasıl olacağı ifade edilir.¹¹⁸

Konu başlığı olmadığı için Marifet kapısının ilk makamı olarak değerlendirdiğimiz bölüm üç sünnet yedi farz hakkındadır. Menâkıb-ı evliya'da bu esasların erkân-ı padişahi olup Şah tarafından belirlendiği söylenmiştir. Üç sünnet ve yedi farzın ne olduğu söylendikten sonra bunları yapmayanların cezası esas başına zikredilmiştir. İkinci makam musahiplik erkânıyla ilgili bir iki hususa işaret edildikten sonra tarikat içinde niyaz ve secdenin ne olduğu anlatılır.

¹¹⁶ Bk.Şeyh Safi Buyruğu,24-26.

¹¹⁷ Şeyh Safi Buyruğu, 36.

¹¹⁸ Bk.Şeyh Safi Buyruğu, 40-41.

Üçüncü makamda meleklerin Hz. Adem'e secdeleri, tarikat ahdinin Hz. Adem'den kaldığı, niyaz etmenin önemi, pirlar önünde ayak mühürlemenin Hz. Hüseyin'den kalması, birbirinden hak talep etmenin kimden kaldığı, Hz. Musa'ya Yahudilerin attığı iftira sebebiyle Musa'nın elbiselerini koyduğu taşın yürümesi hikâyesi anlatılır. Dördüncü başlıkta gûnahtan geçme ve mürüvvetin Hz. Ali'den kalma olayı açıklanır. Beşinci başlıkta tarikat ehlinin iç ve dışını tamamen temiz eylemesi gıybet etmemesi anlatılır. Altıncı bapta rehberden bahsedilir rehber tutmanın da Hz. Muhammed ve Hz. Ali'den kaldığı anlatılara rehberlik erkânından bahsedilir. Yedinci başlıkta ise tarikat edebinden bahsedilir. Müridin şeyhine karşı nasıl olması gerektiği ifade edilir.¹¹⁹

Buyrukta konu başlığı bulunmamaktadır ancak el-bâbu'l-evvel diyerek yapılmaması gereken 15 eylemden bahsedilir. Konunun akışından hakikat kapısının makamları olarak yorumladığımız bu bölümde ilk başlıkta yapılmaması gereken davranışlar şunlardır: Nâ-mahrem ile içki içmek, zina, livata, kibir, münafıklık, gammazlık, horluk ve yavuz gönüllü olmak, kıskançlık, bilerek yalan söylemek, intikam ehli olmak, itirazcı olmak, emanete ihanet etmek, birisinin eşine ihanet etmek, ayıbı yüze vurmak ve cimrilik. İkinci başlıkta Şeyh Safi'ye atıfla 12 kötü sıfattan bahsedilerek böylelerini erkâna almamak gerektiği vurgulanır. Üçüncü başlıkta secdenin aslı, şeytanın Hz. Âdem'e secde etmeyişi diğer meleklerin secde etmeleri anlatılır. Dördüncü başlıkta Hz. Muhammed'in (s.a.v.) Hz. Ali'yi yanına çağırıp artık kendisinin öleceğini haber verip ona vasiyette bulunması müminlerin de buna uymasının önemi zikredildikten sonra hemen Şeyh Safi'nin talibin erkânı yerine getirmenin önemine yaptığı vurgu ifade edilir. Ardından Şeyh Sadreddin'in Şeyh Safi'ye sorduğu bazı sorularla devam eder bu soru-cevap beşinci bölümde de devam eder. Altıncı başlıkta talibin sahip olması gereken 12 kavil son başlıkta ise Şah Tahmasp'ın buyurduğu üç sünnet yedi farz anlatılır ve "Vallâhu a'lemu bi's-savâb temmeti'l-kitâbu biavnilâhi'l-vehhâb" denilerek kitap bitirilir.¹²⁰

Risâle-i Şeyh Safi burada bitmiş olmasına karşın yazmanın devamında başka konular bulunmaktadır. *Sâhibu'l-Hurûf Dervîş Hüseyin* başlığı altında Hz. Peygamber'in (s.a.v.) 63 yıl yaşayıp Medine'de vefat ettiği ve orada medfun olduğu söylendikten sonra 12 imamın ne kadar imamlık yaptıkları, nasıl şehit edildikleri ve nerede medfun oldukları anlatılır.¹²¹

Der Beyân-ı Çehârdeh Masum-ı Pâk başlığı altında 12 imamın çocuk yaşta öldürülen çocukları hakkında kısa bilgi verilir.¹²² *Der Beyân-ı Tâcnâme Kavî-i İmam Cafer* başlığı altında

¹¹⁹ Bk.Şeyh Safi Buyruğu, 41-51.

¹²⁰ Bk.Şeyh Safi Buyruğu, 52-58.

¹²¹ Bk.Şeyh Safi Buyruğu, 59-60.

¹²² Bk.Şeyh Safi Buyruğu, 61-62.

İmam Muhammed Bâkır'a nispet edilen Kisvet risâlesi de denen *Risale-i İrşad'da* tâc ve kisvetle ilgili konular anlatılır.¹²³ *Hâzâ Postnâme Kavli-i İmam Cafer-i Sâdık* başlığı altında biraz uzunca sayılabilecek bu bölümde post, tarikat, hırka, kemer bağlamada açılan ve kapanan nesnelere, tarikat abdesti vb. konular ele alınmıştır.¹²⁴ Risale 7 adet nefesle sona ermektedir. Nefeslerin ikisi Hatâyi'ye, ikisi Pir Sultan'a ikisi Nesimi'ye biri de Kaygusuz Abdal'a aittir.¹²⁵

2.4. Makalat - Şeyh Safi Buyruğu

Makalat Şeyh Safi Buyruğu, Sönmez Kutlu ve Nizamettin Parlak tarafından gerçekleştirilen bir tahkik çeviridir. Kitap Horosan Yayınları tarafından 2008 yılında basılmıştır.

Bu çalışma, İbn Bezzaz tarafından yazılan *Safvetu's-Safa'nın* 16. yüzyılda *Kâşifu'l-Kulûb* adıyla Türkçeye çevrilen dördüncü bölümünün tahkikidir. Bu tahkik çeviri, alanda daha öncesinden de pek çok çalışması bulunan Sönmez Kutlu tarafından gerçekleştirilmiştir. Kutlu, Alevîlikle ilgili daha öncesinde çok fazla çalışma yapıldığını, hatta bazı yazılı kaynakların neşredildiğini fakat bu çalışmaların tahrif edilerek şifileştirilmiş olan kaynaklardan yapıldığını söylemiştir. Çünkü Safevî Devleti'nin kurulup şifliği mezhep olarak kabul etmesinden sonra 16. yüzyılın sonlarından itibaren esere eklemeler ve çıkarımlar yapılarak tahrifat meydana geldiğini ifade etmiştir. Bu sebeple Kutlu, söz konusu çalışmasının tahriften önceki nüshaların esas alınarak yapılmasından dolayı önemli olduğunu belirtmiştir.

Kutlu kitabında, *Safvetu's-Safa'ya* yapılan tahrifatın Safevîlerden az önce başladığını, Safevîlerden sonra ise artarak devam ettiğini, bu dönemde esere Katib Nişati ve Ebu'l Feth Hüseyini (977/1569) tarafından ciddi müdahalelerde bulunulduğunu ifade etmektedir.¹²⁶ Bu değişiklikler, Şeyh Safi'nin sünnî çizgide olduğuna işaret eden ifadelerin kaldırılarak yerine onun İsnâaşeriyye (Caferi) çizgide olduğuna işaret edecek ifadelerin konulması şeklinde olduğunu ve söz konusu değişikliklerin Şah Tahmasp'ın isteği üzerine gerçekleştirildiğini söylemektedir.¹²⁷ Kutlu, Muallim Cevdet Nüshasından Şeyh Safiyyüddin'in Şafii çizgide olduğunu çıkardığını, eserlerin sonraki dönemlerde Şifileştirme yönünde tahrifata uğradığını da ifade etmektedir. Gölpınarlı bu konuda, Şeyh Safi'nin mezhep konusunda takiyye yapmış olma ihtimali olduğunu söylemiş ikinci bir ihtimal olarak ise Şeyh Safi'nin soyundan gelenlerin

¹²³ Bk. *Şeyh Safi Buyruğu*, 63-64.

¹²⁴ Bk. *Şeyh Safi Buyruğu*, 65-82.

¹²⁵ Bk. *Şeyh Safi Buyruğu*, 83-91.

¹²⁶ Kutlu, Sönmez - Parlak, *Makalat (Şeyh Safi Buyruğu)*, 13.

¹²⁷ Kutlu, Sönmez - Parlak, *Makalat (Şeyh Safi Buyruğu)*, 18.; krs. Kaplan, *Yazılı Kaynaklarına Göre Alevîlik*, 128-132.

Şiilerin desteğini alabilmek için atalarını şeyh ve seyyid olarak göstermiş olabileceklerini ifade etmiştir.¹²⁸ Fakat Kutlu Safevîler öncesi Anadolu’da yapılan çeviriler incelendiğinde Şeyh Safiyyüddin Erdebili’nin Şîi olmadığını açıkça görülebileceğini, bu sebeple Gölpınarlı’nın ifade ettiği ikinci ihtimalin daha doğru olduğunu söylemiştir.¹²⁹ Kutlu kitabında çok defa bahsettiği tahrifattan dolayı bu tahrifat öncesine dair kaynaklardan gerçekleştirdiği bu tahkik çevirinin önem arz ettiğini ifade etmektedir.

2.4.1. Çalışmada Kullanılan Yazma Nüshalar

Kutlu’nun çevirisi ile ilgili olarak incelediğimiz diğer üç *Şeyh Safi Buyruğu* çevirisinden farklı olduğunu ifade etmiştik. Kutlu, *Şeyh Safi Buyruğu* ismini verdiği bu çevirisini, Alevîlerce Buyruk olarak kabul edilen nüshalardan değil, İbn Bezzaz tarafından yazılan *Safvetu’s-Safa*’nın, 14. yüzyılda *Kâşifu’l-Kulûb* adıyla Türkçe’ye çevrilen dördüncü bölümünden yapmıştır. Kutlu bu çeviriyi hazırlarken *Kâşifu’l-Kulûb*’un on iki farklı nüshasından faydalanmıştır. Kutlu’nun çevirisinde kullandığı nüshalar şunlardır;

1.Konya Bölge Yazma Eserler 3344 (G): Yazmanın adı, *Kitab-ı Menakıb-ı Şeyh Safiyyeddin Kuddise Sırruhu el-Aziz/ Muhtasar/ Kâşifu’l-Kulub*’dur. Çeviride “G” olarak kısaltılmıştır. Satır sayısı 19, varak sayısı 87’dir. İstinsah tarihi 861/1457’den önce olan bir nüshadır. Mütercim ve müstensih bilinmemektedir. Kutlu, mütercimin çeviriyi hazırlarken Arapça ve Farsça şiirlerin açıklamasını yaptığını, geriye kalan kısmını aynen çevirmiş olmasına rağmen bazı şiirlerdeki açıklamasından dolayı bu çeviriye Muhtasar ismini vermiş olabileceğini belirtmektedir.¹³⁰

2.İngiltere Milli Müzesi Türkçe Yazmaları Or:7576/1 (TY): Yazmanın adı, *Menakıb-ı Şeyh Safiyyeddin Erdebili*’dir. Satır sayısı 15 dir. v. 1a-117b varaktan oluşmaktadır. Mütercim bilinmemektedir. Müstensih, Halil b. Şeyh Mustafa b. Şeyh Turmuş’dır. İstinsah tarihi Rebiulevvel 861/Şubat 1457’dir. Kutlu bu nüshanın muhtemelen, Gaziantep İl Halk Kütüphanesi 223 numarada kayıtlı mütercim nüshası ya da onun kopyasından istinsah edilmiş olabileceğini ve büyük ihtimalle müstensih tarafından asıl nüshayla karşılaştırılıp eksiklerin tamamlandığı ve yanlışların düzeltildiği bir nüsha olduğunu ifade etmektedir.¹³¹

3.Manisa İl Genel Kitaplığı 1383/1 (M): Yazmanın adı, *Tercüme-i Menakıb-ı Şeyh Safiyyeddin Erdebili*’dir. Çeviride “M” olarak gösterilmiştir Satır sayısı 15’dir. 1a- 134a

¹²⁸ Gölpınarlı, *Tarih Boyunca İslam Mezhepleri ve Şiilik*, 173.

¹²⁹ Kutlu, Sönmez - Parlak, *Makalat (Şeyh Safi Buyruğu)*, 21.

¹³⁰ Kutlu, Sönmez - Parlak, *Makalat (Şeyh Safi Buyruğu)*, 54-58.

¹³¹ Kutlu, Sönmez - Parlak, *Makalat (Şeyh Safi Buyruğu)*, 58-60.

varaktan oluşan bir nüshadır. Mütercim ve müstensih bilinmemektedir. İstinsah tarihi 868/1463-64 dür. İçerik ve yazım kuralları bakımından bir önceki verdiğimiz TY rumuzlu nüsha ile neredeyse aynı olduğu için Kutlu, bu nüshanın Gaziantep İl Halk Kütüphanesinde 223 numarada kayıtlı olan mütercim nüshasından ya da onun yukarıda verdiğimiz kopyasından istinsah edilmiş olabileceğini belirtmiştir.¹³²

4.Nişati: Bakı- Nurlan 2006 (N): Muhammed b. Hüseyin el-Katib en-Nişati, *Safvetu's Safâ*'nın tamamını Şiraz'da 949/1542 yılında Azeri Türkçesine muhtasar çevirisini yapmıştır. “N” rumuzlu bu nüsha ise, bahsettiğimiz Nişati muhtasarı ve mütercim nüshalarından hareketle, Möhsün Bağışoğlu, Sever Cabbarlı, Rauf Şeyhzamanlı tarafından Şeyh Safi Tezkiresi ismiyle Azerbaycan'da, Bakı Nurlan'da 2006 yılında neşredilmiştir. Kutlu, bu nüshada asıl metne Nişati'nin çevirisinden daha sadık kalındığını belirtmektedir.¹³³

5.Hacı Selim Ağa Kemankeş 247 (KE): Yazmanın adı, *Terceme-i Menakıb-ı Şeyh Safiyeddin (Haza el-Kitab el- Makalat el-Meşhur bi'l Menakıb Hazret-i Kutbu'l Evliya' Hadi'l Asfiya' Şeyhu'l Muhakkikin ve Mürşidü'l-Kamilin Pişvav-ı Ehlü'l Yakın ve Habibu Rabbi'l Alemin Sultan Şeyh Safiyyuddin – Kaddesallahu sırrahu el-'aziz* dir. Satır sayısı 12'dir. 141 (kayıtlarda 137) varaktan oluşmaktadır. Çeviride “KE” rumuzu ile gösterilmiştir. Mütercim ve müstensih bilinmemektedir. İstinsah tarihi, 26 Rebiulevvel 966/5 Şubat 1559'dur. Kutlu, bu nüshanın istinsah edilirken varaklarının karıştırdığını belirterek ilgili bölümlerin hangi varaklarda yer aldığını kitabında vermiştir.¹³⁴

6.Süleymaniye İzmir 465 (İ): Yazmanın adı, *Kitab-ı Menakıb-ı Sultan-ı Evliya Sultan Şeyh Safi- Kaddesallahu sırrahu* dur. Çeviride bu yazma “İ” rumuzu ile gösterilmiştir. Satır sayısı 13'dür. 108 varaktan oluşmaktadır. Mütercim ve müstensih bilinmemektedir. İstinsah tarihi, 968/1560'dır. Kutlu bu nüshanın *Safvetu's-Safa*'nın tam bir çevirisi olmadığını, Şiî unsurların metne sokulması ve bazı tahrifatlardan dolayı Meşhed nüshasına benzediğini, ikinci bölümün ise eksik olduğunu belirtmiştir.¹³⁵

7.Kitabhane-i Asitan-ı Kuds-i Rızavi 95 (R): Yazmanın adı, *Tezkire-i Şeyh Safi'* dir. Satır sayısı 14'tür. 139 varaktan oluşmaktadır. Çeviride bu nüsha “R” rumuzu ile gösterilmiştir. Mütercim ve müstensih bilinmemektedir. İstinsah tarihi, Şah Tahmasp dönemi yani 930-984/1524-1576 tarihleri arasındadır. Kutlu bu nüshada el-Abd el-Akall Hatem adında bir kişi

¹³² Kutlu, Sönmez - Parlak, *Makalat (Şeyh Safi Buyruğu)*, 60-62.

¹³³ Kutlu, Sönmez - Parlak, *Makalat (Şeyh Safi Buyruğu)*, 62-64.

¹³⁴ Kutlu, Sönmez - Parlak, *Makalat (Şeyh Safi Buyruğu)*, 65-68.

¹³⁵ Kutlu, Sönmez - Parlak, *Makalat (Şeyh Safi Buyruğu)*, 68-70.

tarafından Şeyh Safi'yi Şîî göstermek için yazmanın kenarına bazı açıklamalar (talikat) yazıldığını söylemiştir.¹³⁶

8.Hacı Selim Ağa Kemankeş 412 (K): Yazmanın ismi, *Terceme-i Menakıb-ı Şeyh Safiyeddin*'dir. Satır sayısı 17'dir. Varak sayısı 140'dır Mütercimi bilinmemektedir. Müstensihi, Osman b. Mustafa el-Vasık'dır. İstinsah tarihi, Receb 1038/Mart 1629'dur. Kutlu bu yazmanın, "G" rumuzlu nüsha ile muhteva açısında aynı olduğunu söylemiştir. Bu nüshada Şîî unsurlar bulunmamaktadır. Safvetu's Safâ'daki şiirlerin tamamı alınmamıştır.¹³⁷

9.Kastamonu MEB Kitaplığı 1458 (KA): Yazmanın ismi, *Haza Kitab-ı Menakıb-ı Evliya/Menakıb-ı Hazret-i Şeyh Safi Rahmetullah*'dır. Mütercimi bilinmemektedir. Müstensihi, el-Fakir Abdurrahman eş-Şehir (bi-Dühanizade) el-Üskübi'dir. Satır sayısı 17, varak sayısı 111'dir. İstinsah tarihi, Ramazan 1041/Nisan 1632'dir. Çeviride "KA" rumuzu ile kısaltılmıştır. Kutlu, G nüshası veya ondan kopya edilmiş başka bir nüshadan kopya edilmiş olabileceğini, bazı yazın, kelime ve cümle ilaveleri hariç genel olarak aynı olduklarını söylemiş, Şîî unsurların bulunmadığını da belirtmiştir.¹³⁸

10.Süleymaniye Hacı Mahmud 2642 (H): Yazmanın ismi, *Tevilat-ı Şerif* dir. Çeviride "H" rumuzu ile gösterilmiştir. Mütercim ve müstensih bilinmemektedir. Satır sayısı 14, Varak sayısı 155'tir. İstinsah Tarihi, Zilhicce 1083/ Mart 1673'tür. Kutlu, bir önceki yazmada olduğu gibi bunun da G nüshası veya ondan kopya edilmiş başka bir nüshadan kopya edilmiş olabileceğini, bazı yazım, kelime ve cümle ilaveleri hariç genel olarak aynı olduklarını söylemiş, Şîî unsurların bulunmadığını da belirtmiştir.¹³⁹

11.Süleymaniye Hacı Mahmud 6491 (HM): Yazmanın ismi *Menakıb-ı Şeyh Safiyeddin/Risaletü Şeyh Safiyeddin*'dir. Bu yazma Kutlu'nun çevirisinde "HM" rumuzu ile gösterilmiştir. Mütercim ve müstensih bilinmemektedir. Satır sayısı 17, varak sayısı 121'dir. İstinsah tarihi 29 Zilkade 1254/18 Şubat 1839'dur. Kutlu bu yazmanın da G nüshası veya ondan kopya edilmiş başka bir nüshadan kopya edilmiş olabileceğini, bazı yazım, kelime ve cümle ilaveleri hariç genel olarak mütercim nüshasıyla aynı olduklarını söylemiş, şii unsurların bulunmadığını da belirtmiştir. Fakat bölümlerde bazı eksikler olduğunu söylemektedir.¹⁴⁰

¹³⁶ Kutlu, Sönmez - Parlak, *Makalat (Şeyh Safi Buyruğu)*, 71-74.

¹³⁷ Kutlu, Sönmez - Parlak, *Makalat (Şeyh Safi Buyruğu)*, 74-76.

¹³⁸ Kutlu, Sönmez - Parlak, *Makalat (Şeyh Safi Buyruğu)*, 76-77.

¹³⁹ Kutlu, Sönmez - Parlak, *Makalat (Şeyh Safi Buyruğu)*, 77-78.

¹⁴⁰ Kutlu, Sönmez - Parlak, *Makalat (Şeyh Safi Buyruğu)*, 80-81.

12.İngiltere Milli Müzesi Türkçe Yazmaları Or:5772 (TY2): Kutlu kitabında bu nüshanın içeriği hakkında bilgi vermemiştir. Çeviride bu yazmayı “TY2” rumuzu ile göstermiştir.

2.4.2. Makâlât’ın İçeriği

Kitap, Önsöz, Mukaddime ve altı bölümden oluşmaktadır. Mukaddime kısmında yazar öncelikle “Şeyh Safiyyüddin Erdebili’nin hayatı ve Eserleri” başlığı altında, Şeyh Safi’nin hayatını, Gilanlı Şeyh Zahid ile tanışmasını, Erdebiliyye Tarikatının oluşumunu özet olarak anlatmaktadır.¹⁴¹Daha sonra Şeyh Safiyyüddin’e nisbet edilen eserleri, yan başlıklar altında inceleyip hepsi hakkında bilgi vermiştir. Bu başlıklar, Menakıb (Buyruk), Makalat (Buyruk), Şeyh Safi Tezkiresi, Tahkik/Tahkikat-ı Şeyh Safi, Kara Mecmua/Gencname/Kara Deniz, Mesnevi Şerhi (Türkçe), Fena (Farsça), Sılatu’l Fakih (Arapça), Divan, Sualname-i Sadreddin olmak üzere toplam dokuz başlıktır. Yazar bu başlıklar altında Şeyh Safi’ye nisbet edilen eserlerin isimlendirmelerinin sebeplerini vermiş, bu eserlerle ilgili genel bilgilendirme yaptıktan sonra bu kategorilerde yer alan eserlerin isimlerini de zikretmiştir. Daha sonra “İbn Bezzaz et-Tevekküli ve Mevahibü’s Seniyye Fi Menakıb-ı Safevîyye veya Safvetu’s Safâ Adlı Eseri” başlığı altında önce İbn Bezzaz ve *Safvetu’s-Safa* hakkında kısa bilgilendirme yapmış, ardından *Safvetu’s-Safa*’nın konu başlıklarını ve genel içeriğini vermiştir. Bir sonraki başlık olarak “Safvetu’s-Safa’nın Türkçe Çevirileri ve Üzerine Yapılan Çalışmalar” başlığı ile bu çevirileri, “Kaşifu’l Kulub (Menakıb-ı Şeyh Safi)”, “Nişati:Şeyh Safi Tezkiresi”, “Şeyh Safi Tezkiresi” adı ile üç alt başlıkta incelemiş, bu çeviriler hakkında bilgi vermiş ve her çeviri hakkında bilgi verdikten sonra eserlerden örnek metne yer vermiştir. Daha sonra “Safvetu’s-Safa ve Türkçe Çevirisi: Yazmalar ve Bunlar Üzerine Yapılan Çalışmalar” başlığı ile yazar, yazma eserleri, yararlanılan *Safvetu’s-Safa* yazmalarını, yayımlanmış *Safvetu’s-Safa* metinlerini ve üzerine yapılan çalışmaları liste halinde vermiştir.

Yazar daha sonra nüsha tanıtımına geçmiş, “Kaşifu’l Kulub’un Tahkikinde Kullanılan Nüshaların Tanıtımı” başlığı altında 12 adet nüsha ismini ve kitabında kullandığı rumuzları vermiştir. Fakat eserleri alt alta sıralarken numaralandırma hataları yapılmıştır. Bu başlık altında nüshaların tek tek başlıklar halinde ayrıntılı bilgileri verilmiş fakat *İngiltere Milli Müzesi Türkçe Yazmaları Or:5772* adıyla TY2 rumuzuyla verilen nüsha hakkında bilgi verilmemiştir. Daha sonra “*Kâşifu’l-Kulûb*’un İçeriği” başlığı altında önce *Kâşifu’l-Kulûb* hakkında bilgi veren yazar daha sonra *Safvetu’s-Safa*’nın dördüncü bölümünün çevirisi olan *Kaşifu’l-Kulûb*’un

¹⁴¹ Kutlu, Sönmez - Parlak, *Makalat (Şeyh Safi Buyruğu)*, 12-22.

içerisinde geçen altı başlığı vererek bunlar hakkında kısa bilgilendirme yapmış, bölüm başlıkları ve yer aldığı varakları belirten bir tabloya yer vermiştir. Ardından yazar, “*Safvetu’s-Safa*’nın IV. Bölümü’nün Çevirilerinde Yapılan Metin Tahrifatı” başlığı altında özellikle Safevîler döneminde yapılan tahrifattan bahsetmiş, Şiileştirme eğilimiyle yapılan bu tahrifata örnekler vermiştir. Yazar bütün bu tahrifatın, Şeyh Safi ve müridlerinin mezhebini değiştirmek adına yapıldığını ifade etmiş, zira *Safvetu’s-Safa*’nın VIII. Bölümünden ve Hamdullah Müstevfi el-Kazvi’nin *Nüzhetü’l-Kulûb* adlı kitabından Şeyh Safi ve oğlu Şeyh Sadreddin Musa’nın Şafii mezhebine mensup olduğuna dair işaretlerin bulunduğunu belirtmiştir. Ardından yazar *Safvetu’s-Safa*’nın özellikle dördüncü bölümünün Türkçeye çevirilerinden hareketle, yapılan tahrifatı kronolojik olarak bir tablo halinde vermiştir. Mukaddime bölümünün son başlığı olarak “Metin Oluşturulurken İzlenen Yöntem” verilmiş, bu başlık altında mütercim nüshası olan Gaziantep Kütüphanesinden Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesine getirilen nüshanın esas alındığını, çünkü bu yazmanın *Safvetu’s-Safa*’nın Türkçeye ilk ve tam çevirisi olduğunu belirtmiştir. Mütercim nüshasında var olan yazım hatalarının ise, Ayasofya *Safvetu’s-Safa* Yazmasından, İngiltere Milli Müzesi Türkçe Yazmalar Bölümündeki 7576 numaralı kayıtlı yazmadan ve Manisa Nüshasından hareketle düzeltildiği ifade edilmiştir. Son olarak yazı stili ve çeviri metni ile ilgili bilgilendirme yapılarak mukaddime bölümü bitirilmiştir.

Mukaddimededen sonra “Kitab-ı Menakıb-ı Şeyh Safiyeddin -Kaddesallahu Sırrahu El Aziz: *Kâşifu’l-Kulûb*” başlığı verilerek çeviri kısmına geçilmiştir. Bu kısımda önce *Kâşifu’l-Kulûb*’un mukaddimesi verilmiş, ardından *Kâşifu’l-Kulûb*’un altı bölümünün çevirisi başlıklar halinde verilmiştir. Çeviri metinlerinden sonra sözlük verilmiş ardından orijinal metinlere yer verilerek kitap bitirilmiştir. Çeviride metnin sadeleştirilmiş hali verilmemiştir. Bu sebeple herkes tarafından anlaşılması zorlaşmaktadır.

Kâşifu’l-Kulûb adıyla çevrilen bu eserin içeriğine baktığımızda, önce “Mukaddime ile başladığını görmekteyiz. Mukaddime kısmında hamdele ve salveleden sonra *Kâşifu’l-Kulûb* adıyla çeviriyi yapan yazar, çeviriyi gerçekleştirme sebebini vermiştir. Ardından *Safvetu’s-Safa*’nın dördüncü bölümü başlamıştır.

Öncelikle bu bâbın altı fasıldan oluştuğu belirtilmiş ve birinci bölüm “Kelamullah Ayetlerinin Tahkiki” başlığı ile başlamıştır. Birinci bölümdeki ilk fasıl, “Birinci Fasıl:Ayetler Üzerine Soru-Cevap” başlığı taşımaktadır. Bu başlık altında Şeyh Safi’ye sorulan sorular ve alınan cevaplar şeklinde diyaloglar verilmiştir. Bu fasılda on yedi soru ve cevabı bulunmakta, yer yer şiirler verilmektedir. Yani birinci fasıl Şeyh Safi’ye doğrudan sorulan soruları ve

sorulara alınan cevapları içermektedir. İkinci fasıl, “İkinci Fasıl:Ayetler Üzerine Fevayid” başlığı taşımaktadır. Bu başlık altında “Fayide:1”, “Fayide:2” şeklinde otuz iki alt başlık altında Şeyh Safi’nin bazı ayetlerle ilgili yorumları ve söyledikleri bulunmaktadır. Bu fasılda da yine şiir ve beyitler yer almaktadır.¹⁴²

İkinci bölüm, “Ehadis-i Nebeviyye Tahkikatı” başlığı taşımaktadır. Bu başlık, iki kısma ayrılmıştır. İlk Kısım, “Birinci Kısım (Taraf): Hz. Peygamberin Hadislerinin Açıklaması” başlığı altında Peygamberimizin hadislerinin açıklamaları bulunmaktadır. Bu kısımda toplam on dört “sual-cevap” şeklinde alt başlık bulunmaktadır. Bu kısmın Şeyh Sadreddin’in rivayetiyle oluştuğu ifade edilmiştir. İkinci kısım ise “İkinci Kısım (Taraf): Hz Peygamber’in Hadisleri Üzerine Soru-Cevap” başlığı taşımaktadır. Bu başlık altında da Hadislerle ilgili bazı itirazlar ve bu itirazlara cevaplar yer almaktadır. Bu kısımdaki bilgiler de yine Şeyh Sadreddin’in aktarımıyla gelmiştir. Bu başlıkta da “sual-cevap” şeklinde otuz beş alt başlık bulunmaktadır.¹⁴³

Üçüncü bölüm “İnsanın Halâtı Üzerine Tahkikat” başlığı taşımaktadır. Bu kısım da pek çok sufi, hâl, makam ve ıstılahlarıyla ilgilidir. Bu konular toplam yirmi yedi alt başlıkta incelenmiştir. Bu başlıkların altında Vakt, Makam, Hal Kabz ve Bast, Heybet ve Üns, Tavacüd-Vecd ve Vücut, Cem ve Tefrika, Fena ve Beka, Gayb ve Huzur, Sahv ve Sükr, Zevk ve Şürb, Mahv ve İsbat, Setr ve Tecelli, Muharaza-Mükaşefe-Müşahede ve Muayene, Levayih-Levami’ ve Tavali, Bevade ve Hücum, Telvin ve Temkin, Kurb ve Bu’d, Şeri’a-Tarika ve Hakika, Nefes, Havatır, ‘İlme’l Yakın-Ayne’l Yakın ve Hakka’l Yakın, Varıdat, Şahid, Nefs, Ruh ve Sırr gibi konular Şeyh Safi tarafından analiz edilmektedir.¹⁴⁴

Dördüncü Bölüm “Meşayih Beyitlerinin Tahkiki” başlığı taşımaktadır. Bu bölümde Şeyh Safi’den önce yaşamış olan bazı büyük sufilerin şiirleri ve onların üzerine Şeyh Safi’nin yaptığı yorumlar bulunmaktadır. Bu şairler arasında Mevlana, Evhadüddin Kirmani, Şeyh Attar, Fahrüddin İraki, Ahmed Cami, Şeyh Ruzbehani, Senayi ve Hakani gibi ünlü şairler vardır. Şeyh Safi bu kısımda adı verilen şairlerin yetmiş dört şiirini yorumlamaktadır. Metnin diğer kısımlarında da her konu, Farsça Arapça veya Türkçe şiirlerle açıklanmaktadır.¹⁴⁵

Beşinci bölüm “Zevacir ve Nesayih” başlığı taşımaktadır. Bu kısımda Şeyh Safi’nin kendi müritleriyle ya da dönemin meşhur sufi, kadı ve yöneticileriyle yaptığı görüşmeler ve bu

¹⁴² Kutlu, Sönmez - Parlak, *Makalat (Şeyh Safi Buyruğu)*, 105-172.

¹⁴³ Kutlu, Sönmez - Parlak, *Makalat (Şeyh Safi Buyruğu)*, 173-238.

¹⁴⁴ Kutlu, Sönmez - Parlak, *Makalat (Şeyh Safi Buyruğu)*, 239-280.

¹⁴⁵ Kutlu, Sönmez - Parlak, *Makalat (Şeyh Safi Buyruğu)*, 281-330.

görüşmelerde Şeyh Safi'nin bu kişilere öğüt ve uyarıları yer almaktadır. Bu öğüt ve uyarılar hikâye şeklinde ele alınmış ve toplam otuz altı hikâyeden oluşmaktadır.¹⁴⁶

Altıncı bölüm “Ba’zı Kelimat Mensure” başlığı taşımaktadır. Bu bölümde Şeyh Safi’ye ait tasavvufî sözler, tenbih ve nükteler ardından bunları açıklayan Farsça beyit ve şiirler bulunmaktadır.¹⁴⁷

Sönmez Kutlu ve Nizamettin Parlak tarafından yapılan bu çeviri *Safvetu’s-Safa*’nın dördüncü bölümünün tahribattan önceki nüshalarından yapılan tahkikatı olması açısından kıymetli ve faydalı bir çalışma olmuştur. Fakat yukarıda da belirtildiği üzere bu çalışmanın “Buyruk” olarak isimlendirilmesi tekrar gözden geçirilebilir. Doğan Kaplan ve Rıza Yıldırım’ın *Safvetu’s-Safa* ile ilgili bahislerinde de belirttiği üzere *Safvetu’s-Safa* ve *Şeyh Safi Buyruğu* konu ve içerik bakımından farklı olan, tasavvufî benzerliğin ötesine geçemeyen birbirinden farklı eserlerdir. Bu nedenle Kutlu-Parlak çevirisinin *Şeyh Safi Buyruğu* adıyla yayımlanmasının isabetli olmadığı görülmektedir. Zaten çalışmamızda diğer üç Buyruk çevirisinin içeriği hakkında verdiğimiz bilgilere bakılırsa bu net bir şekilde anlaşılacaktır.

¹⁴⁶ Kutlu, Sönmez - Parlak, *Makalat (Şeyh Safi Buyruğu)*, 331-373.

¹⁴⁷ Kutlu, Sönmez - Parlak, *Makalat (Şeyh Safi Buyruğu)*, 375-420.

İKİNCİ BÖLÜM

BASIMI OLAN ŞEYH SAFİ BUYRUKLARININ KARŞILAŞTIRILMASI

Bu bölümde Buyruk adıyla yayımı yapılan dört eserin karşılaştırması yapılacaktır. Esasen ilk bölümde incelediğimiz Kutlu ve Parlak'ın *Makalat-Şeyh Safi Buyruğu* adlı çalışması içerik olarak Buyruk olmayıp *Safvetu's-Safa*'nın dördüncü bölümünün çevirisi olması sebebiyle diğer üç çalışmadan içerik ve işlenen konular bakımından büyük oranda farklıdır. Zira bu eserde, Buyruklarda bulunan dede-talip ilişkisi, tarikata giriş, musahiplik, kırklar meclisi, cemin belli bir sistem içinde yürütülmesi, cemdeki on iki hizmet ve görevleri gibi konular yer almaz.

Karşılaştırılacak dört Buyruk yayımı içerik, içerik düzeni, dil kullanımı ve kullanılan nüshalar açısından mukayese edilecek aralarındaki benzerlikler ve farklar ortaya konacaktır. Böylece Buyruk metninin akademik kullanımına yönelik zengin bir perspektif sunulacaktır.

3.1. İçerik

İncelenen dört yayımda da öncelikle metin kısmı öncesinde kitapta işlenen konular ele alınmıştır. Doğan Kaplan'ın çevirisi olan *Şeyh Safi Buyruğu* isimli kitabının çeviri metni öncesine bakıldığında giriş bölümünde “Buyruklar ve Alevî Geleneğindeki Yeri”, “Şeyh Safi Buyrukları”, “Yayımladığımız Şeyh Safi Buyruğu’nda (Kitâb-ı Menâkıb-ı Şerif) İşlenen Konular” ve “Çevrimyazım ve Sadeleştirme Hakkında” başlıkları altında uzunca bir inceleme bölümü yer almakta ardından metnin yayımı başlamaktadır. Rıza Yıldırım'ın *Menakıb-ı Evliya (Buyruk)* isimli kitabına bakıldığında ise çeviri metnine geçilmeden önce tarihsel arka plan ve metin analizine geniş yer verildiği görülmektedir. Giriş bölümünde Buyruklar hakkında bilgi veren Yıldırım, çeviriye geçmeden önce “Menakıb-ı Evliya'nın Tespiti”, “Tarihsel ve Toplumsal Arka Plan”, “Muhteva, Telif, Kaynaklar”, “Nüshalar ve Metin İnşası” başlıkları ile dört bölüme yer vermiştir. Beşinci bölüm olarak ise çeviri metni verilmiştir. Yıldırım çeviri metni öncesinde Alevîliğin tarihsel arka planı, Buyruk nüshaları ve metin analizine geniş yer vermesi açısından diğer iki çeviri yayımından farklıdır. Kaplan, Alevîliğin dini-toplumsal yapısını, inanç ve ibadetlerini, tarihsel arka planını ve Buyruklarla ilgili genel bilgileri daha öncesinde yaptığı *Yazılı Kaynaklarına Göre Alevîlik* isimli çalışmasında incelediği için *Şeyh Safi Buyruğu* çevirisi öncesinde Buyruklarla ilgili kısa bir genel bilgilendirme yaptıktan sonra çeviri metnine geçtiği görülmektedir. Ahmet Taşgın'ın *Şeyh Safi Buyruğu (Menâkıbu'l-Esrâr Behcetü'l-Ahrâr)* adlı yayımında ise metin öncesi kısa bir giriş yazısı bulunmakta Buyruklar hakkında genel bir değerlendirme yapmış, Buyrukların Alevîliğin anlaşılması noktasında öneminden bahsetmiştir. Ardından literatür bilgisi verdikten sonra çeviri metnine geçmiştir.

Sönmez Kutlu ve Nizamettin Parlak'ın *Makalat-Şeyh Safi Buyruğu* kitabında ise çeviri metninin öncesinde *Mukaddime* kısmına geniş yer verildiği ve bu başlık altında “Şeyh Safiyüddin'in Hayatı ve Eserleri”, İbn Bezzaz ve *Mevahibu's Seniyye* Adlı Eseri”, “*Safvetu's Safâ'nın* Türkçe Çevirileri, “Kaşifu'l Kulub'un Tahkikinde Kullanılan Nüshaların Tahkiki”, *Kaşifu'l Kulub'un İçeriği*, “*Safvetu's Safâ*'da Yapılan Metin Tahrifatı” ve “Metin Oluşturulurken İzlenilen Yöntem” konularını işlediği görülmektedir. Eserlerdeki çeviri kısımları incelendiğinde ise;

Doğan Kaplan'ın *Şeyh Safi Buyruğu* adlı çalışması ve Rıza Yıldırım'ın *Menakıb-ı Evliya* adlı çalışması çeviri içeriği bakımından bazı küçük farklar dışında büyük oranda aynıdır. Ancak çevirilerin yapısal farklılıkları gözlenmektedir. Örneğin Kaplan'ın çevirisi metinlerin orijinalinin tamamını barındırır. Yıldırım'ın çevirisinde ise orijinal metinlerin tamamı bulunmamakta, bazı örnek sayfalara yer verilmekle yetinilmektedir. Bu sebeple Kaplan'ın çevirisinin kullanım açısından çok yönlü olduğunu söyleyebiliriz. Kaplanın çeviri kısmına bir örnek verelim;

“Amma ba'd: ol server-i kâinat ve hülâsa-i mevcûdât, ol şefî-i ümmet ve serheng-i kıyamet ve erkân-ı risâlet, ân bülbül-i gülistan-ı hakikat ve ân hâce-i dünya ve âhiret, sadr-i suffe-i safâ ve mâh-ı kubbe-i vefâ, muallâ ve müzekkâ ve müctebâ â'nî Hazreti Muhammed el-Mustafâ salla'llâhu teâlâ aleyhi ve sellem hazretleri, çünkim fenâ şehriden bekâ milkine nakl itmelü oldı. Hadis-i Şerif: “el-mü'minûne lâ yemûtûne bel yunkalûne min dâri'l-fenâi ilâ dâri'l-bekâ ya'ni Rasul hazreti sallallahu aleyhi ve sellem buyurur kim, mü'minler ölmezler, fenâdan bekâya nakl iderler, hemân bir evden bir eve göçer gibidür.”¹⁴⁸

Örnekte de görüldüğü gibi Kaplan metni aynen koruyarak çevirmiştir. Altında da bu kısmı kolay anlaşılacak bir formda sadeleştirilmiş haline yer vermiştir. Yukarıdaki örnekte verdiğimiz metnin sadeleştirilmiş hali şu şekildedir;

“Sonra Kâinatın efendisi ve tüm varlıkların hülâssası/özü, ümmetin şefaathçisi ve kıyametin önderi, risaletin temeli, hakikat gül bahçesinin bülbülü, dünya ve âhiretin muhtaç olduğu, suffe ashabının önderi, vefa kubbesinin ayı, yüce, temiz ve seçilmiş Hazreti Muhammed Mustafa (s.a.v.) Hazretleri, yokluk (fenâ) yurdundan ebedilik (bekâ) diyarına gideceği günlerde ki, bir hadis-i şerifte de geçtiği üzere: “Müminler ölmezler, fenâ aleminden bekâ alemine nakl edilirler.” Yani Hz. Rasul (s.a.v.)

¹⁴⁸ Kaplan, *Şeyh Safi Buyruğu*, 37.

buyurmuştur ki: müminler ölmezler, yokluk yurdundan ebedilik yurduna giderler, bu bir evden başka bir eve göç etmek gibidir.”¹⁴⁹

Yıldırım’ın çevirisinde ise metnin çevirisi verilmiş, çeviri yapılırken yine kelimelerin orijinalliği aynen korunmuştur. Yazar çok az da olsa metnin daha iyi anlaşılması adına köşeli parantezle metin içine eklemeler yapmıştır. Yıldırım’ın çevirisinden de yukarıda Kaplan’ın çevirisinden verdiğimiz Buyruğun giriş kısmını verirsek benzerlik daha net anlaşılacaktır. Yıldırım’ın çevirisinde bu kısım şöyledir;

“Amma ba’d, [Y1-18] ol server-i kâinât ve hülâsa-i mevcûdât, ol şefî-i ümmet ve serheng-i kıyâmet ve erkân-ı risâlet, ân bülbül-i gülistân-ı hakikat ve ân hâce-i dünya ve âhîret, sadr-i saffe-i safâ ve mâh-ı kubbe-i vefâ, muallâ ve müzekkâ ve müctebâ, ânî [yani] Hazret-i Muhammed el-Mustafâ sallallahu teâlâ aleyhi ve sellem hazretleri çunkim fenâ şehrinden bekâ milkine nakl itmelü oldı, Hadîs-i Şerîf: “El-mü’minüne lâ yemûtüne bel yunkalüne min dâri’l-fenâ ilâ dâri’l-bekâ.” Yani Resûl hazret-i sallallahu aleyhi ve sellem buyurır ki: “Mü’minler ölmezler, fenâdan bekâya nakl iderler, heman bir evden bir eve göçer gibidür.”¹⁵⁰

Yıldırım’ın çevirisinden verilen örnek metinlere bakıldığında metnin içerisinde [Y1-18] şeklinde köşeli parantezle nüsha rumuzu belirtilmiştir. Çeviri metninin içerisinde köşeli parantezle “yani” ifadesi yazılarak o kısım daha anlaşılır kılınmaya çalışılmıştır. Verilen metin örneklerinden de görüleceği üzere Kaplan ve Yıldırım’ın çevirisinin bazı farklar dışında büyük oranda aynı olduğu gözlenmiştir. Fakat bu iki çeviri içerik açısından da bazı farklar barındırmaktadır. Şimdi metinlerde en göze çarpan farkları dile getireceğiz;

İlk olarak çevirilerde Kaplan’da “Yola Giriş Erkanı”, Yıldırım’da “Tarikate Giriş Ayini” başlığı altında yer alan kısımda bir fark göze çarpmaktadır. Yıldırım, nüshalarda yukarıda belirttiğimiz başlık altında verdiği, Tevbe suresi 4. ayetten sonra yer alan Arapça kısım ile ilgili olarak, kullandığı bütün nüshalarda çok fazla hata olduğunu, bu sebeple tam bir anlam çıkaramadığını, çıkarabildiği en yakın anlamı verdiğini dipnotlarda belirtmiştir. Yıldırım bu kısmı çeviride şu şekilde yapmıştır;

“...El-tati lâ merrate ve’ş-şefâ’ate ‘alâ halkın ve vehebe ve vehebukum ibâdallâhi ve nefsehu ve lâ ibtiga’ellâhi ed-dünyâ bimâ mehte ve âhiratu şefâ’aten el-muhabbete leke ve’l-mulke leke ya ‘ahda’llâh, Muhammedun Rasûlullah bi’t-tekmîl ve Aliyyun

¹⁴⁹ Kaplan, *Şeyh Şafi Buyruğu*, 37.

¹⁵⁰ Yıldırım, *Menakıb-ı Evliya (Buyruk)*, 325.

Veliyyullah fi mehâfe ehlu'llahi 'izzeten. Lâ ilâhe illallâh ve Muhammedun Rasûlullah ve ekûlu Aliyyun veliyyullah e'ş-şarti isnâ..."

Bu Arapça kısmın çevirisini Yıldırım dipnotta şu şekilde vermiştir;

“Allah’ın emrine uy! Onun şefaati yaratılmışların üzerinedir. Allah’ı dileyerek onun kullarına ikramda bulunana Allah da ikramda bulunur. Dünya yoldan çıkarıcı, ahiret ise muhabbet ve şfaat yeridir; senin gerçek mülkündür. Allah’ın ahdi budur ki ‘Muhammedun resulullah’ sözünü ‘Ali veliyyullah’ sözünü tamamlayan izzet sahiplerinden olur. ‘Lâ ilâhe illallah Muhammedun resulullah’ diyene ‘Aliyyun veliyyullah’ derim.”¹⁵¹

Bu kısım ile ilgili olarak Kaplan da dipnotta bir bilgilendirme yapmıştır. Kaplan hem asıl metin olarak kabul ettiği nüshada (*Gölpınarlı 198*) hem de bu nüshanın benzerleri olan diğer yazmalarda (*Gölpınarlı 199, Gökçeler Buyruğu*) Tevbe Suresi 4. Ayetten sonra gelen kısmın okunamayacak kadar bozuk olduğunu, bu sebeple söz konusu kısmı *Gölpınarlı 181* rumuzlu yazmadan varak 21b den aldığını ifade etmiştir. Bu kısım Kaplan’ın çevirisinde şu şekilde geçmektedir;

“...et-Ta‘zîmu li emri’llâh ve’ş-şefekatu alâ halki’llâh, ve vehebte ve vehebukum ibâdü’llâh ve nefsuhu? İllâ’btigae’llâh?, kun fi’d-dünyâ bi’l-musâhemati ve’l-âhirati bi’ş-şefâati. el-mehabbetu ve’l-mulku leke ya ahde’llâh? Muhammedun resûlullâhi bi’t-tekmîl ve Aliyyun veliyyu’llâhi fi mehâfi? ehli’llâhi izzetten lâ ilâhe illa’llâh muhammedun resûlu’llâh ve ekûlu Aliyyun veliyyu’llâh eş-şartu isney.”

Kaplan bu kısmı sadeleştirme bölümünde şu şekilde çevirmiştir;

“Allah’ın emrine saygı, kullarına şefkat gerekir. Sen bu yola girmekle fedakarlıkta bulundun, Allah’ın kulları da size ihsanda bulunsun? Dünyada hoşgörülü ahirette şefaate nail olmaya bak! Muhabbet ve mülk Allah’ın ahdiyle senindir? Muhammed Allah’ın son elçisidir. Ali, izzetli Allah dostları nezdinde Allah’ın velisidir. Ben derim ki Ali, Allah’ın velisidir. On iki imam ve nakib şarttır.”¹⁵²

Görüldüğü üzere bu kısım ile ilgili metinler birbirinden farklıdır.

¹⁵¹ Yıldırım, *Menakıb-ı Evliya (Buyruk)*, 380.

¹⁵² Kaplan, *Şeyh Şafi Buyruğu*, 225.

Bu iki çeviride göze çarpan bir diğer fark ise çevirilerin sonunda bulunmaktadır. Rıza Yıldırım çevirisinde VIII. Bölüm olarak “Seyyid Abdülbaki’nin Mektubu” başlığını, IX. Bölüm olarak “Hatime, Menakıb’ın Mahiyeti ve Okuma Adabı” başlığını vermiş ve çeviriyi sonlandırmıştır. Kaplan’ın çevirisinde “Abdülbaki Efendi’nin Taliblere Mektubu” başlığı altında, yukarıda bahsi geçen iki kısım verildikten sonra *Gölpınarlı 199*’dan alınan bir hatim duası ve uzun bir Hatayi nefesi bulunmaktadır. Kaplan bu alınan metnin, ilgili yazmanın sondan dördüncü satırında yer alan bir hatim duası ve Buyrukların kökeniyle ilgili önemli bilgiler veren uzun bir Hatayi nefesi içerdiğini ifade etmiştir. Bu bahsedilen kısım Yıldırım’ın çevirisinde bulunmamaktadır.¹⁵³ Bu kısım aşağıda verildiği şekilde başlamaktadır;

“Bu okunan Kelam-ı Kur’an-ı Kadim’in ve Furkan-ı Azim’in nurını ve sevabını hasenatını ve berekatını ve asar-ı rahmetini Hak Subhanehu ve Teala, seyyidu’s-sadatve muhibbeyn-i mevcudat a’ni bihi imaman-ı şehidan-ı deşt-i Kerbela Hazret-i imam Hasan ve imam Hüseyin....¹⁵⁴”

Hatim duası kısmından sonra uzun bir Hatayi nefesi yer almaktadır. Nefesin sonu şu şekilde bitmektedir;

“Ma’na vardı seksene yetdi Ali özin şehid etdi
Erenler bu yolu Şeyh Safi doğru getdi
Ma’na vardı doksana özinden Hak doğšana
Seni yoldan azdırır uyma sözi noxsana

Ma’na vardı yüze, yüz gören çıkmaz yüze
Bu Hatayi Buyruğıdır armağan geldi bize¹⁵⁵”

Bu bahsettiğimiz farkların dışında iki çeviride şiirlerde de bazı farklılıklar gözlenmiştir. Az da olsa çevirilerdeki şiirlerde Kaplan’ın çevirisinde olan bazı bölümler Yıldırım’ın çevirisinde yer almazken, Yıldırım’ın çevirisinde yer alan bazı parçaların Kaplan’ın çevirisinde yer almadığı görülmüştür. Fakat bu farklılık çok büyük ölçüde bir değişikliğe sebep olmamıştır.

Bu iki çevirinin içerikleri değerlendirildiğinde, her iki çeviri de Şeyh Safiyyüddin ile oğlu Şeyh Sadreddin Musa arasındaki soru-cevap formuna dayalı olarak şekillenmiş, Alevî inanç sisteminin kurucu unsurlarını sistematik bir biçimde sunan metinlerdir. Her iki edisyonda

¹⁵³ Kaplan, *Şeyh Şafi Buyruğu*, 465-495.

¹⁵⁴ Kaplan, *Şeyh Şafi Buyruğu*, 465.

¹⁵⁵ Kaplan, *Şeyh Şafi Buyruğu*, 495.

da geleneksel Buyruk yapısı korunmuş; Hz. Peygamber'in Hz. Ali'ye vasiyetiyle başlayan silsile, halifelik ve mürebbilik şartları, musahiplik erkânı, tarikata giriş âyini, kemerbestlik ve tarikat öğretilerinin çeşitli kavramsal çerçeveleri ayrıntılı şekilde ele alınmıştır.

İki metinde de ana yapı, hamdele ve salveyle başlayan girişin ardından Hz. Peygamber'in Hz. Ali'ye verdiği vasiyete, bu vasiyetin Ehl-i Beyt silsilesiyle Şeyh Safi'ye ulaşmasına ve onun da bu vasiyeti oğlu Sadreddin'e aktarmasına dayanmaktadır. Bu anlatı yalnızca silsile aktarımı değil, aynı zamanda Buyruk metinlerinin meşruiyetini sağlayan temel kurucu kurgudur.

Her iki metinde de Buyruklar, bir yandan nasihat-nâme geleneği içinde değerlendirilirken, diğer yandan Alevî-Bâtîni tasavvufî öğretinin pratik ve teorik esaslarını içeren bir "yol bilgisi" kitabı olarak sunulmuştur. Halifelik ve mürebbilik şartları; mürebbinin edepleri, musahipliğin şartları, üç sünnet-yedi farz anlayışı, tarik tercümanı, emanet lokması gibi kavramlar iki metinde de hem kavramsal hem de ritüel çerçevede benzer biçimde sunulmuştur. Aynı şekilde, on yedi kemerbeste, on iki kelime, seyr ü sülûk adımları, kisvet (taç), tarikata giriş erkânı gibi konular da yapı ve içerik açısından örtüşmektedir.

Benzerlik yalnızca temalarda değil, bölümlerin sıralanışında da gözlemlenir. Her iki çeviride de Şah Tahmasp'a ait nesepname yer almakta, ardından tarikata giriş erkânı detaylı şekilde sunulmaktadır. Ayrıca kırklar meclisi ve hadimlik anlayışı da aynı yapıda yer almakta, Hz. Hüseyin'in babasına sorduğu sorular ile Cebrail'in Rasulullah'a yönlendirmesi gibi motifler ikisinde de işlenmektedir. Günahların üçe ayrılması, tarik erkânı, Zülfikâr'ın hikâyesi, on iki imam-on iki hizmet ilişkisi gibi hususlar da paralellik arz eden unsurlardandır.

Ancak içeriksel benzerliğe rağmen iki metnin yapısal tercihlerinde bazı nüanslar da bulunmaktadır. Kaplan, sadeleştirme ve transkripsiyon metnini sayfa bazında paralel biçimde sunarken, Yıldırım bu yöntemi tercih etmemiştir. Kaplan'ın metninde okuyucunun metne hâkimiyetini kolaylaştırmak adına bölümlere başlıklar konulmuş, sadeleştirme kısmı özellikle didaktik bir çerçeveye desteklenmiştir. Yıldırım ise çeviri kısmına geçmeden önce Buyruk geleneği, Buyruk yazmaları, tür olarak Buyrukların mahiyeti gibi konulara geniş yer ayırmış; metni tarihsel, kültürel ve toplumsal bağlamlarıyla birlikte değerlendirme imkânı sunmuştur.

Kaplan ve Yıldırım'ın metinlerinde yer alan başlıklar büyük ölçüde örtüşmekte, yalnızca küçük yer değişiklikleri ve ifade farklılıkları görülmektedir. Örneğin Kaplan'da "Tarik Tercümanı ve Emanet Lokması" ayrı bir başlık iken, Yıldırım'da bu başlık genel tarik erkânı içinde ele alınmaktadır. Ancak bu farklılıklar içeriksel değil, sunum biçimiyle ilgilidir.

Sonuç olarak Kaplan ve Yıldırım'ın metinlerinin küçük farklar dışında neredeyse birebir aynı olduğunu söylemek mümkündür. Zaten Kaplan'ın çalışmasında esas kabul ettiği üç nüsha, Yıldırım'ın da çevirisini hazırlarken esas kabul ettiği nüshalardandır. Bu durumda Yıldırım'ın çalışmasında Kaplan'ın çevirisinden bahsettiğini, Kaplan'ın faydalandığı üç nüshayı ana nüshalar kabul ettiğini ve çevirilerin benzerliğini göz önünde bulundurursak Kaplan'ın çevirisinin kendisinden sonra bu alanda yapılan çalışmalara öncülük ettiğini söyleyebiliriz. Bu iki çeviriye bakıldığında da birkaç şiiirdeki farklılık ve yukarıda çevirilerden alıntı yaparak örneklediğimiz kısımlar dışında bariz farklılık olmadığı, içerik ve konu sıralamasının aynı olduğu görülmektedir. Çeviri metinleri de büyük oranda aynıdır. Yıldırım çeviriyi yaparken esas kabul ettiği nüshalarda olmayan bazı farklılıkları nüshaların ismini de belirterek dipnotlarla vermiştir. Ayrıca faydalandığı on bir nüsha arasında birbirinden farklı metinleri de dipnotlarda vermektedir. Yıldırım'ın çevirisi bu anlamda farklı Buyruk nüshalarını bir arada görme ve karşılaştırma fırsatı sunması açısından önemlidir. Kaplan da faydalandığı yazmalardaki farklılıkları dipnotlarda göstermiştir. Her iki yazar da gerek gördüğü kısımlarda dipnotlarla bilgi vererek okuyucuya derinlemesine bilgi sunmuştur.

Kaplan ve Yıldırım edisyonları içerik, yapı ve öğreti bakımından yüksek benzerlikler taşıyan metinler sunarken, Ahmet Taşğın'ın yayımladığı *Risâle-i Şeyh Safî* başlıklı Buyruk metni bu iki çalışmadan belirgin şekilde ayrılmaktadır. Gerek içerdiği bölümler gerek metnin yapısal kurgusu gerekse öğreti ve temsil biçimleri açısından Taşğın'ın edisyonu, daha parçalı, çeşitli türlerin bir araya geldiği, doktriner bütünlüğü öncelemeyen bir yapı sergilemektedir.

Taşğın'ın çalışması, geleneksel anlamda bir Buyruk metninden ziyade, *Risâle-i Şeyh Safî* başlığı altında farklı risâlelerin, nefeslerin, post-nâme ve tâc-nâme gibi tamamlayıcı metinlerin bir araya getirildiği, kolaj niteliği taşıyan bir derlemedir. Bu yapı, metni klasik Buyruk geleneği içinde değerlendirmeyi güçleştirmektedir. Diğer iki edisyonda (Kaplan ve Yıldırım) görülen soru-cevap düzeni, öğretisel bütünlük, tarik erkânının sistematik aktarımı, silsile mantığı ve talibin dönüşüm süreci gibi unsurlar, Taşğın'ın metninde ya hiç yer almamakta ya da çok daha sınırlı biçimde temsil edilmektedir.

Taşğın tarafından yayımlanan metinde içerik, dört kapı kırk makam öğretisine göre tematik olarak tasnif edilmiştir: Şeriat, Tarikat, Marifet ve Hakikat başlıkları altında toplam yirmi sekiz soru ve cevap sunulmaktadır. Bu formülasyon, klasik Buyruklardaki “tarikat eksenli” yoğun yapıdan farklı olarak daha genel bir tasavvufî öğretinin izlerini taşır. Bu

yaklaşım, Alevî-Bektaşî geleneğine özgü simgesel ve pratik unsurların öğretisel çekirdeğini zayıflatmakta; metni daha evrensel bir tasavvufî çerçeveye doğru taşımaktadır.

Bir diğer önemli fark, Taşğın'ın çalışmasına eklediği metinlerin türsel çeşitliliğidir. Metin, sadece Buyruk içeriğini değil, aynı zamanda Postnâme, Tâcnâme, Hatm-i Hâcegân, Tevella-Teberra risâlesi, nefis terbiyesiyle ilgili ahlâkî risâleler, nefisler (nefesler) ve dualar gibi çok sayıda farklı türden metni içermektedir. Bu çeşitlilik, eseri bir öğretisel bütünlükten çok, çok katmanlı bir menâkıbnâme ya da tarikat mecmuası görünümüne büründürmektedir. Oysa Kaplan ve Yıldırım'ın çevirileri, tek ve belirli bir metne (Menâkıb-ı Evliya / Kitâb-ı Menâkıb-ı Şerif) odaklanmış, çeviri ve sadeleştirme süreçleriyle bu metni anlamaya çalışmıştır.

Ayrıca Taşğın'ın yayımladığı metinde doktriner ve ritüel ayrıntıların temsil edilme biçimi de farklılık arz etmektedir. Örneğin mürebbi, musahip, kemerbest, ikrar, tarik tercümanı, emanet lokması, zâkirlik, dâr gibi ritüel ve kurumsal terimler ya hiç geçmemekte ya da yüzeysel biçimde anılmaktadır. Bu da metnin, Alevî-Bektaşî topluluklarda "yol bilgisi" işlevi gören klasik Buyruklardan ayrıldığını göstermektedir.

Benzer şekilde, Hz. Peygamber'den Hz. Ali'ye, oradan da Şeyh Safî'ye ulaşan öğüt zinciri, yani velayet silsilesi ya da emanet zinciri, Taşğın'ın edisyonunda kurgunun merkezinde değildir. Kaplan ve Yıldırım'ın metinlerinde ise bu silsile, Buyruk metinlerine hem tarihsel hem de teolojik meşruiyet kazandıran en temel yapı taşıdır. Ayrıca Taşğın'ın metninde Şah Tahmasp, Şah İsmail, Safevîler gibi tarihsel göndermelerin yer almaması da metnin Safevî dönemi Alevîliğini yansıtmaya iddiasından uzaklaştığını göstermektedir.

Bu açılardan bakıldığında, Taşğın'ın metni Buyruk geleneği içinde daha marjinal bir yere yerleştirilebilir. Söz konusu metin, klasik Buyruk metinlerinden hem içerik hem işlev bakımından ayrılmakta; didaktik, öğretisel ve ritüel bütünlüğü önceleyen gelenekten farklı bir yapıya sahiptir. Bu nedenle Taşğın'ın yayımladığı *Risâle-i Şeyh Safî*, Buyruk türünün tipik örneklerinden biri olmaktan çok, bu gelenekle ilişkili farklı metinleri bir araya getiren karma bir derleme olarak değerlendirilmelidir. Taşğın'ın çevirisinden bir bölümü örnek verelim;

“İmdi bil gel ki ebvâb-ı erbâa yani şeriat ve tarikat ve ma‘rifet ve hakikat Allâhu Teâlâ hazretleri resûlüne ve ümmetine bildirdi buyurdu. İmdi şükrü necid ol hâlîka kim envâ‘ı kâinatı halk itdî. Ademden vucûda getirdi. Muhammed Mustafai cümle mahlûkât içinde mua‘zzez ve mükerrem kıldı ve âdem

sûreti ve halkı ve ma‘rifeti ile yarattı ve herer nefsi nâtika ile yer eyledi ve cemi‘î erkânı şer‘î ve ahkâmı tarîkî beyân eyledi ve senâ evlâdına olsun ki tayyibî tâhirlerdür”.¹⁵⁶

Kutlu-Parlak çalışması ise daha önce de belirtildiği üzere *Safvetu’s-Safa*’nın dördüncü bölümünün çevirisi olması sebebiyle diğer üç çalışmadan içerik ve işlenen konular bakımından büyük oranda farklıdır. Çalışmamızda çevirilerin incelendiği kısma bakılırsa bu durum daha net bir şekilde görülecektir. Dolayısıyla Buyrukların *Safvetu’s-Safa*’nın devamı olduğu ya da *Safvetu’s-Safa*’nın, Buyrukların kaynak metni olduğunu söylemek yanlış olur. *Safvetu’s-Safa*, Mukaddime, on iki bölüm (bab) ve bir hatimedden (sonuç) oluşmaktadır. Eserin dördüncü bölümü yani çevirisinin yapıldığı bölüm, altı alt başlıktan oluşup “Kelîmât ve tahkîkât” adını taşımaktadır. İçerisinde hadis-i şerifler, meşayihın sözleri ve beyitleri, nasihat ve uyarılar ile Şeyh Safî’nin tasavvufî sözleri bulunmaktadır. Buyrukların içeriğine bakıldığında ise tarikat olarak ortaya konan, Kızılbaşlığa giriş erkanı, taliplerin tarikat içinde sahip olması gereken edepler, musahip tutmak, mürşit ve mürebbi tutmanın önemi, dört kapı kırk makam anlayışı, tarikat içinde üç sünnet yedi farz, kemer, tâc, hırka vb. konular tasavvufî çerçevede işlenmektedir. Yani iki eserin içeriği birbirinden farklıdır. Bu sebeple bu kitap her ne kadar Kutlu ve Parlak tarafından *Şeyh Safî Buyruğu* ismi ile yayımlanmış olsa da bir Buyruk metni değildir. Alevîlerce *Buyruk* olarak kabul edilen eserler, diğer üç çalışmada esas alınan Buyruk nüshalarıdır. O sebeple bu çeviri, içerik açısından diğer üç çalışmayla tamamen farklıdır. Bu farkı daha iyi anlayabilmek adına yine bu çevirinin de başlangıç kısmından bir örnek verelim;

“KELÂMULLAH ÂYETLERİNİN TAHKÎKÎ

Fasl-ı Evvel: Kelâm-ı Kadîm’ün âyetlerinin tahkîklarındadır ki Şeyh buyurmışdur ve ol dahî iki kısma munkaşimdür.

BİRİNCİ FASIL: ÂYETLER ÜZERİNE SORU-CEVAP

Kısm-ı evvel odur ki su’âlde ve cevâbda ola. Şeyh Sadreddîn’ün – Rahimehullah– rivâyetiyle.

(SU’ÂL: 1)

“Su’âl itdiler şu âyetten ki: “*Elâ inne evliyâellâhi lâ havfün ‘aleyhim ve lâ hüüm yahzenûn: Bilesin ki Allah dostlarına korku yoktur; onlar üzülmeyeceklerdir.*” ve bu sözden ki “*El-muhlisîn ‘alâ hatarin ‘azîmin: Muhlisler, büyük bir tehlike*

¹⁵⁶ Ahmet Taşğın, “ŞEYH SÂFÎ MENAKIBI VE BUYRUKLAR”, (ts.), 15.

üzerindedir.” Yānī bu ikisinin ortasında muḥālefet vardır. Birinde kāygū ve korhu yok dimegile ve birinde korhu var dimegile.”¹⁵⁷

Verdiğimiz bu örnekten de anlaşılacağı üzere içeriği ve formu bakımından diğer çevirilerden örneklediğimiz *Şeyh Safi Buyruğundan* farklıdır.

3.2. İçerik Düzeni ve Başlıklandırma Yaklaşımları

Kaplan’ın çevirisinin içerik düzenine bakıldığında her sayfanın orijinal metninin yanında, çevirisinin ve sadeleştirilmiş halinin de verildiği görülmektedir. Metinde yer alan şiirler sadeleştirilmediği için şiirler bu kısımda yer almamıştır. Sadeleştirme kısmında konuların daha iyi anlaşılabilmesi adına içerikten hareketle başlıklandırmalar yapılmıştır. Kaplan, sadeleştirme kısmını çeviriyi her kesimden okuyucunun anlayacağı şekilde hazırlamaya gayret etmiş, dipnotlarda da zaman zaman metinle ilgili açıklamalar yaparak çeviriyi anlama noktasında kolaylık sağlamıştır. Örneğin; Latinize edilmiş kısımda geçen “...Dahi melâmet oldur ki rüsva-yı âm olup terḫ-i nâmusu âr itmekdür, ya’ni harâbât köşesinde harâb olmakdur” bölümünü sadeleştirme kısmında “Melâmet, toplum içinde rüsva olup geleneksel kalıpların dışında hareket etmektir yani harabeler köşesinde harap olmaktır. eseri meclis konuşmalarında harap olmuşlardan ilim öğrenmektir, yani gönüllerden haber vermektir” şeklinde anlaşılır bir dille sadeleştirmiştir. Sadeleştirilen bu kısım ile ilgili olarak da bu çalışmada anlaşılabilirliğin esas alındığını bu sebeple kelimenin anlamının ötesinde bir ifade kullanıldığını belirtmiştir.¹⁵⁸ Kaplan metinde bazı ifadelerin kimden bahsettiği noktasında da dipnotlarla okuyucuya rehberlik etmiştir. Örneğin “Şeyh Hazreti her dayim bu minval üzerine adet itmişdi” diye geçen kısımdaki “Şeyh Hazreti” diye bahsedilen kişinin Şeyh Safiyuddin’in kayınpederi olan Şeyh Zahid Gilani olabileceğini, zira metinde bu ifadeleri kullanan kişinin Şeyh Safiyuddin olduğunu belirtmiştir.¹⁵⁹ Yıldırım’ın çevirisinde de ilgili bölüm aynen geçmekte fakat metinle ilgili herhangi bir açıklama bulunmamaktadır.¹⁶⁰ Metnin içerisinde Hadis olarak geçen rivayetler hem Sünni hem de Şii kaynaklarından taranarak sadeleştirme kısmında dipnotta bilgi verilmiştir. Örneğin metnin içerisinde geçen “Müminler ölmezler, fena aleminden Beka alemine nakl edilirler” rivayetiyle ilgili dipnotta, Hadis kaynaklarında böyle bir rivayetin olmadığı ifade

¹⁵⁷ Kutlu, Sönmez - Parlak, *Makalat (Şeyh Safi Buyruğu)*, 105-106.

¹⁵⁸ Kaplan, *Şeyh Şafi Buyruğu*, 149.

¹⁵⁹ Kaplan, *Şeyh Şafi Buyruğu*, 75.

¹⁶⁰ Yıldırım, *Menakıb-ı Evliya (Buyruk)*, 335.

edilmiştir.¹⁶¹ Yine başka bir yerde Tevbe Suresi 9. ayetin nüshalarda “İnne’l-münâfikîne humu’l-kâfirûn” şeklinde yazmasından dolayı Kaplan, sadeleştirdiği kısımda bu ayeti düzelterek yazmış, nüshada “fasikün” kelimesi yerine “kafirun” kelimesinin kullanıldığını dipnotta belirtmiştir.¹⁶² Yıldırım da ilgili bölümdeki ayetin yazımıyla ilgili yanlışı “nüshalarda sehven münafikine yazılmış” diyerek metnin içinde “kafir” kelimesiyle değiştirildiğini belirtmiştir.¹⁶³ Kaplan’ın çeviri metinlerine örnek sayfalar Ek1’de sunulmuştur.¹⁶⁴

Yıldırım’ın içerik düzenine bakıldığında ise *Edisyon-Kritik Metin* isimli beşinci bölümde Buyruk metninin çevirisi verilmiş, çeviri kısmı tamamlandıktan sonra kitabın sonunda çeviride kullanılan nüshalardan bazı örnek sayfaların tıpkı basımına yer verilmiştir. Orijinal metinlerin tamamı kitapta yer almamaktadır. Bu çeviride metnin sadeleştirilmiş hali bulunmamaktadır. Çeviride faydalanılan nüshalardaki farklılıklar nüshaların rumuzlarıyla birlikte dipnotlarda belirtilmiştir. Yazar az da olsa metnin içerisinde yer verdiği kendi açıklamalarını köşeli parantezle göstermiştir. Yıldırım, metnin içerisindeki Arapça kısımların, rivayetlerin ve ayetlerin Türkçesini dipnotta vermiştir. Ayrıca metnin içerisindeki bazı kelimeleri dipnotta açıklamış, bazı yerlerde çeviri metniyle ilgili açıklamalara yer vermiştir. Yıldırım çevirisini yaparken daha kolay anlaşılması ve okurken kolaylık sağlaması adına konuları dokuz ana başlığa ayırmış, bu ana başlıklar altında da içeriğe göre alt başlıklar vererek çeviriyi gerçekleştirmiştir. Kitaba örnek sayfalar eklerde verilmiştir.¹⁶⁵

Kaplan ve Yıldırım’ın çevirisinin içerik ve işlenen konular bakımından büyük oranda aynı olduğunu, faydalanılan ve ana nüsha kabul edilen yazmalardan üç tanesinin ortak olduğunu belirttik. Bu sebeple çeviri gerçekleştirilirken oluşan sayfa düzeni, başlıklandırma gibi biçimsel bazı farklar ve örnekleyerek belirttiğimiz birkaç konu dışında farklılık olmadığı görülmektedir. Her iki metinde dede-talip ilişkisi, musahiplik, kırklar meclisi, cem ayinleri ve tarikata giriş gibi temel Buyruk kavramları detaylı şekilde yer almaktadır. Kaplan ve Yıldırım, metni yalnızca çevirip sunmakla kalmayıp, okuyucunun anlayışını kolaylaştırmak için içerikte tematik bütünlüğü vurgulamışlardır

Taşğın’ın yayımı ise farklı bir yazma olup içeriği büyük ölçüde bu iki yayımdan farklıdır. Bu Buyruğun diğerlerinden farkı dört kapıdan ayrıntılı bir şekilde bahsedilmiş olmasıdır. Kaplan ve Yıldırım’ın yayımladıkları metinlerde dört kapıdan bahsedilmiş, şeriat,

¹⁶¹ Kaplan, *Şeyh Şafi Buyruğu*, 37.

¹⁶² Kaplan, *Şeyh Şafi Buyruğu*, 95.

¹⁶³ Yıldırım, *Menakıb-ı Evliya (Buyruk)*, 340.

¹⁶⁴ Bk. Ek 1: Kaplan, *Şeyh Şafi Buyruğu*.

¹⁶⁵ Bk. Ek2: Yıldırım, *Menakıb-ı Evliya (Buyruk)*.

tarikât, marifet ve hakikat çeşitli nesnelere benzetilerek kuvvetli bir şekilde vurgulanmış ancak literatürde bilinen haliyle kırk makamdan bahsedilmemiştir. Ancak Taşğın'ın yayımladığı bu metin direkt dört kapıyla konuya giriş yapmıştır. Yüce Allah'ın bu dört kapıyı Rasulüne bildirdiği söylenip bunların Şeyh Safi'nin sözlerinde de bu şekilde olduğu dile getirilmiştir. Şeriat, tarikât, marifet ve hakikatten oluşan bu kapıların her birinin yedi bölümü olduğu söylenerek ilgili literatürde yer alan 4 kapı 40 makam anlayışından farklı bir yaklaşım ortaya konmuştur. Yani Taşğın'ın yayımladığı Buyruk metni içerik olarak bazı konularda Kaplan ve Yıldırım'ın metinleriyle örtüşse de iki metinde olmayan konuların varlığı bize Taşğın'ın metninin farklı bir Buyruk olduğunu göstermektedir. İçerik açısından Taşğın'ın metni, Kaplan ve Yıldırım'a kıyasla daha "ham" ve müdahale edilmemiştir, ancak okuyucu için yapılandırma ve açıklama bakımından zayıf kalmaktadır. Bu çeviriye örnek sayfalar eklerde sunulmuştur.¹⁶⁶

Kutlu-Parlak çevirisinin içerik düzenine bakıldığında, çeviriden önce uzunca bir mukaddime kısmına yer verildiği görülmektedir. Bu kısımdan sonra *Kaşifu'l Kulub*'un mukaddimesi verilerek çeviri kısmı başlamıştır. Bu bab altı fasıldan oluşmaktadır. Metnin içerisinde geçen Arapça kısımların, ayetlerin ve hadislerin tercümeleri yine metnin içerisinde Arapça kısımlardan hemen sonra verilmiştir. Çeviride sadeleştirme yapılmamıştır. Fakat beyitler dipnotlarda günümüz Türkçesiyle verilmiştir. Yazar dipnotlarda metinlerdeki bazı kısımlarla ilgili bilgilere yer vermiş, gerek gördüğü yerlerde metinde geçen kelime anlamlarını açıklamıştır. Kullanılan nüshalarla ilgili farklılıkları da dipnotlarda belirtmiştir. Çeviriye örnek sayfalar eklerde sunulmuştur.¹⁶⁷

Çalışmamızda incelenen çeviri çalışmaları başlıklandırmaları açısından da farklılık arz etmektedir. Kaplan ve Yıldırım'ın çevirilerinde, konuların daha iyi anlaşılması adına yazar tarafından başlıklandırmalar yapılmıştır. Bu başlıklandırmalar açısından iki çalışma farklılık arz etmektedir. Kaplan'ın *Şeyh Safi Buyruğu* çevirisine bakıldığında, Buyruk metninin çevirisinin sadeleştirilmiş hali verilirken konular, içeriğine göre yirmi dört alt başlığa ayrılmıştır. Yani yazar sadeleştirme kısmında başlıklandırma yapmıştır. Rıza Yıldırım'ın *Menakıb-ı Evliya*'sına bakıldığında ise çeviri kısmında başlıklandırma yaptığı görülmektedir. Yıldırım'ın içeriği dokuz ana başlığa ayırdığı bu bölümler içerisinde de konuları küçük alt başlıklara ayırarak işlediği görülmektedir. Kaplan, içerik açısından konuları 24 başlık altında sistematik biçimde ele alırken; Yıldırım, dokuz ana başlık altında, daha geniş alt başlıklarla konuları detaylandırmıştır. Bu yapı farklılıkları metnin okunabilirliği ve araştırmacıların

¹⁶⁶ Bk: Ek3: Taşğın, Şeyh Safi Buyruğu.

¹⁶⁷ Bk. Ek4: Kutlu, Sönmez - Parlak, *Makalat (Şeyh Safi Buyruğu)*.

kullanımını etkilemektedir. Kaplan'ın daha çok sadeleştirme ve okuyucu dostu yapısı, Yıldırım'ın ise metin eleştirisi ve nüsha farklılıklarını göz önünde bulunduran metodolojisi öne çıkmaktadır.

Ahmet Taşgın'ın çalışması ise diğer iki çeviriden önemli ölçüde farklıdır. Taşgın, metni sadeleştirme ve kapsamlı başlıklandırma yapmadan, özgün nüshanın transkripsiyonuna sadık kalarak sunmuştur. Bu açıdan Taşgın'ın çalışması, akademik metinlerin ham hali olarak değerlendirilmelidir.

Sönmez Kutlu ve Nizamettin Parlak'ın çalışmasında da çeviri gerçekleştirilirken bir başlıklandırma yapılmamıştır. Eserin kendi içerisindeki başlıkları aynen verilerek çeviri gerçekleştirilmiştir.

3.2.1. Kaplan'ın Kullandığı Başlıklar

Kaplan'ın kullandığı yazmada yazmanın adı ve bazı başlıklar kırmızı (surh) yazıyla yazılmış bunun dışında yazmanın genelinde başlık bulunmamaktadır. Bu sebeple Kaplan, içeriğinden hareketle sadeleştirme kısmına toplam 24 adet başlık koymuştur. Bu başlıklar şöyledir:

Kitab-ı Menakıb-ı Şerif Kutbu'l Arifin Hazreti Şeyh Seyyid Safi-Rahmetullahi aleyh

1. Hz. Peygamber'in Hz. Ali'ye Vasiyeti (Buyrukların kökeni)
2. Emanetin Şeyh Safiyüddin'e Ulaşması ve Şeyh'in Taliplere Öğütleri
3. Halifelik ve Halifeliğin Yedi Özelliği
4. Halifeliğin On İki Şartı
5. Mürebbilik Şartları ve Alametleri
6. Musahiplik Şartları (Hz. Ali'nin İmameti)
7. Cennetten Gelen Altın İşlemeli Kemer ve On Yedi Kemerbeste
8. Tarikatta On İki Kelime ve Kemerbağlamanın Önemi
9. Safevî Şeceresi ve Şah Tahmasp'a Övgü
10. Yola Giriş Erkânı
11. Hâdimliğin Keyfiyeti ve Hz. Peygamber'in Kırkların Sırrına Ermesi
12. Seyr-i Sülûk Makâmı Nedir, Talip Nasıl Olmalıdır?
13. Tâc ile İlgili Hükümler
14. Tarikatla İlgili Bazı Önemli Sorular
15. Sufilikte Üç Sünnet-Yedi Farz ve Bunlardan Düşenlerin Cezası
16. Yola Girmenin (İkrar Vermenin) Önemi

17. Musahiplik Erkânı
18. Tarik Tercümanı ve Emanet Lokması
19. Talibin Mürebbisine Karşı Edepleri ve Müşkül Mürebbisi Tutmak
20. Şeriat-Tarikat Karşılaştırması Eşliğinde Talibe Öğütler
21. Günahın Kısımları
22. Tarik Erkânı ya da Zülfikâr'ın Hikâyesi
23. Müminliğin Nişan ve Alametleri
24. Abdülbâki Efendinin Taliplere Mektubu

3.2.2. Yıldırım'ın Kullandığı Başlıklar

Yıldırım'ın çeviri kısmını kolay anlaşılması adına konulara göre başlıkladığını görüyoruz. Yıldırım çevirisini konulara göre dokuz ana başlığa ayırmış bu bölümler altında da alt başlıklar vererek çevirisini gerçekleştirdiği görülmektedir. Yıldırım'ın çeviri kısmında kullandığı Başlıklar şunlardır;

Edisyon-Kritik Metin: Kitab-ı Menakıb-ı Şerif-i Kutbu'l Arifin Hazreti Şeyh Seyyid Safiyü'd Din Kaddesallahu Sırruhu'l Aziz

- I. Menakıb-ı Evliya'nın Aslı
 - a. Hazreti Peygamber'in Vefatı ve Vasiyeti
 - b. Vasiyetname'nin İmamlar ve Seyyidler Kanalıyla Şeyh Safi'ye Ulaşması
- II. Sufiliğn Esasları
 - a. Talip Hakkı, Şeyh Hakkı
 - b. Talibin Pak Olması
 - c. Bi-namaz
 - d. Tarikat İçinde Secde
 - e. Sabah Duası/İbadeti
 - f. Üstad Nefesiyle Yürümek
 - g. Evliyanın On İki Kavli
 - h. Gecenin Beş Kısmı
 - i. Tarik Düşmanı
 - j. Taliplerin Birbiriyle İlişkisi
 - k. Talibin Ehliyle İlişkisi
 - l. Yerlerin Göklerin Kabul Etmediği Emanet
 - m. Talibin Yol İçinde Vasfı

- n. Mürüvvet
- o. Münafık
- p. Talibin Muhabbeti
- q. Talibin Nişanı
- r. Tarikat İçinde Talibin Makamı
- s. Talibin Musibeti
- t. Halka-i Sohbet
- u. Talibin Kusurunu Ele Vermesi
- v. Sitem Tercüman,
- w. Ahiret Hali: Evliya Sırrın Saklama, Seyyid Eteğın Tutma
- x. Hak Ehli
- III. Halife, Mürebbi, Musahib
 - a. Halifelik Şartı
 - b. Mürebbilik Şartı
 - c. Musahiplik Şartı
 - d. Kemer-i Murassa
- IV. Tarikata Giriş Ayini ve Hadimlik
 - a. Nesebname
 - b. Tarikata Giriş Ayini
 - c. Hadimlik Hizmeti, Kırklar Meclisi
- V. Seyr ü Sülük, Kisvet (Tâc), Tarikat Sualleri
 - a. Seyr ü Sülük
 - b. Kisvet (Tâc)
 - c. Tarikat Sualleri
- VI. Üç Sünnet, Yedi Farz
 - a. Şah Tahmasp'ın Dergâha Gelen Nezir Konusunda Buyruğu
 - b. Mürebbi, Musahib, Halife
 - c. Mürebbi veya Musahibin İşleği Yolda Olmayan Talib
 - d. Yoldan Düşen Talibin Sitemi
 - e. Özü Hak, Küfrü İman Olmak
 - f. Musahiplik Erkanı
 - g. Düşkünlük Erkanı
 - h. Tarik Tercümanı ve Tercüman Lokması
 - i. Musahibi Hal Ehli Olmayan Talibin Durumu

- j. Mürebbisi Vefat Eden Talibin Durumu
 - k. Şeriat Ehli ve Tarikat Ehlinin Sorumlulukları
 - l. Talibin Mürebbisini Hoşnut Etmesi
 - m. Talibin Mürşid ve Mürebbisine Bağlılığı
 - n. Talibin Hakk'a Vasıl Oluşu
 - o. Suçlu Talibin Tespiti ve Meydana Getirilişi
 - p. Günahın Çeşitleri, Sitem Sürme, Sürgün Olma
 - q. Erkan-ı Tarik: Zülfikar
 - r. On İki Hizmet
 - s. Hizmette Kusur Etmek
 - t. Taliplik Edebi
 - u. Müminlik Nişanı
 - v. İkrarından Dönen Talib
 - w. Musahibinden Düşen Talib
 - x. Musahib Olacak Talibin Vasıfları
 - y. Rızadan Yüz Döndüren Talib
- VIII. Seyyid Abdalbaki'nin Mektubu
- IX. Hatime: Menakıb'ın Mahiyeti ve Okuma Adabı

Kaplan ve Yıldırım'ın nüshaları büyük oranda aynı olduğu için burada iki yayımın başlıklandırma tercihleriyle ilgili bir değerlendirme yapmak faydalı olacaktır. Daha önce de ifade edildiği üzere bu başlıklar orijinal metinlerde yer almamaktadır. İlgili metinlerde genellikle kırmızı (surh) yazıyla risalenin ismi yazar ve genellikle başka başlık olmaksızın risale sonuna kadar başlıksız devam eder. Burada eseri yayımlayanlar okuyucuya kolaylık olması için konularına göre metni başlıklandırmışlardır.

İki yayıma baktığımız zaman Kaplan'ın konu anlatımlarından hareketle eseri 24 başlık altında incelerken Yıldırım'ın daha ayrıntılı bir başlıklandırma tercih ettiği görülmektedir. Kaplan, genel ve alt başlık kullanmaksızın konularına göre bir başlıklandırma tercih etmiştir. Ancak daha önce de işaret edildiği üzere Kaplan, çalışmasının giriş bölümünde Buyruklarda işlenen konuları 6 ana başlık altında değerlendirmiştir. Bu başlıkları hatırlamak gerekirse şunlardır:

1-Buyruğun Kökeni ve Nasıl Meydana Geldiği

2-Yolun Esaslarının Soru-Cevap şeklinde Taliplere Öğretilmesi

3-Yolun Esaslarının Didaktik Yöntemle Anlatılması

4-Tarikata Giriş Erkanı (İkrar Almak)

5-Alevîliğe Özgü Kavramsallaştırmalar: Musahiplik, Üç Sünnet, Yedi Farz, On Yedi Erkan, Tarik Tercümanı

5a. Musahiplik Erkanı: Musahipliğin Kökeni, Kazanç ve Musahip Tutmak

5b. Üç Sünnet ve Yedi Farz Anlayışı

5c.On Yedi Kemerbete anlayışı

5d.Tarik Tercüman ve Emanet Lokması

6- Küçük Buyruk: Abdalbaki Efendi'nin Taliplerine Yazdığı Mektup¹⁶⁸

Rıza Yıldırım'ın başlıklarına bakıldığında ise metnin içeriği alabildiğince yansıtılmak istenmiş ve bu sebeple detaylı bir başlıklandırma yapılmıştır. Yıldırım metni 9 ana 61 alt başlık olmak üzere toplam 70 başlıkla detaylandırmıştır. Esasen Yıldırım'ın ana başlıkları incelendiğinde Kaplan'inkine benzer bir sonuç ortaya çıkmaktadır. Yıldırım'ın ana başlıkları şunlardır:

1. Menakıb-ı Evliya'nın Aslı
2. Sufiliğin Esasları
3. Halife, Mürebbi, Musahib
4. Tarikata Giriş Ayini ve Hadimlik
5. Seyr-i Sülûk, Kisvet (Tâc), Tarikat Sualleri
6. Üç Sünnet, Yedi Farz
7. Tarikat Erkânı
8. Seyyid Abdalbaki'nin Mektubu
9. Hatime: Menakıb'ın Mahiyeti ve Okuma Adabı

Sonuç olarak Kaplan sadeleştirme kısmında başlıklandırma yaparken, Yıldırım çeviri kısmında konulara göre başlıklandırmalar yapmıştır. Kaplan ve Yıldırım'ın metinleri benzer nüshalara dayandığı için içerik olarak neredeyse aynıdırlar.

¹⁶⁸ Bk. Kaplan, *Şeyh Safî Buyruğu*, 19-25.

3.2.3. Taşğın'ın Kullandığı Başlıklar

Hâzâ Risâle-i Şeyh Safî rahmetullahi aleyhi'l-vâsia

Ahmet Taşğın'ın yayımladığı Buyruk nüshası farklı olduğu için başlıklandırması da farklıdır. Ancak Taşğın, eserin neşrinde orijinal metne sadık kalacağını beyan ederek herhangi bir başlıklandırmaya gitmemiştir. Bu tercihinin gerekçesini, metne başlık eklemenin eserin özgün yapısına müdahale anlamına geleceği şeklinde açıklamaktadır. Zira ona göre, eserin kendi yapısı yalnızca içerikle sınırlı kalmamakta; aynı zamanda eserin ait olduğu dönemin yazılı kültürü, düşünsel biçimlenişi ve anlatım tarzı hakkında da doğrudan bilgi vermektedir. Bu sebeple, çeviriyi başlıklandırmanın bu tarihsel ve metinsel bütünlüğü zedeleyebileceği kanaatini taşımaktadır.

İlgili metin dört kapının şerhi mahiyetinde olup her bir kapı 7 bab başlığı altında incelenmiştir. Buna göre Taşğın'ın yayımladığı metinde bizim Buyruk metni olarak gördüğümüz kısımda 7'şer alt başlıktan ibaret olmak üzere 5 ana konu işlenmiştir. Buna göre bu bölümde toplam 35 başlık bulunmaktadır. Fakat bu başlıklar sadece “el-bâbu'l-evvel, es-sâni,” (birinci bab, ikinci bab) şeklinde olduğu için konunun ne olduğu anlaşılmamaktadır.¹⁶⁹

Bu sebeple Taşğın'ın yayımladığı metni baştan sona inceleyerek şöyle başlıklandırabiliriz.

1. Dört Kapı ve Yedi Makam
2. Şeriat Kapısı ve 7 Makamı (Namaz, Oruç, Zekat, Zikir vb.)
3. Tarikat Kapısı ve 7 Makamı (Tevbe, zikir, nefsi bilmek, haya vb.)
4. Safevî Şeceresi ve Yola Giriş Erkânı
5. Üç Sünnet ve Yedi Farz, Musahiplik, Tarikat İçinde Niyaz ve Secde
6. Haramlar ve 12 Kötü Sıfat
7. Şah Tahmasp'ın Buyurduğu Üç Sünnet Yedi Farz

3.2.4. Kutlu ve Parlak'ın Kullandığı Başlıklar

Bu çeviride yazarlar tarafından bir başlıklandırma yapılmamış, çeviri gerçekleştirilirken eserdeki başlıklar aynen verilmiştir. Çeviri kısmında önce *Kaşifu'l Kulub'un* mukaddimesi verilmiş, ardından eserde bulunan altı bölüm, başlıklar halinde işlenmiştir.

Kitab-ı Menakıb-ı Şeyh Safiyeddin-Kaddesallahu Sırrahu El-Aziz: Kaşifu'l Kulub

Birinci Bölüm

Kelamullah Ayetlerinin Tahkiki

¹⁶⁹ Bk. Taşğın, *Şeyh Safî Buyruğu*, 15-57.

Birinci Fasil: Ayetler Üzerine Soru- Cevap

İkinci Fasil: Ayetler Üzerine Fevayid

İkinci Bölüm

Ehadis-i Nebeviyye Tahkikatı

Birinci Kısım: Hz. Peygamber'in Hadislerinin Açıklaması

İkinci Kısım: Hz. Peygamber'in Hadisleri Üzerine Soru-Cevap

Üçüncü Bölüm

İnsanın Halâtı Üzerine Tahkikat

1. Fi-Tahkik: el-Vakt
2. Fi-Tahkik: el-Makâm
3. Fi-Tahkik: el-Hâl
4. Fi-Tahkik: el-Kabz ve'l-Bast
5. Fi-Tahkik: el-Heybet ve'l-Üns
6. Fi-Tahkik: el-Tevacüdt ve'l-Vecd ve'l-Vücûd
7. Fi-Tahkik: el-Cem' ve't-Tefrika
8. Fi-Tahkik: el-Fenâ ve'l-Bekâ
9. Fi-Tahkik: el-Gayb ve'l-Huzûr
10. Fi-Tahkik: es-Sahvü ve's-Sükr
11. Fi-Tahkik: ez-Zevk ve's-Şürb
12. Fi-Tahkik: el-Mahv ve'l-İsbât
13. Fi-Tahkik: es-Setr ve't-Tecellî
14. Fi-Tahkik: el-Muhâzara ve'l-Mükâşefe
15. Fi-Tahkik: el-Levâyih ve'l-Levâmi' ve't-Tavâlî
16. Fi-Tahkik: el-Bevâde ve'l-Hücûm
17. Fi-Tahkik: et-Telvîn ve't-Temkîn
18. Fi-Tahkik: el-Kurb ve'l-Bu'd
19. Fi-Tahkik: eş-Şerî'at ve't-Tarîkat ve'l-Hakîkat
20. Fi-Tahkik: en-Nefes
21. Fi-Tahkik: el-Havâtır
22. Fi-Tahkik: 'Ilme'l-Yakîn ve 'Ayne'l-Yakîn ve Hakka'l-Yakîn
23. Fi-Tahkik: el-Vâridât
24. Fi-Tahkik: eş-Şâhid
25. Fi-Tahkik: en-Nefs
26. Fi-Tahkik: er-Rûh

27. Fi-Tahkik: es-Sırr
Dördüncü Bölüm
Meşâyih Beyitlerinin Tahkiki
Beşinci Bölüm
Zevâcir ve Nesâyih
Altıncı Bölüm
Ba‘zı Kelimât Mensûre
Şeyh Safi’nin Silsile, Şecere ve Nesebnâmeleri
Hâtıme
Ek 1: Mensûre Kelimât
Ek 2: Silsilenâme
Ek 3: Nesebnâme

3.3. Dil

Öncelikle bu dört çalışmanın çeviri metni öncesindeki kısmın diline bakıldığında her dört kitapta da yazarın dilinin sade, üslubunun ise anlaşılır ve akıcı olduğu görülmektedir. Dört çalışmada da çeviri metni öncesi kısmı, kolay ve rahat anlaşılabilir bir dille yazılmıştır.

Eserlerdeki çeviri metni dilinin değerlendirilmesinde ilk olarak Kaplan’ın çevirisi ele alınmıştır. Bu çeviri hazırlanırken metnin imlasına sadık kalınmıştır. Yazar, eserin kendi içerisinde imlasında bir tutarlılık olmadığını bu sebeple çeviri gerçekleştirilirken eserdeki imlaya sadık kalındığını belirtmektedir.¹⁷⁰ Çeviride transliterasyon işaretleri kullanılmamıştır. Her sayfa için metnin orijinali, yanında çeviri metni, altında o kısmın sadeleştirilmiş haline yer verilmiştir. Çeviri gerek sadeleştirme kısmı gerekse destekleyici dipnotlar sayesinde Buyrukların her kesimden insan tarafından anlayacağı bir şekilde hazırlanmıştır. Örneğin; “...Kaçan bir kişi tâlib-i Hak olsa...” ifadesi sadeleştirme kısmında “bir kişi gerçek bir talip olsa (ya da Allah yoluna talip olan kişi)” şeklinde sadeleştirilmiş, dipnotta “talib-i hak” kelimesi iki anlama da geldiği için sadeleştirme kısmında her ikisinin de verildiği belirtilmiştir.¹⁷¹ Çeviri gerçekleştirilirken, “Aleyhisselam”, Rahmetullahi aleyh”, “sallallahu aleyhi ve sellem” gibi dini metinlerde sık kullanılan ve ıstılaha dönüşmüş dua ifadeleri aynen verilmiştir. Bu kelimeler sadeleştirme kısmında verilirken literatürde bilinen kısaltmalarıyla (s.a.v.), (a.s.) gibi verilmiştir. Orijinal metin sayfaları her çeviri sayfası öncesinde verilmiş, orijinal metinde

¹⁷⁰ Kaplan, *Şeyh Şafi Buyruğu*, 28.

¹⁷¹ Kaplan, *Şeyh Şafi Buyruğu*, 51.

kırmızı mürekkeple yazılan kısımlar çeviride kalın punto ile yazılmıştır. Metnin içerisindeki Arapça kısımlar, ayet ve hadisler italik yazılmıştır. Metindeki ayetler sadeleştirme kısmında ayet ve sure numaraları ile verilmiş, Kur'an ayetlerinin çevirisinde Diyanet İşleri Başkanlığı'nın komisyon meali kullanılmıştır.¹⁷² Kaplan'ın çevirisinde okuyucu, orijinal metni, latinize edilmiş halini ve sadeleştirmesini bir arada gördüğü için okuyucu çeviri sürecini adım adım takip edebilmektedir. Bu yönüyle modern okuyucuya da hitap eden bir çeviri çalışması olmuştur.

Yıldırım'ın eserinin dili değerlendirildiğinde; yazarın çevirisini gerçekleştirirken kelimelerin Türkçedeki kullanımlarını esas aldığı görülmektedir.¹⁷³ Yazar, çeviriyi yaparken bir kelime Türkçede nasıl biliniyor ve kullanılıyorsa o şekilde yazdığını yani Türkçedeki söyleniş biçimini esas aldığını belirtmektedir. Çeviri hazırlanırken transliterasyon işaretlerinin tamamı kullanılmamıştır. Yazar, bu çevirinin bir filoloji çalışması olmamasından dolayı transliterasyon işaretlerinin tamamını kullanmaya gerek görmediğini ifade etmektedir.¹⁷⁴ Çeviri hazırlanırken metinde imla kurallarına uyulmuştur. Metinde ıstılaha dönüşmüş “Sallallahu aleyhi ve sellem”, “Elhamdülillah” gibi kelimeler çeviri kısmında aynen verilmiş, bu kelimelerde kısaltma yapılmamıştır. Çeviri kısmında ayet ve hadisler farklı yazı stili ile yazılmıştır. Metnin içerisinde Arapça olarak geçen kısımlar, rivayetler ve ayetlerin tercümesi dipnotta verilmiştir. Yine metnin içerisinde geçen Farsça kelime anlamlarını da dipnotta kısaca vermiştir. Örneğin; “...Dahi pirlar ve halifeler bu yolda çun çera dimesünler” kısmındaki “çera” kelimesini dipnotta “neden?” olarak açıklamıştır.¹⁷⁵ Yıldırım, gerek gördüğü yerlerde bazı kavramlarla ilgili de dipnotta kısa açıklamalara yer vermiştir. Örneğin, “Dahi yolda olan akabelerin ve hicabların aslı dördür” cümlesindeki “akabe” kelimesini dipnotta “akabe: engel, badire” şeklinde açıklamıştır.¹⁷⁶ Yine metnin içerisinde geçen “Her şeyhe ve halifeye ve pîreye lâzım olan oldır ki...” ifadesindeki “pire” kelimesiyle ilgili dipnotta Kızılbaş ve Safevî kaynaklarında “pir, mürşid” anlamında kullanıldığını söylemiştir.¹⁷⁷ Fakat bu çeviri çalışmasında kelime bazında dipnotlarda verilen bazı bilgiler ve Arapça kısımların yine dipnotlarda verilen tercümesi dışında metnin sadeleştirilmiş hali bulunmamaktadır. Çeviri yapılırken yalnızca Latinize edilmiş kısmı verilip kelimelerin orijinal halleri aynen korunmuştur. Kitabın sonunda orijinal metinlerden örnek sayfalar verilmiştir. Orijinal metinlerin tamamı kitapta yer almamaktadır.

¹⁷² Kaplan, *Şeyh Şafi Buyruğu*, 28.

¹⁷³ Yıldırım, *Menakıb-ı Evliya (Buyruk)*, 315.

¹⁷⁴ Yıldırım, *Menakıb-ı Evliya (Buyruk)*, 315.

¹⁷⁵ Yıldırım, *Menakıb-ı Evliya (Buyruk)*, 410.

¹⁷⁶ Yıldırım, *Menakıb-ı Evliya (Buyruk)*, 389.

¹⁷⁷ Yıldırım, *Menakıb-ı Evliya (Buyruk)*, 476.

Taşğın'ın çevrim yazımında eserin diline dokunulmamış aynen latinizesi yapılmıştır. Yazar bunu eserin yazıldığı biçimin aynı zamanda o dönemi ve dönemin yazısıyla biçimlenen düşünce dünyasına göstereceğinden buna engel olmak istemediğini ifade etmiştir.¹⁷⁸ Çevirinin sadeleştirmesinin olmaması çeviriyi daha kısıtlı bir okuyucu kitlesine hitap eder hale getirmiştir. Metinde geçen Arapça ifadeler, ayet ve hadisler kalın yazıyla yazılmış Türkçeleri dipnotta gösterilmiştir. Taşğın, eserin içeriğini yansıtacak bir başlıklandırma yapmamış nüshayı olduğu gibi çevirmiştir. Çevirisinde sadeleştirme, başlıklandırma ya da benzeri bir düzenleme yapmayan Taşğın, doğrusunu söylemek gerekirse okuyucunun önüne ham bir eser koymuştur.

Kaplan ve Yıldırım'ın çevirileri dil kullanımı, metnin anlaşılması ve yorumlanması açısından farklı özellikler taşımaktadır. Kaplan, çeviri yaparken metnin imla ve ıstılahlarına sadık kalmakla birlikte, sadeleştirilmiş bir bölüm de sunmuştur. Özellikle dini terimler ve kutsal ifadeler metinde orijinal hallerine uygun biçimde verilmiş, sadeleştirme kısmında ise yaygın kısaltmalar kullanılmıştır. Bu yaklaşım, metnin akademik olduğu kadar popülerleşmesini de sağlamaktadır. Bunun yanında Kaplan çalışmasında bazı yerlerde, yazmada geçen dini terimleri ve kavramları açıklayarak çeviriyi daha anlaşılır kılmıştır. Örneğin Kaplan çevirisinde “Ve ismi-i halife bes harfdür. H, L, Y, F, H. Bu bes harfin tevcihi vardur; pence-i al-i abadan ibaretdür,” yazan kısım sadeleştirme bölümünde “Halife ismi beş harftir: H, L, Y, F, H. Bu beş harfin sembolik anlamı vardır; pençe-i âl-i abâdan ibarettir” şeklinde anlaşılır hale getirmiştir. Kaplan bu kısımda geçen “âl-i aba” ifadesini ise dipnotta, beş kişilik aba ehli ile ehl-i beyt mensuplarının anlaşıldığını, bu kişilerin, Hz. Muhammed (s.a.v.), Hz. Ali (k.v.), Hz. Fatıma (r.a.), Hz. Hasan (r.a.) ve Hz. Hüseyin (r.a.) olduğunu belirtmiştir.¹⁷⁹ Görüldüğü üzere Kaplan konuyu her kesimden okuyucu için anlaşılır ve bilgilendirici bir hale getirmiştir. Yukarıda verilen kısım Yıldırım'ın çevirisinde incelendiğinde sayfada sadece latinize edilmiş halinin bulunduğu konuyla ilgili herhangi bir açıklama ya da dipnot konulmadığı görülmektedir.¹⁸⁰ Bu durum bize Yıldırım'ın çevirisinin Buyrukların her kesimden okuyucu tarafından anlaşılmasını kolaylaştırma kaygısı gütmekten öncelikli olarak nüshalardaki farkları ortaya koymak üzerine yapılmış bir çalışma olduğunu düşündürmektedir.

Kaplan çevirisinde bazı kısımlarda nüshalara dair metin tamiri de gerçekleştirmiştir. Örneğin “Süfi gerektür ki şehvet elinde biçare zelil olmaya, kâdir olduğu kadar men' idüp şehvet odun söyündüre ki ahmakdur ol kişi kim nefse dileğın vire ki âklidür ol kişi kim nefsinı

¹⁷⁸ Bk. *Şeyh Safi Buyruğu*, 8-9.

¹⁷⁹ Kaplan, *Şeyh Safi Buyruğu*, 145.

¹⁸⁰ Yıldırım, *Menakıb-ı Evliya (Buyruk)*, 357.

katil idüp kendüyi mülhime ve mutmainneye ırgüre” cümlesini “Süfi şehvet elinde çaresiz ve zelil olmamalı gerektir, mümkün olduğunca şehvet ateşini söndürmelidir. Zira nefsinin isteklerini yerine getiren ahmaktır; nefsini öldürerek mülhime ve mutmainneye geçemeyen gafildir.” Şeklinde sadeleştirmiştir. Kaplan, metinde geçen “ırgüre” kelimesinin anlamı üzerine yaptığı değerlendirmede, metnin genel anlam örgüsü ve anlatılmak istenen mesaj göz önüne alındığında, bu kullanımın uygun düşmediğini ifade etmiştir. Bu nedenle Kaplan, metnin bütünlüğü, anlatım amacı ve bağlam içerisindeki anlam ilişkilerini dikkate alarak, “ırgüre” kelimesini olumsuz anlamda kullanmayı tercih ettiğini belirtmiştir.¹⁸¹ Yıldırım da yine bazı yerlerde metinle ilgili dipnotta düzeltmeler yapmıştır. Örneğin;

Ey muhibb-i Mustafa, vey [ve ey] pîre vey ‘Âl-i ‘Abâ
Dinle imdî söyleyem men şerh-i Tâc-ı Evliyâ

Yukarıda verilen beyitte “pire vey” ifadesinin nüshalarda bu şekilde yazdığını fakat doğrusunun “bende-i” olması gerektiğini söylemiştir.¹⁸²

Başka bir yerde Yıldırım “Maksûda Vâsıl Eden Dört Nesne” başlığı altında geçen “Fe-‘ârûn sümme ‘ârûn sümme ‘ârûn sekâ'l-mer'e [şeka'u'l-mer'i] min ecli't-ta'âm!” olarak geçen Arapça kısmı dipnotta “Ayıptır, sonra yine ayıptır, sonra yine ayıptır ki yemek için adama su verdi (veya yemek için adama su verdi)” olarak tercüme etmiş, fakat bu anlamın metnin bağlamına uymadığını ifade ederek muhtemelen “seka” kelimesindeki şın harfinin noktaları ve kelime sonundaki hemzenin unutulmuş olabileceğini söylemektedir. Metnin tamir edildiği durumdaki anlamını şu şekilde vermiştir; “Ayıptır, sonra yine ayıptır, sonra yine ayıptır ki kişinin sefaleti/sıkıntısı yemek için (olsun)!”¹⁸³

Yıldırım çevirisinde bazı kısımlarla ilgili nasıl okunacağına dair de dipnotlarda bilgi vermiştir. Örneğin;

“Getürüb almayı tercümân çekdi
Şâh eline aldı çehâr pâre itdi
Birin Muhammed kendü nûş itdi
Üçin melekler Dergâh'a yitürdi

¹⁸¹ Kaplan, *Şeyh Şafi Buyruğu*, 85.

¹⁸² Yıldırım, *Menakıb-ı Evliya (Buyruk)*, 394.

¹⁸³ Yıldırım, *Menakıb-ı Evliya (Buyruk)*, 390.

Yukarıdaki dörtlüğün verildiği sayfada, “çehâr pâre” ifadesiyle ilgili olarak dipnotta “Çâr pâre” diye okunacak” şeklinde bir açıklama yapmıştır.¹⁸⁴

Yıldırım’ın çevirisi daha filolojik ve eleştirel bir dille kaleme alınmıştır. Türkçenin güncel kullanımı esas alınmakla birlikte, transliterasyon işaretlerine daha az yer verilmiş, metindeki farklı nüsha varyantları dipnotlarda detaylandırılmıştır. Yıldırım, metnin orijinal metinleri ile çeviri arasındaki farkları belirterek, okuyucunun metnin tarihsel ve dilsel gelişimini takip etmesine olanak sağlamıştır. Aynı zamanda birçok Buyruk metnini ve farklarını bir arada görme fırsatı sunmuştur.

Taşğın’ın metni ise Eski Anadolu Türkçesinin imla ve dil özelliklerine mümkün olduğunca sadık kalmıştır. Transkripsiyon sistemi ile sunulan metin, akademik anlamda orijinal yazma nüshaların kayıdır. Bu yüzden dil açısından daha zorlayıcıdır ve sadece dilsel ve filolojik uzmanlığı olan okuyuculara yöneliktir. Modern okuyucu için bu metin, dilsel olarak erişilmesi en güç olan çalışmadır. Yazar eserin günümüz Türkçesine çevrilmesi konusunda sadeleştirmenin, yazılı kültürü ve yazılı kültürün etkilediği sosyal yapının görülmesini zorlaştıracağı kanaatinde olduğu için metni aynen çevirmekle yetinmiştir. Bu sebeple çeviri daha çok akademik alanda kullanıma uygun bir çalışmadır. Bu alanda meraklı olan genel okuyucu kitlesine hitap eden bir çeviri olduğunu söyleyemeyiz.

Kutlu ve Parlak’ın çeviri diline bakıldığında, çeviride ilmi eserlerde kullanılan transkripsiyon sistemi kullanıldığı görülmektedir. Yazarlar çeviriyi hazırlarken, Eski Anadolu Türkçesinin imla özelliklerine sadık kaldıklarını belirtmişlerdir.¹⁸⁵ Çeviri hazırlanırken bazı önemli kelimelerin alternatifleri veya anlamları dipnotlarda verilmiştir. Günümüzde nadir kullanılan Türkçe kelime ve anlamları için Türkçe Tarama sözlüğünden faydalanılmıştır. İlk etapta yanlış anlaşılmaya sebep olabilecek bazı kelime kullanımlarından sonra günümüzdeki kullanımları kelimededen hemen sonra parantez içinde verilmiştir. Yazarlar okunuşundan emin olmadığı yerlerin yanına (?) işareti koymuştur. Okunuşu ve anlaşılması zor olan kısımları Nişati ve Meşhed Nüshası’nda daha anlaşılırsa dipnotlarda belirtmiştir. Bazı kavramların anlaşılması için dipnotta açıklaması verilmiştir. Arapça ifadeler, Ayet ve hadisler metin içinde italik yazı ile yazılmış, metin içerisinde tercümelerine yer verilmiştir. Çevirideki ayet ve hadisler kaynaklardan taranmıştır. Örneğin, “Tefekkürü fi halkillahi ve la tefekkürü fillahi: Allah’ın yarattıkları hakkında tefekkür ediniz Allah (ın zatı) hakkında tefekkür etmeyiniz”

¹⁸⁴ Yıldırım, *Menakıb-ı Evliya (Buyruk)*, 417.

¹⁸⁵ Kutlu, Sönmez - Parlak, *Makalat (Şeyh Safi Buyruğu)*, 99.

rivayetinin hadis olmadığına dair değerlendirmelerin bulunduğu bir kaynak dipnotlarda belirtilmiştir.¹⁸⁶ Yine metnin içerisinde geçen “Muhakkak ki ben onlar arasında Allah’ı en iyi bilenim ve korktuğum için ona şahadet ederim.” Şeklinde yazan hadisi tam metniyle dipnotta vermiştir.¹⁸⁷ Çeviride faydalanılan nüshalar arasındaki farklılıklar dipnotlarda eserlerin rumuzlarıyla gösterilmiştir. Çalışmada yalnızca metnin latinize edilmiş hali verilmiş, sadeleştirilmiş haline yer verilmemiştir. Fakat yukarıda da belirttiğimiz gibi nüshanın içerisinde geçen Arapça kısımların, rivayetlerin ve ayetlerin Türkçesi çeviri yapılırken metnin içinde verilmiştir. Genel olarak çevirinin sadeleştirilmiş hali verilmemiş fakat metinde geçen beyitlerin günümüz Türkçesine çevrilmiş hali dipnotlarda verilmiştir. Örneğin kitapta geçen bir beyiti ve dipnotta verilen günümüz Türkçesine çevrilmiş hali şu şekildedir;

“Ber nâsiyei ki dâğ-i şâhi be nehend.
Ez ribka’i rıkk-i nefis âzâd şevad”

Dipnotta bulunan günümüz Türkçesine çevirisi;

“Şahlık damgası vurdukları bir alın,
Nefis kulluğu bağından kurtulur.”¹⁸⁸

Beyitlerin günümüz Türkçe’sine çevirisi metnin içinde değil dipnotlarda gösterilmiştir. Fakat metnin içerisinde eserin çevirisi yapılırken aynen transkripsiyon yapılmış, bir sadeleştirme yapılmamıştır.

Sonuç olarak çeviriler dilsel nitelikleri açısından değerlendirildiğinde; Yıldırım, Taşgın ve Kutlu-Parlak tarafından yapılan çevirilerin genel okuyucudan ziyade akademik düzeyde çalışma yapan araştırmacılara hitap ettiği gözlenmektedir. Öte yandan Kaplan’ın çalışması orijinal metinlerin tamamını içermesi ve çevirisi bakımından akademik düzeyde araştırmalar yürüten kişilere yönelik bir kaynak niteliği taşıırken, çevirinin sadeleştirilmiş halini de barındırması ve anlamaya yönelik destekleyici yapısıyla genel okuyucuya da erişim olanağı sunmaktadır.

3.4. Çevirilerde Kullanılan Nüshaların Değerlendirmesi

Ele aldığımız çevirilerde kullanılan nüshaları içerik açısından göz önünde bulundurduğumuzda Kaplan ve Yıldırım’ın çevirilerini diğer iki çeviriden ayrı bir grupta değerlendirebiliriz. Kaplan ve Yıldırım’ın çevirileri, Alevîlerce geleneksel anlamda Buyruk

¹⁸⁶ Kutlu, Sönmez - Parlak, *Makalat (Şeyh Safi Buyruğu)*, 131.

¹⁸⁷ Kutlu, Sönmez - Parlak, *Makalat (Şeyh Safi Buyruğu)*, 110.

¹⁸⁸ Kutlu, Sönmez - Parlak, *Makalat (Şeyh Safi Buyruğu)*, 124.

olarak bilinen nüshalardan gerçekleştirilmiştir. Bu Buyrukların içeriğinde, tarikat olarak ortaya konan, Kızılbaşlığa giriş erkani, taliplerin tarikat içinde sahip olması gereken edep, musahip tutmak, mürşit ve mürebbi tutmanın önemi, dört kapı kırk makam anlayışı, tarikat içinde üç sünnet yedi farz, kemer, tâc, hırka vb. konular tasavvufi çerçevede işlenmektedir. Yani içerik olarak geleneksel Buyruk nüshalarıdır. Bu sebeple Kaplan ve Yıldırım'ın çevirileri kullanılan nüshalar bakımından diğer iki çeviri çalışmasından farklıdır. Bu iki çevirinin, içeriklerinin paralelliğine bakıldığında ise bu durum bariz bir şekilde anlaşılmaktadır. Kaplan çevirisinde dört Buyruk nüshası, Yıldırım ise on bir Buyruk nüshası kullanmıştır. Yıldırım'ın çevirisini hazırlarken kullandığı nüsha sayısının fazla olmasının genel içeriği önemli oranda etkilemediğini görüyoruz. Zira çeviri metninin içeriğinin Kaplanınkiyle büyük oranda aynı olduğu görülmektedir. Bu da Yıldırım'ın, çalışmasında Kaplan'ın kullandığı nüshalardan birini esas metin olarak almasından kaynaklanmaktadır. Fakat Yıldırım, nüshalardaki farkları dipnotlarda verdiği için bu çeviride, kullanılan on bir nüshadaki nüansları görme fırsatımız olmaktadır. Bu sebeple Kaplan'ın çevirisinin daha çok Şeyh Safî Buyruğunu okuma anlama noktasında ön plana çıktığını, Yıldırım'ın çevirisinin ise farklı nüshaların karşılaştırılması açısından öne çıktığını söyleyebiliriz.

Kaplan, çevirisinde *Kitâb-ı Menâkıb-ı Şerif (Gölpınarlı 198)* i esas metin olarak almış, diğer nüshalarla mukayese ederek metni inşa etmiştir. Kaplan, yayıma esas aldığı *Gölpınarlı 198*'de bazı yerlerde başlanan konu bitirilmeyip atlama yapıldığı için eksik bırakılan metin ya da metinleri ana yazmadan sonra en eski tarihli olan *Menakıbu'l-Esrâr Behcetü'l-Ahrâr (Gölpınarlı 181)*' dan alınmıştır.

Yıldırım, çeviride kullandığı nüshaları A, B, C ve D olmak üzere dört gruba ayırmıştır. Çevirisini yaparken öncelikli olarak elinde bulunan en eski tarihli nüsha olan ve G1 diye isimlendirdiği *Mevlana Müzesi- Abdülbaki Gölpınarlı Kütüphanesi – Yazma 198*'den faydalanmış, bu nüshadaki eksiklik ve farklılıkları ise öncelikli olarak Y1 ve AK1 olarak kısalttığı *Arapgir - Çimen İsmet Taner Nüshası ve İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı, YZ.27 Nüshasına* başvurarak tamamlamıştır.

Taşğın'ın, çalışmasını tek bir yazma eserden gerçekleştirdiğini belirtmiştik. Bu yazma *Konya Mevlâna Müzesi Yazmaları, Ferit Uğur Kitaplığı no.1172*'de yer alan 83 varaklık bir mecmuadır. Taşğın'ın çeviride kullandığı nüshaya bakıldığında, bu yazma, Buyruk metninden ziyade, *Risâle-i Şeyh Safî* başlığı altında farklı risâlelerin, nefeslerin, post-nâme ve tâc-nâme gibi tamamlayıcı metinlerin bir araya getirildiği, kolaj niteliği taşıyan bir derlemedir. İçeriğine

bakıldığında yukarıdaki kitap tanıtımlarımızda da görüldüğü üzere geleneksel Buyruk içeriğinden farklı olduğu görülmektedir. Bu yapı, metni klasik Buyruk geleneği içinde değerlendirmeyi güçleştirmektedir. Buyruklarda görülen soru-cevap düzeni, öğretisel bütünlük, tarik erkânının sistematik aktarımı, silsile mantığı ve talibin dönüşüm süreci gibi unsurlar, Taşğın'ın kullandığı nüshada ya hiç yer almamakta ya da çok daha sınırlı biçimde temsil edilmektedir. Bu sebeple tam anlamıyla bir *Şeyh Safi Buyruğu* çevirisi olmadığını söyleyebiliriz.

Sönmez Kutlu'nun çevirisinin ise Alevîlerce Buyruk olarak kabul edilen eserlerden olmadığını hatırlatmalıyız. Kutlu ve Parlak çevirisini İbn Bezzaz tarafından yazılan *Safvetu's-Safa*'nın, 14. asırda *Kâşifu'l-Kulûb* adıyla Türkçe'ye çevrilen dördüncü bölümünden yapmıştır. Bu eser, “Kelamullah Ayetlerinin Tahkiki”, “Ehadis-i Nebeviyye Tahkikatı”, “İnsanın Halatı Üzerine Tahkikat”, “Meşayih Beyitlerinin Tahkiki”, “Zevavir ve Nesayih”, “Ba'zı Kelimat Measure” olmak üzere toplam altı başlıktan oluşmaktadır. Eserin bölüm başlıklarından da anlaşılacağı üzere içeriği Kaplan ve Yıldırım'ın kullandığı Buyruk nüshalarından tamamen farklıdır. Kutlu ve Parlak bu çeviriyi hazırlarken *Kâşifu'l-Kulûb*'un on iki farklı nüshasından faydalanmıştır. Kutlu ve Parlak Kullandıkları nüshaların tahrifattan önceki eserler olduğunu özellikle belirterek bu açıdan çevirinin önemine vurgu yapmıştır.

Çevirilerde esas alınan nüshalar bağlamında yaptığımız değerlendirmeleri dikkate aldığımızda, söz konusu Buyruk çevirilerinden yalnızca Kaplan ve Yıldırım tarafından gerçekleştirilen çevirilerin tam anlamıyla baştan sona bir *Şeyh Safi Buyruğu* çevirisi niteliği taşıdığını söyleyebiliriz.

SONUÇ

Buyruklar, Alevî inanç sistemi içerisinde yol ve erkânın esaslarını belirleyen temel metinler arasında yer almakta ve Alevî toplumu nezdinde yüksek bir önem atfedilmektedir. Genellikle dedelerin elinde bulunan bu eserlerin kökeni 16. yüzyıla kadar uzanmakta olup Alevî-Bektaşî geleneğinin sözlü ve yazılı aktarımının en önemli halkalarından birini teşkil etmektedir. Buyruk metinlerinin doğru bir biçimde okunması, anlaşılması ve günümüz okuyucusuna sağlıklı şekilde aktarılması hem akademik hem de inançsal açıdan büyük önem arz etmektedir. Bu doğrultuda gerçekleştirilen yayımlar, Buyrukların hem metinsel güvenilirliklerinin değerlendirilmesine hem de içeriksel çözümlemesine katkı sunmaktadır.

Bu çalışmada, *Şeyh Safi Buyruğu* başlığı altında yayımlanmış dört farklı edisyon ele alınmış ve bu metinlerin içerik, yöntem ve yapı bakımından mukayesesi yapılmıştır. Söz konusu çalışmalar şunlardır: Doğan Kaplan'ın *Şeyh Safi Buyruğu*, Rıza Yıldırım'ın *Menâkıb-ı Evliyâ (Buyruk)*, Ahmet Taşğın'ın *Şeyh Safi Buyruğu* ve Sönmez Kutlu ile Nizamettin Parlak'ın ortak yayımı olan *Makalât-ı Şeyh Safi Buyruğu*.

Kaplan tarafından hazırlanan çeviri, dört farklı yazma nüshaya dayalı olarak oluşturulmuştur. Kaplan hem orijinal metne hem de sadeleştirilmiş Türkçe çevirisine yer verdiği çalışmada, her iki metni başlıklandırarak 24 alt başlık altında düzenlemiş; şiir kısımlarını sadeleştirme dışı bırakmıştır. Ayrıca metindeki rivayetleri hem Şîî hem de Sünnî kaynaklarla karşılaştırarak dipnotlar eşliğinde aktarmış, nüsha farklarını da özenle belirtmiştir. Kaplan'ın çalışması, bu alandaki ilk kapsamlı yayımlardan biri olması itibarıyla öncülük niteliği taşımaktadır.

Yıldırım ise çevirisini on bir farklı yazma nüshadan hareketle hazırlamış ve metni konulara göre tematik biçimde dokuz ana başlık altında düzenlemiştir. Sadeleştirme yapmaksızın metni doğrudan anlaşılır dile çevirmiş; açıklayıcı eklerini köşeli parantezle metne dâhil etmiş; ayrıca nüsha farklılıklarını dipnotlarla ayrıntılı şekilde göstermiştir. Yıldırım bu çalışmasını on bir farklı nüshadan faydalanarak hazırladığı için bu çeviri bize birçok farklı nüshayı görme ve farklarını öğrenme fırsatı sunmaktadır. Yıldırım'ın çalışması, edisyon-kritik yöntemiyle bilimsel ölçütlere uygun hazırlanmış, sistematik yapısı ve başlıklandırma tercihleriyle metni anlamaya yönelik önemli bir kolaylık sağlamıştır. Kaplan ve Yıldırım'ın çalışmaları her ne kadar başlıklandırma, dil tercihleri ve dipnotlandırma bakımından yöntemsel farklılıklar bulunsa da içerik açısından büyük oranda örtüşmektedir. Bu paralellik, iki çalışmanın ortak nüshalardan beslenmiş olmasının doğal bir sonucudur.

Taşğın tarafından yayıma hazırlanan *Şeyh Safi Buyruğu* adlı çalışma ise transkripsiyon temelli bir akademik neşirdir. Bu yayımda, metnin özgün yapısının korunması esas alınmış ve herhangi bir sadeleştirmeye gidilmemiştir. Kaplan ve Yıldırım'ın yayımladığı Buyruk metinlerinden içerik olarak yer yer farklılık arz eden bu çalışma Şeyh Safi Buyruklarının dayandığı farklı bir damarın varlığını göstermesi bakımından önemlidir.

Kutlu ve Parlak'ın *Makalat-Şeyh Safi Buyruğu* adıyla yayımladığı çalışma ise Safevî dönemi kaynaklarından olan *Safvetü's-Safâ*'nın dördüncü bölümünün Nişâtî tercümesine dayalı bir tahkik çalışmasıdır. Bu eserde on iki farklı yazma nüshadan yararlanılmıştır. Ancak eserin bu bölümü klasik Buyruk geleneğiyle içerik bakımından örtüşmemektedir. Zira dede-talip ilişkisi, musahiplik, cem erkânı, tarikata giriş gibi Alevî ritüellerin merkezî unsurlarına bu çalışmada rastlanmamaktadır. Bu nedenle bu çalışma, her ne kadar *Safvetü's-Safâ*'nın erken dönem formuna ışık tutsa da *Buyruk* başlığı altında yayımlanması hem bilimsel titizlik hem de kavramsal isabet açısından tartışmalıdır. Bununla birlikte, eserin kaynak değeri ve orijinal metne yakınlığı, onu metin tarihi açısından önemli bir katkı hâline getirmektedir.

Sonuç olarak, *Şeyh Safi Buyruğu* adı altında yayımlanan bu dört farklı eser hem metin tarihçiliği hem de Alevî inanç sistemi açısından birbirini tamamlayan niteliklere sahiptir. Özellikle Kaplan ve Yıldırım'ın çalışmaları tam bir Buyruk metni ortaya koyma bakımından son derece faydalı olmuştur. Taşğın'ın metni farklı Buyruk nüshalarının varlığını göstermesi bakımından değerlidir. Bu yönüyle söz konusu metinler, Buyrukların daha doğru anlaşılması ve sahil bir biçimde neşredilmesi adına çok boyutlu bir çerçeve sunmakta; ileride yapılacak karşılaştırmalı metin incelemeleri ve çözümlemeler için sağlam bir zemin hazırlamaktadır.

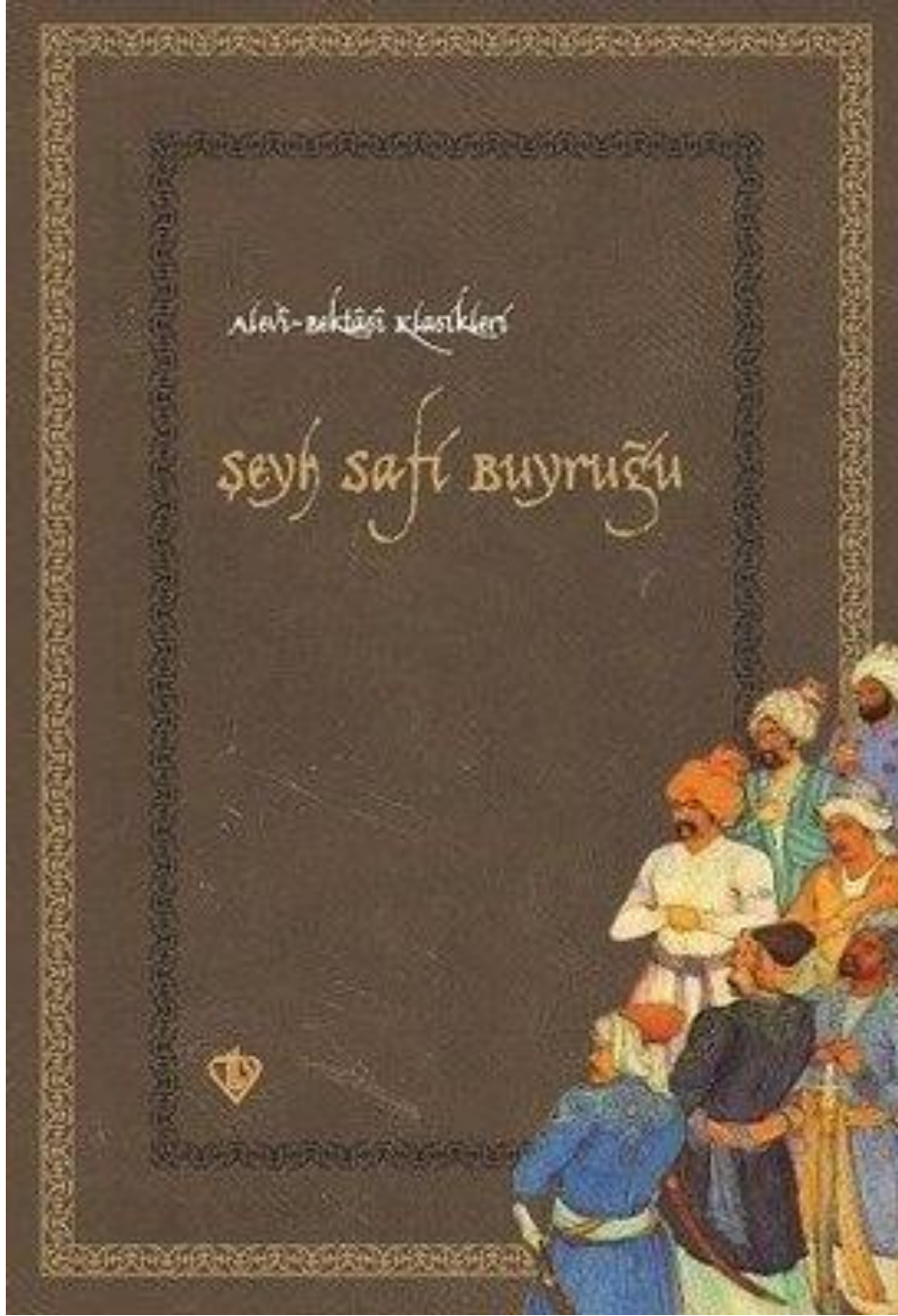
KAYNAKÇA

- Beaujean, Anke-Otter. “Tahtacıların Kutsal Kitabı Hakkında Birkaç Not”. *I.Akdeniz Yöresi Türk Toplulukları Sosyo-Kültürel Yapısı (Tahtacılar) Sempozyumu Bildirileri 26-27 Nisan 1993 Antalya*. 1-8. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1995.
- Bisâtî. *Şeyh Sâfi Buyruğu*. Haz. Ahmet Taşğın. Ankara: Rheda-Widenbrück Çevresi Alevî Kültür Derneği Yayınları, 2003.
- Buyruk Alevî İnanç-İbâdet ve Ahlâk İlkeleri*. Çev. Mehmet Yaman. İstanbul: Ufuk Reklamcılık, 2000.
- Buyruk: İmam Cafer-i Sadık Buyruğu*. Haz. Bozkurt, Fuat. İstanbul: Salon Yayınları, 2018.
- Çağlayan, Alper. *Alevî Terim ve Deyimleri Sözlüğü*. Ankara: Fabulinus, 2014.
- Erkânâme 1*. Haz. Doğan Kaplan. Ankara: TDV Yayınları, 2007.
- Gölpınarlı, Abdülbaki. *Mevlâna Müzesi Abdülbâkî Gölpınarlı Kütüphanesi Yazma Kitaplar Kataloğu*. Ankara: TTK Yayınları, 2003.
- Gölpınarlı, Abdülbaki. *Tarih Boyunca İslam Mezhepleri ve Şiilik*. İstanbul: Kapı Yayınları, 2021.
- İmam Cafer Buyruğu*. Haz. Cemal Şener. İstanbul: Cem Yayınları, 2001.
- Kaplan, Doğan. “Alevîliğin Yazılı Kaynakları Buyruklar ve Buyrukların Kökeni”. *Anadolu’da Alevîliğin Dünü ve Bugünü*. 339-356. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Yayınları, 2010.
- Kaplan, Doğan. “Alevîliğin Yazılı Kaynaklarından Buyruklar ve Muhtevaları Üzerine”, *Uluslararası Bektaşilik ve Alevilik Sempozyumu -I-, 28-30 Ekim 2005*. 233-248. Isparta: SDÜ İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2005.
- Kaplan, Doğan. “Alevîlikte Muhammed-Ali Tasavvuru: Bir Ten İki Baş ya da İki Ten İki Baş Sembolizminin Kültürel Temeli”. *Kültür Coğrafyamızda Hz. Muhammed, Uluslararası Sempozyum (Orta Asya, Kafkasya ve Balkanlar) (7-8 Mart 2009) Adapazarı-Sakarya*. I/147-159. Sakarya: 2011.
- Kaplan, Doğan. *Yazılı Kaynaklarına Göre Alevîlik*. Ankara: TDV Yayınları, 6.basım, 2021.
- Kaplan, Doğan. *İncinsen de İncitme Hacı Bektaş-ı Veli ve Makâlât*. İstanbul: Server Yayınları, 2024.
- Köprülü, Fuat. *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 1991.
- Kutlu, Sönmez- Parlak, Nizamettin. *Makalat (Şeyh Safi Buyruğu)*. çev. Sönmez Kutlu-Nizamettin Parlak. İstanbul: Horasan Yayınları, 2009.
- Kutlu, Sönmez. “Tarihsel Süreçte Alevîliğin Yazılı Kaynaklarında Yapılan Metin Tahrifatı: Safvetu’s-Safa’nın Türkçe Çevirileri Örnekleme Üzerinden”, *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, 2007/20, Mevlânâ’ya Armağan Sayısı, 21-32.

- Küçük, Murat. *Horasan'dan İzmir Kıyılarına Cemaat-ı Tahtacıyan*. İstanbul: Nefes Yayınları, 1995.
- Mazzaoui, Michael M. *The Origins of The Safawids Si'ism, Sufism, and the Gulât*. Wiesbaden: Franz Steiner Verlag, 1972.
- Ocak, Ahmet Yaşar Ocak, "Alevî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 2/368-369. İstanbul: TDV Yayınları, 1989.
- Özalp, Canan Sultan. *Alevîlikte Buyruk Kavramı ve İmam Cafer Örneği*. Şanlıurfa: Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006.
- Şeyh Şafî Buyruğu Kitâb-ı Menâkib-ı Şerif Kutbu'l-Ârifin Hazreti Şeyh Seyyid Safî*. Haz. Doğan Kaplan. Ankara: TDV Yayınları, 2015.
- Yaman, Mehmet. *Erdebilli Şeyh Safî ve Buyruğu*. İstanbul: Ufuk Matbaası, 1994.
- Yıldırım, Rıza. *Menakıb-ı Evliya (Buyruk)*. Yapı Kredi Yayınları, 2020.

EKLER

EK 1: DOĞAN KAPLAN – ŐEHY SAFİ BUYRUĞU





126

34

Kitab-ı Menâkıb-ı Şerif -Bismi'llâhi'r-Rahmâni'r-Rahîm-
Kutbu'l-Ârifin Hazret-i Şeyh Seyyid Safî rahmetullah

1 Gölgenahı 198
v.47b.

El-hamdu li'llâhi Rabbi'l-Âlemin halaka's-semâvâti ve'l-ardi,
lâ ilâhe illâ hüve'l-hayyü'l-kayyüm ellezi leyse kemislihi şey'un ve
huve's-semü'l-âlim, lâ bidâyete ve lâ nihâyete. Efdalu's-salavâti
ve ekmelu't-tahiyâtü alâ rasûlihi'l-muhtârî'l-emîn ve âlihi ve
evlâdihî ecma'in ve alâ sâiri'l-enbiyâi ve'l-murselin birahmetike ya
erhame'r-rahimin [ve'l-hamdu li'llâhi Rabbi'l-Âlemin]!

1. Hz. Peygamber'in Hz. Ali'ye Vasiyeti (Buyrukların Kökeni)

Kitab-ı Menâkıb-ı Şerif -Bismillâhirrahmânirrahîm- Âriflerin
kutbu Hazretü Şeyh Seyyid Safî rahmetullah

Her türlü övgü ve senâ âlemlerin yaratıcısı olan Allah'a mahsus-
tur. O, gökleri ve yeryüzünü yaratmıştır, kendisinden başka tanı
olmayan, diri ve kayyumdur (her şeyin varlığı kendisine bağlı ve
dayalı). Hiçbir şey O'na benzemez, O çok iyi işiten ve bilendir. Baş-
langıcı ve sonu yoktur. Salâtların en güzeli ve selamların en yücesi
O'nun seçilmiş, güvenilir elçisinin (Hz. Muhammed) ve ehli-i beytin
üzerine ve diğer peygamber ve nebilerin üzerine olsun. (Amin)
Ey merhametilerin en merhametlisi. Hamd ve övgü âlemlerin ya-
ratıcısı Allah'adır.

126

35



126

34

seyh safi buyruğu

Kitab-ı Menâkıb-ı Şerif -Bismi'llâhi'r-Rahmâni'r-Rahîm-
Kutbu'l-Ârifin Hazret-i Şeyh Seyyid Safî rahmetullah

1 Gölgenahı 198
v.47b.

El-hamdu li'llâhi Rabbi'l-Âlemin halaka's-semâvâti ve'l-ardi,
lâ ilâhe illâ hüve'l-hayyü'l-kayyüm ellezi leyse kemislihi şey'un ve
huve's-semü'l-âlim, lâ bidâyete ve lâ nihâyete. Efdalu's-salavâti
ve ekmelu't-tahiyâtü alâ rasûlihi'l-muhtârî'l-emîn ve âlihi ve
evlâdihî ecma'in ve alâ sâiri'l-enbiyâi ve'l-murselin birahmetike ya
erhame'r-rahimin [ve'l-hamdu li'llâhi Rabbi'l-Âlemin]!

1. Hz. Peygamber'in Hz. Ali'ye Vasiyeti (Buyrukların Kökeni)

Kitab-ı Menâkıb-ı Şerif -Bismillâhirrahmânirrahîm- Âriflerin
kutbu Hazretü Şeyh Seyyid Safî rahmetullah

Her türlü övgü ve senâ âlemlerin yaratıcısı olan Allah'a mahsus-
tur. O, gökleri ve yeryüzünü yaratmıştır, kendisinden başka tanı
olmayan, diri ve kayyumdur (her şeyin varlığı kendisine bağlı ve
dayalı). Hiçbir şey O'na benzemez, O çok iyi işiten ve bilendir. Baş-
langıcı ve sonu yoktur. Salâtların en güzeli ve selamların en yücesi
O'nun seçilmiş, güvenilir elçisinin (Hz. Muhammed) ve ehli-i beytin
üzerine ve diğer peygamber ve nebilerin üzerine olsun. (Amin)
Ey merhametilerin en merhametlisi. Hamd ve övgü âlemlerin ya-
ratıcısı Allah'adır.

126

35



13a

36

Ammâ ba'd, ol server-i kâinât ve hulâsa-i mevcûdât, ol şefî-i üm-met ve serheng-i kıyâmet ve erkân-ı risâlet, ân bülbül-i gülîstân-ı hakikat ve ân hâce-i dünya ve âhiret, sadri suffe-i safâ ve mâh-i kubbe-i vefâ, muallâ ve müzekkâ ve müctebâ a'ni Hazret-i Muhammed el-Mustafa salla'llâhu teâlâ aleyhi ve sellem hazretleri, çünkü fenâ şehriden bekâ milikine nakil itmelü oldı. Hadis-i şerif, *el-mü'minûne lâ yemûtüne bel yunkalüne min dâni'î-fenâi ilâ dâni'î-bekâ*, ya'ni Rasûl hazreti salla'llâhu aleyhi ve sellem buyu-rur kim, *mü'minler ölmezler, fenâdan bekâyâ nakil iderler*, همان bir evden bir eve geçer gibidir. Pes, ol vakit Esedü'llâhi'l-Gâlib Emîru'l-mü'minîn Ali ibni Ebî Tâlib kerremâ'llâhu vechehu hazretin katına okuyup aydıdı: "Ya Ali! Kurb-ı Hakk'a muvâsalat karîb olmuştur, ben dünyadan âhirete giderem ve sana birkaç

Sonra Kâinatın efendisi ve tüm varlıkların hülâsa/süzü, Ümme-tin şefahtçisi ve kıyâmetin önderi, risâletin temeli, hakikat gülba-hçesinin bülbülü, dünya ve âhiretin muhtaç olduğu, suffe asha-binin önderi, vefa kubbesinin ayı, yüce, temiz ve seçilmiş Hazret-i Muhammed Mustafâ (s.a.v.) Hazretleri, yokluk (fenâ) yurdundan ebedilik (bekâ) diyârına gideceği günlerde ki, bir hadis-i şerifte de geçtiği üzere: "Müminler ölmezler, fenâ âleminde bekâ âlemine nakil edilirler."-2 Yani Hz. Rasul (s.a.v.) buyurmuştur ki, müminler ölmezler, yokluk yurdundan ebedilik yurduna giderler, bu bir evden başka bir eve geçmek gibidir.

İşte o zaman Hz. Peygamber (s.a.v.), Allah'ın Gâlib Arslanı, Müminlerin Emiri Hz. Ali (k.v.) Hazretleri'ni yanına çağırıp ona şöyle dedi:

- Ya Ali! Hakk'a yürüme vaktim yaklaştı, dünyadan âhirete gi-deceğim, sana birkaç

13a

Hadis kaynaklarında böyle bir rivay rastamadık.

37



13b

38

vasiyet iderem, gerekdür ki kabûl kılâsin, iki cihanda aziz ve muhterem olâsin. Zîrâ kim, tarikat içinde gerekli nesnelerdür, bana Cebrâil-i Emin Hazret-i Rabbu'l-Âlemin'den vahiy getirmiş-dür. İmdi, şeriat enbiyânın, tarikat evliyânındur, ma'rifet sülûküdür, onların yolına sâlik olup gitmekdür, hakikat vuslat makamıdır, Hakk'la hak olmaktadır. Pes, bu cevherleri biz sana yâdigâr vire-lim, ümmet-i hâs ve mü'min-i pâk-itikâd olan karındaşlara lü'lü-i mercândur, ne mercân kim her biri bir cândur, muhrem saklayup bu sözi derînin cân kulaklarına koyalar, enbiyânın sırrın bilüp duya-lar, evliyâ erkânına uyalar, mü'min-i pâk-itikâd olan muhibler rûz-ı mahşerde kıyâmet kopıcak bizim alem u sancağımız dibinde bu-lunup şefaattimizden mahrûm kalmayalar

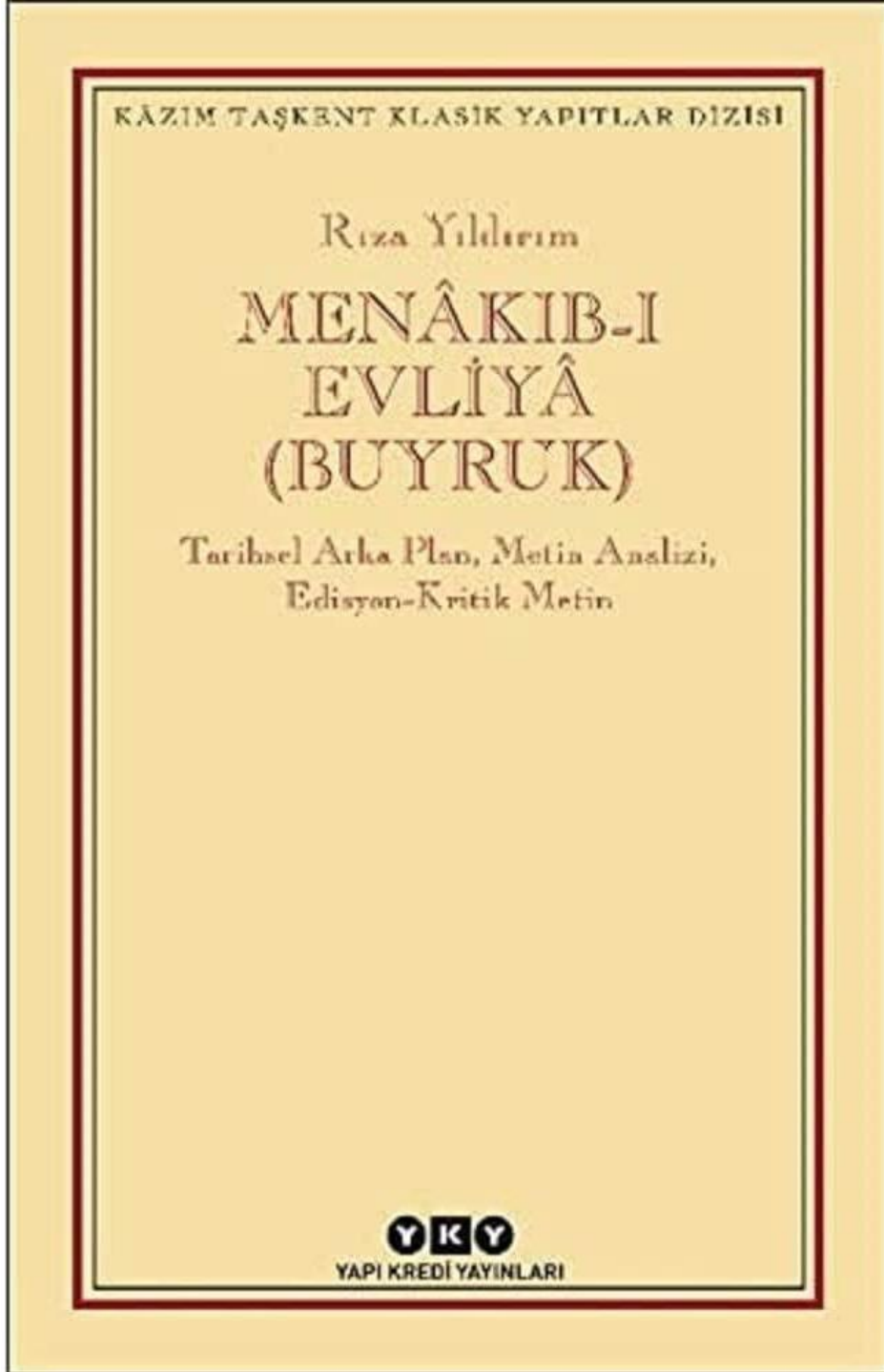
vasiyette bulunacağımı; bunları iyi dinle ve uygula ki iki cihanda da aziz ve muhterem olası. Çünkü bunlar tarikat içinde gerekli nesnelere ve bana Cebrâil-i Emin, Hz. Rabbulâlemin'den vahiy olarak getirmiştir.

- Şimdi, şeriat peygamberlerin, tarikat vellerin, marifet sülûktür, onların yoluna sâlik olup gitmektir, hakikat vuslat ma-kamıdır, Hakk ile hak olmaktadır. İşte bu özleri biz sana hâtrâ verelim ki sen bunları ümmetinden has ve tertemiz itikâda sahip olan kardeşlere iletisin, onlar da bu öğütleri can kulaklarıyla dinleyip bellesinler, peygamberlerin sırrını bilsinler, evliyâ erkânına uysun-lar. Çünkü bunlar inci ve mercandan kıymetli bilgilerdir. İnaşallah bu öğütlerimizi dinleyen temiz itikâtlı kardeşlerimiz mahşer günü kıyâmet koptuğunda bizim bayrak ve sancağımız altında toplanıp şefaattimizden mahrum kalmayacaklardır.

13b

39

EK 2: RIZA YILDIRIM – MENAKIB-I EVLİYA (BUYRUK)



I. MENÂKİB-İ EVLİYÂNIN ASLI

HAZRETİ PEYGAMBER'İN VEFATI VE VASIYETİ¹

Ammâ bâd, [Y1-18] ol server-i kânât ve hulâsa-i mevcûdât, ol seff-i ümmet ve serheng-i kıyâmet ve erkân-ı risâlet, ân bülbül-i gülîstân-ı hakikat ve ân hâce-i dünya ve âhîret, sadr-i saffe-i safâ ve mâh-i kubbe-i vefâ, muallâ ve müzekkâ ve mütebbâ, a'ni [yani] Hazret-i Muhammed el-Mustafâ sallallahu teâlâ aleyhi ve sellem hazretleri çünkim fenâ şehirden bekâ mülkine nakl itmelü oldı, Hadis-i Şerif: "El-mü'minâne lâ yemûtüne bel yunkalüne min dâri'l-fenâ ilâ dâri'l-bekâ." Yani Resûl hazretleri sallallahu aleyhi ve sellem buyurur ki: "Müminler ölmezler, fenâdan bekâyâ nakl iderler, heman bir evden bir eve göçer gibidür."

Pes, ol vakit Esedullahi'l-galib Emîrül-mü'minin Ali ibn Ebi Tâlib kerremallahu vechehu hazretini katına okuyub eyitdi: "Ya Ali! Kurb-ı Hakk'a muvâsalat karîb olmuşdur. Ben [G2-47b] dünyadan [AK1-651a] âhirete giderim ve sana birkaç [G1-13b] vasiyyet iderim. Gerekdür ki kabûl kılâsın, iki cihânda azîz ve muhterem olâsın. Zîrâ kim tarikât içinde gerekli nesnelerdür, bana Cebârül-î Emîn Hazret-i Rabbu'l-âlemin'den vahiy getürmüşdür.

İmdi, Şeriat enbiyânın, Tarikat evliyânındur. Mârifet sultûkdür ve anlar ki yolına sâlik olub gitmekdür. Hakikat vuslat makâmıdır, Hak'la hak olmaktadır. Pes, bu cevheri biz sana yâdigâr virelim, ümmet-i hâs ve mûmin-i pâk olan karındaşlara lû'lü-yi mercândur. Ne mercân kim her biri bir cândur. Muhkem saklayub bu sözi derrin cân kulaklarına koyalar. Enbiyânın sırrın bilüb duyalar, evliyânın erkânına uyalar. Mü'min-i pâk-itikâd olan muhibler rûz-ı mahşerde kıyâmet kopıcak bizim 'alem ü

¹ B. 31b-55a, G3. 7a-7b, O1. 22a-34a, O2. 72b-74b, Y2. 21-25, Y3. 30b-33b - AKZ. 18a-20a. G2'de bu risâleye verilen başlık diğerlerinden farklıdır: "Menâkıbu'l-ecâzîr Behecetü'l-ahrâr Hazreti İmâm-ı Nânk Câfer-i Sâdik Aleyhisselâm iclîf es-Seyyid Hâşiyet"

sancağımız dibinde bulnub şefaatumızdan mahrûm kalmıyalar [G1-14a] inşaallahü Teâlâ.

Ya Ali! Tâlib-i Hak olub muhibbi-evliyâ olan kimesnelere telkîn idüb bu vasiyetleri diyesin! Güçleri yetdügünce alâ kadrihi evliyânın [Y1-19] edebinden ve hem erkânından işideler, bilüb ve öğrenüb evliyâ tarîkân dutub gideler ve ana göre amel ideler!

Daht her kim bu vasiyetleri dinleyüb bunıla amel iderse, evliyânın tarikâna giderse, [G2-48a] edebin saklayub vasiyyet[in] dutarsa, ol benim dostumdur, ben andan hoşnûd olam, yarın Hak cemâlin gösterem. Ve her kim bu vasiyetleri işidüb dutmazsa, evliyânın edebin saklayub bunıla amel itmezse, ol benim düşmanımdur" [AK1-651b] didi.

Pes, ol vakit bu vasiyyetnâme-yi Emîrül-mü'minin İmâm Ali ibn Ebi Tâlib kerremallahu vechehu hazretine teslim eyledi ve nice dürlü pend ü nasihat idüb buna mutâbik hadis-i şerif dahtı söyledi. "Ene medînetü'l-ilmî ve Aliyyün bâbuha" [G1-14b] didi. Yani, "Ben ilmin şehriyim, Ali ol şehrin kapusudur." "Ene ve Aliyyün min nûrîn vahîd" didi. Yani, "Biz Ali birle ikimiz bir nurdan halk olduk" didi.

VASIYETNÂME NİN İMÂMLAR VE SEYYİDLER KANALIYLA ŞEYH SAFİYE ULAŞMASI

Ol Esedullahi'l-galib Hazreti Emîrül-mü'minin İmâm Ali ibn Ebi Tâlib kerremallahu vechehu, Hazreti Resûl sallallahu Teâlâ aleyhi ve sellem mübarek lafz-ı gevher-bârından vasiyyetin ve pend ü nasihatın kabul idüb huzur-ı şerifinde yüz yire urdu. Ol vasiyyetnâme-yi Hazreti (Muhammed)'in huzurunda yazdı, bir ulu muteber kitab eyledi. Her dâim okuyub amel iderdi. Andan İmâm Hasan ve İmâm Hüseyin ve İmâm Zeynelâbidin hazretine irişdi radiyallahu Teâlâ aleyhim ecmain. Ta kim silsile-i nesl-i evlâd-ı Resûlden bu vasiyyetleri Şeyh Seyyid Safiyüddîn Hazretine geldi, kaddesallahu sırrıhu'l-azîz, okuyub bildi ve anıla amel [G1-15a] kıldı. "Bu ilm şerif ilim imiş" didi. Kendüye mürid olup irâdet getüren tâliblerine telkîn idüb bu Vasiyyetnâme mucibince [G2-48b] evliyâ [Y1-20] muhiblerin irşad iderdi. Bize daht anlardan yâdigâr kaldı. Evliyânın Menâkıbı budur, bilesiz ve tâliblere terbiye kılasız.

Şeyh-i âkil ve kâmil ve kurb-ı Hakk'a vâsil, tahkik hulefâtullah, indehu Şeyh Seyyid Safi rahmetullahi aleyh hazretleri buyurur: "Ka-

çan bir tâlib bu vasiyyetleri dinlese, daht ne dîmek olur manâsın anlasa, gendü de görürse, evliyânın edebin yerine [AK1-652a] gürse, ol tâlib Hak hazretinin emn ve emânında olub dünya ve âhîret korkularından kurtıla, kıyâmet gününde bizim ile haşr ola!" didi. "Ve eğer bir tâlib bu vasiyyetler okunurken kulak dutub dinlemese ve manâsın anlamasa, gözü-gönü yabanda olsa, evliyânın edebin [G1-15b] yerine getürme, ol tâlibden Allah bîzâr ve melâikeler bîzâr ve Resûlullah bîzâr (ve Muhammed Ali bîzâr) ve cümle enbiyâ ve evliyâ bîzâr olur" didi.

II. SÜFİLİĞİN ESASLARI

TALİB HAKKI, ŞEYH HAKKI¹

Meğer kim anda Şeyh Sadreddin Hazretleri hazır idi, Tarikat için de Şeyh Seyyid Safi Hazretinin kendü oğludur. Bu nutku işidicek fi'l-hâl oturduğu yirden ayak üzerine turdu. Gelüp Şeyh Hazretinin huzurunda yüz yere koyub tazarru'-niyâz eyledi. Dahî meskenete eyitdi: "Ya Şeyh! Talib hakkı nedir ve şeyh hakkı nedir? Bize beyân eyle, kerem-i lütfundan buyur işidelim!" didi.

Şeyh Seyyid Safiyüddin Hazreti kaddesallahu sirruhu'l-azîz kemâl-i kereminden buyurdu kim: [G2-49a] "Talib hakkı oldur kim evvel edeb bekleye; (ikinci) avâmdan kesile; (üçüncü) mahremim bile; (dördüncü) cemî bed fillin terk ide; (beşinci) evliyâyı hazır ve nâzır bile; altıncı Hakk'a ve halka yaramaz iş itmeye; yedinci her kande olsa şeyhi korhusun çeke, yani [G1-16a] aşıkâre ve eğer mahfi ben bu işi idersem şeyhim görür ve bilür diye itmeye. Zîrâ ki evliyâ talibin gönlüne, gözine (günde) yetmiş kerre nazar ider.

Nazım:

Gönül sarâyım pâk it ki mihmânâhâne-i [Y1-21] Hak'dur
Vâkîr olur kim tahtımı görmekliğe sultân gelür

Pes, silinmiş, süpürülmüş bulcuk, sultân-ı [AK1-652b] safâ eydür:
"Toprak ol talibin başına ki, evliyâyı hazır ve nâzır bilmeye, gönül âyinesin silmeye! Kangî talibin ki gönül pâk değildir, andan enbiyâ bîzâr olur ve evliyâullah bîzâr olur!" didi.

İmdi talib olan kişi gerekür ki sâhib-i akl ola! Ve her işi ki işler akli tasarrufla işleye! Cemî hareketi zabt eyleye! Muhâlifet, kimilâ itmeye! Ve yanlısı yola gitmeye! İhdügi iş ve gidüğü yol şeyhinin rızasına münâsib ola! Eger şeyhinin emrine muvâfık ve

1 B: 25a-27b; G3: 7b-8b; O1: 24a-25b; O2: 74b-75b; Y2: 25-27; Y3: 33b-35a; AK2: 20a-21b.

mutâbık olmazsa, ol talibin çekdiği zahmet ve mihnet [G1-16b] ve meşakkat [G2-49b] fi'l-cümle zâyî olmuş olur. Ahiretde Şeytân gibi me'lûn ve magbûn-ı merdûd olmaya, dergâhdan sürülmeye [layık olur!] Cehd eyle kim yüzbin günâhın dahî olursa Âdem peygamber gibi mağfûr ve makbûl olasin!

Talib gerekür ki bir iş işleyecek, fikir idüb eğer kim hayırlı iş ise işleye, şerri terk eyleye. Ammâ bu kişi zâhir ve bâtında şeyhinin işaretiye muntazır ola ve safâ-nazarına mazhar düşe. Kaçan bir kişi talib-i Hak olsa, dahî evliyâ dergâhına gelse, el virüb etek dutsa, irâdetiyle teslim olsa, evliyâyâ ikrâr virüb imân getürse, bu dünya halkından kesile, evliyâ gürûhundan ola! Ve amma burada imân-dan murâd sâdk u i'tikâd birle inanmaktır. Bir kişinin ikrârı saf ve itikâdi düstür olmasa, ol kişinin imânı dahî düstür olmaz [G1-17a]. Din dahî imândur ve imân iki kısım üzerinedür: [AK1-653a] biri tahlîk ve biri taklîddür. Pes tahlîk oldur kim talibin gönül pâk ola, taklîd oldur ki, gönül gull u gûş u vesvese ola.

Ve şeyh hakkı budur ki evliyâ menziline otura; talibin gönlüne nazar ide; [Y1-22] levhu'l-mahfûza ve levhu'l-insânâ nâzır ola. Yani [G2-50a] kangî kişi kim katına gelse nûr-ı vilâyete anın ezelin göre, ana göre ana terbiye eyleye. Ve her kangî talibin ki gönül pâk değildir, amı yanında komiya, redd ide.²

2 Diğer nüshalardan farklı olarak O1, AK2 ve Y3'te bu bahisten sonuna Şah Hatâyî'nin şu şiiri eklenmiştir:
[O1-25b; AK2-22a; Y3-35a]

Yalancı kişiden dahî yer gök de bîzâr
Dünyadan ahiret bulmaz fehullah
Eğer ikrârım sâhibi degile
Ana hümeyley Hak Habîbullah

Ol rehberin emrine gitmesce
Özün müsâhibe teslim itmesce
Rızâsız gerüb sözün tutmasca
Darlû alefîre ağrur anıllah (آه لای) [Y3-35b]

Dört kapunum emrine olmazsa bir bacı
Dünyadan ahiret çeşek ol aç
Ana şefâat kılmağ Gûrûb-ı Nâcî
Hümeyley Hak, Muhammed, Ah, Allah [O1-26a]

İki müsâhibin sırrı açılca
Rehberin buyruğundan kaçılca

TALİBİN PÂK OLMASI³

Şeyh Sadreddin Hazretleri yine suâl idüb eyitdi: "Ya Şeyh! Talibin gönlü nice olcağ pâk olur?" didi.

Şeyh Seyyid Safi rahmetullahi aleyh buyurur ki: "Bî-namaz lokması yememek gerek. Talib olan kişi avâm-ı halkla ihtilâl itmemekdür. Yani avâm-ı ahlâm-verim itmemekdür. Yezid avradıyla yatmaya; yezidin lokmasını yemiye; kendü cevherin yezide harâc itmiye ve kendü lokmasını [G1-17b] dahî yezide yedürmiye. Bir kişi münkir ve münâfik etmeğin işe, kursağında iken ol kişinin vâdesi işüb ölürse imânsız ölür."

Bİ-NAMAZ⁴

Şeyh Sadreddin eyitdi: "Ya Şeyh! Bî-namaz kimlerdir? Buyur işidelim!" didi.

Şeyh Seyyid Safi rahmetullahi aleyh buyurur: "Bî-namaz anlardur kim Hak sevgüsün ve Peygamber mihrin ve Evliyâ muhabbetin gönlinden çıkara; bunların yerine teşvîş-i dünya ve gull u gûş ve (bed-zıkr) ve bed-fıkr ve bed-endişe dolmuş ola; ve gönül tekebbür ola, Hakk'a baş indürmiye ve Hak söze hüccet idüb, "bel" diimiye. Zîrâ kim namazdan murâd olman niyâzdur, [G2-50b] Hakk'a baş indürüb secde kilmaktır.

Bir kişi secdeyi terk eylese, [AK1-653b] Hak Teâlâ hazretine ubûdiyyet ve perestîş itmemiş olur, Şeytân gibi merdûd olur. Bir kul efendisine serkeş olub baş indirirse [G1-18a] ve emrine muti olmasa âsî olur. Oyle olsa efendisi amı kapusunda komaz, redd ider. İmdi, talib olan kişi cedd u cehd idüb kâdir oldığı kadar göze ve gönle irmek gerek, zîrâ kim gönül Hakk'ın evidür. Pes, ev sâhibi

Şeyr içinde şeyitleri açılca
Destine dermân yok malîşerde vallah [AK2-22b]

Şah Hatâyîm hüccet (sohbet) açan süfiye
Menzîlinden çıkmuş olmuş Mü'âviye (Mâviye)
Gelüb girmez Erkân-ı Şeyh Sâfiye
Yücleri karadur vallâhi bilâh

3 B: 27b-28a; G3: 8b; O1: 26a; O2: 75b; Y2: 27; Y3: 35b-36a; AK2: 21b.

4 B: 28a; G3: 8b; O1: 26a-26b; O2: 75b-76a; Y2: 27-28; Y3: 36a-36b; AK2: 21b-22a.

evden hâlî değildir. Bir kişi Hakk'ın evine girse, Hak ile birlik itmiş olur" didi.⁵

TARİKAT İÇİNDE SECDE⁶

Şeyh Sadreddin eyitdi: "Ya Şeyh! Tarikat içinde secde kılmak nedir? Buyurun [Y1-23] işidelim!" didi.

Şeyh Seyyid Safi kaddesallahu sirruhu'l-azîz buyurur kim: "Tarikat içinde secde kılmak niyâz makamıdır, yani teslim olmaktadır. Dahî tesliminden murâd oldur ki başımı yolunuza kodum, ayruk benüm değildir. Zîrâ ki er meydânı Hak meydânıdır; bu meydâna giren kişi başını tob [top] eyleyüb kendü özin meydânda fedâ idüb baş ve candan [G1-18b] geçmekdür. Oyle olsa, bu kişi irâdetiyle gündümt tasdik ve tahlîk evliyâyâ teslim itmekdür. Tarikat

5 O1, AK2 ve Y3'te bu bahisten sonra diğerlerinde olmayan şu şiir eklenmiştir:
[O1-26b; AK2-22a; Y3-36b]

Geçuben postuma oturmasunlar
Hakkîkatin ötesine imriyen
Posta yazık muhabbete zulümdür
Cümle varlığını ele virmeyen

Ganbîn hem hey cömet ganî
Kudretlen halk eyledin bu hâlî [Y3-37a]
Ur çömek iderler bilmezler yolu
Ol Şâh-ı Merdân'dan alub satmıyan

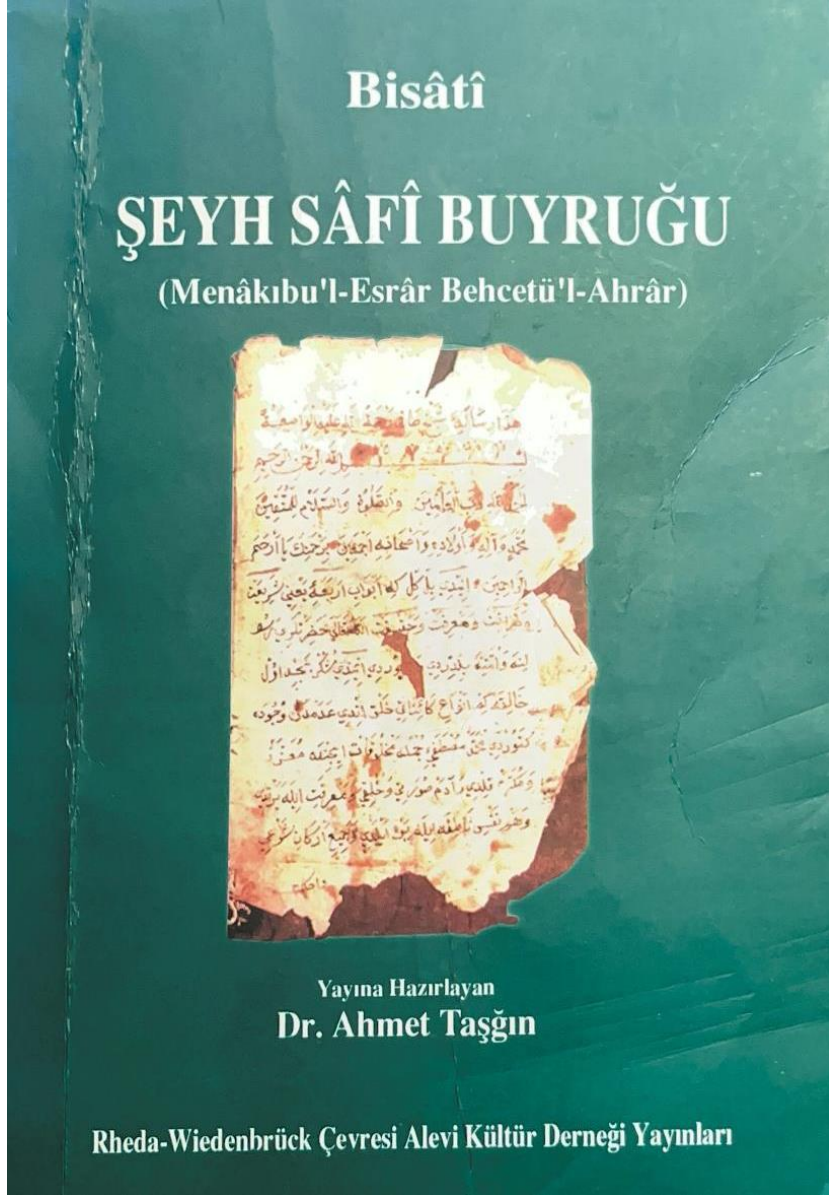
Alub satacağı yok dükkân açar
Elinde makas yok kesvet biçer [O1: 27a]
Bin manâ söylesen yâniye geçer
Dört kapuda ilmini bilmiyen [AK2-22b]

Muhabbet bize de helâl buyruldu
Hakkikat Şerâsten neredir ayrıldı
Zülfikâr kemandan çıktık sıyrıldı
Kimse bilmez ötesinden gelmiyen

Şah Hatâyî ileriden geriden
Pâk eyleyüb kalb evni arıdan
Dört kapudan taşa sârek yürüden
Anlar imiş imânile olmyan

6 B: 28b-31a; G3: 8b-9a; O1: 27a-28a; O2: 76a-77a; Y2: 28-30; Y3: 37b-38b; AK2: 22b-23b.

EK 3: AHMET TAŞĞIN: BİSATÎ – ŞEYH SAFÎ BUYRUĞU



16 Bismillâhirrahmânirrahîm. El-Hamdülillâhi rabbi'l-âlemîn ve's-salâtu ve's-selâmu li'l-muttakîn. Muhammedin ve âlihi ve evlâdihî ve ashâbihî ecmaîn bi-rahmetike ya erhame'r-râhimîn.

İmdi bil ^{bu} ki ebvâb-ı erba'î yani şeriat ve tarikât ve ma'rîfet ve hakikat Allâhu Teâlâ hazretleri resûlüne ve ümmetine bildirdi buyurdu.

İmdi şükürü necid ol hâlika kim envâ'ı kâinatı halk ıtdi. Ademden vücûda ^{getirdi}. Muhammed Mustafai cümle mahlûkât içinde mua'zzez ve mükerrem kıldı ve âdem sûreti ve halk' ve ma'rifeti ile yarattı ve her ^{şey} nefsi nâtika ile yer eyledi ve cemi'i erkânı şer'i ve ahkâmı farikî beyân eyledi ve senâ evlâdına olsun ki tayyibi tâhirlerdür.

İmdi bu zâifi hakîrin murâdı budur kim sultânı evliyâ ve burhânı asfiyâ yani Şeyh Sâfi'nün rahmetullâhi aleyhi kelâmında ve hem şeriat tarikât ve ma'rîfet ve hakikat ehlinin hâlinde ve menâkıbı şeyhinden ve tarikât evliyâdan ve sırrı meşâyıhdan ve edebî müridden ve hizmeti tâlibden her birinin merâtibine göre dört kısımdır ve rûh dahi dördür ve nefis dahi dördür.

İmdi hâl ehlinin dahi makâmı dördür.

Evvel makâm şeriatdır avâm için.

İkinci makâm tarikâtıdır ibtidâ için.

Üçüncü makâm ma'rîfetdir müntehâ için.

Dördüncü makâm hakikatdır intihâ için.

İmdi(2) bu sözlere didik sebebi budur ki Muhammed Mustafâ sallallâhu aleyhi ve sellem mi'raca varıcak Hâk Teâlâ ile yigirmi bin kelâm söyleydi veya ma'rîfet kelâmı kanı dersok

ol sırrullâhdur. Ammâ bâki doksan bin kelâm dinildi otuz bini hakikatdır.

İmdi şeriat Muhammed'in kavlidir tarikât yoludur ma'rîfet fi'lîdir hakikat hâlidir ve dahi ma'rîfetin kelâmını Hak Subhânehu ve Teâlâ erenlerin ve A'lî'nin otuz bin kudret nûrunun müşâhadesin klub ol ^{müşâhadesinde} koyub dahi dergâhi muallâyâ baş indirüb ^{(du kü)niyâz} makâmındadır ola olsa bir dervîş kendü cemâlin mur'atı hak baka müşâhadesinde görüb daima şeyhi cemâlin kendü cemâliyle münasf eylesine ikdâm hizmet ve aşkı evliyâyâ kâim olur. Ol vakıdê ^{men} "arafe nefsehu fekad "arafe rabbehu" makâmına vâsıl olur. Ehline hod ma'lumdur ve bu kadar söz dahi yeter kendü sözümlere geleliğin, 44

İmdi bil ^{bu} ki şeriatı bir fasıl kıldık ve tarikâtı bir fasıl kıldık ve ma'rîfeti bir fasıl kıldık ve hakikati bir fasıl kıldık evvelâ şeriatı avâmı'n-nâsa bağladık tarikâtı ibtidâyâ ma'rîfeti müntehâyâ ve hakikati intihâyâ bağladık. Zirâ her nesne nâ-ehle harâmıdır merâtibine göre az az sohbet virüb ana göre kandıra ehli olmayana sohbet(3) vermemek gerekür.

Şeyhi Sâfi Hazretleri rahmetullâhi aleyhi şöyle buyurmuşlar ki bir dervîş bir dervîş'bir nâ-ehle lokmai hak yedirise tîtaf zağâbe virmiş gibidir zararı vardır. Ammâ budur kim ibtidâyâ intihâdır şahin lokmasını serceye virmek gibidir. Zirâ kim şahin lokması serceyin buğazın yırtar. Ol vakit yediren dahi günâhkâr olur ve öten imansız ölü. Zirâ kim hazam idemizde ecrin cekeerler ve Hazireti Resûl aleyhisselâm hadisi şerifinde buyurur kelli'mu'n-nâse "alâ kadri 'ukülhîm." İmdi şöyle bilmek gerekür her kişiye sözü aklı idrâğı yerden söylemek gerekür ve irşâdını âna göre virmek gerekür. Her kim bu sözlere bilib fehîm iderse dahi a'met iderse andan ma'lum olurki aşkı ziyâde olur ve hulki ve muhabbeti ve

¹⁹ "Kim nefsinı bilirne rabbini bilir."

²⁰ "İnsanlarla akıl seviyelerine göre konuşun."

hizmeti ve hürmeti ve izeti artar. Dahi sadık'l-kavli olur. Hiç kalbinde şeytân fi'linden nesne kalmaz ve ehli irşâd olur.

Fasıl evvel şeriatdır yedi bâbdir.

İkinci tarikâtıdır yedi bâbdir.

Üçüncü ma'rîfetdir yedi bâbdir.

Dördüncü hakikatdır yedi bâbdir.

Cümlesi yigirmi sekiz bâb olur. Zirâ Kur'an-ı Azîmin dahi hurûfları yigirmi sekiz olur ve yine Hak Subhânehu ve Teâlâ gökleri ve yerleri yedişer kat yaratmışdır. Hurûf' adedince ol ecelden biz dalyıgbvâbı yedişer bâb(4) eyledik.

İmdi bil ^{bu} ki şeriat ^{ola} müteallikdir. Zirâ cümle çiğler oddan pişer. İmdi tarikâtı şeriat içinde hâsıl itmek gerekür. Zirâ kemâlin ve irşâdın tekmiil eyleyen fi'linden ma'lum olur. Kalellâhu Teâlâ et'i'ullâhe ve et'i'u'r-resûle ve uli'l-emri minhum.²¹ Ya'ni Allâh'a mütî' olun ve buyurduğun tutun ve resûlüne itaat idin ve serine muhâlifet ^{işpek} dahi da'vet itdüğü yola gedin. Zirâ şeriat emri nevâhi' ^{te} müteallikdir. İtaat eylemek sünneti kabul eylemekdir.

El-Bâbu's-sânî

Kâle Allâhu Teâlâ ve ekimü's-salâte dimenin manası budur ki yani beş vakat namazı klasız vaktile ve her vaktin arasına zikir tesbih ve şükre meşgul olasız. Gaybetten ve mesaviden kendünüzü saklayasız. Zirâ Hazireti Resûl aş gaybet hakkında buyurmuşdur el-gybetu eseddu mine'z-zinâ.²² Eyle olsa şeriat muhâlif her ne fi'l var ise hazer idesiz kim yolunuzta ve erkânınızta ve durup oturmaz şeriat ile tamâm olmuş ola.

²¹ "Allah'a itaat edin, Elçiy'e ve sizden olan büyük sahibine itaat edin."

Nisa, 4/59.

²² "Gaybet, zinadan daha şiddetlidir."

El-Bâbu's-sâlisu
Ve âtu'z-zekâte²³ dimenin ma'nası budur ki Allâhu Teâlânın verdiği mâlin yüz akpede iki buçuk akçe Hakkullâhı vardır. Sene be sene virmek gerekdir. Zîrâ sonra hisâbı ve azâbı vardır. Eğer virmezseniz şer'ine muhâlifet itmiş olursuz hakikatiniz tamâm olmaz. Ol kimsenin dahi erkânı câiz olmaz.

El-Bâbur'-râbî'u
Kâle Allâhu Teâlâ, **Ve sümû(5) şehrekum**²⁴ buyurmuşdır kim ya'ni bir ay oruc tutun demek olur. İmdi oruc tutan kimsenin cemi'-i a'zası oruc tuta. Nitekim dili fâhişyatdan ve gözi harâmdan ve eli harâm tutmaktan ve gönli kibirden ve gözi harâma nazar eylemekden gözi harâma nazar eylemekden ve kulağı dîni dinlemekten ve ağız harâm yemekden beri ola kim erkânında noksânı olmaya.

El-Bâbu'l-hâmisu
Men ya'mel mine's-sâlihine²⁵ âyetinde murâd budur kim a'meli salih işlen ceennem azâbından kurtulursuz. Ammâ sâlihden murâd budur kim Hak Teâlânın bu buyruğın ve resûlün şer'in yerine getirmekdir ve hakkı görmesine tâlib olmaktadır. Cemi'i mü'mine ve müslime Cenâbı rabbü'l-izzet müyesser eyleye.

El-Bâbu's-sâdisu
Ve kâle Allâhu Teâlâ ve **haccu'l-beyti men isteta'a ileyhi sebîlâ**²⁶ âyetinde buyurur kim hacc idin zira bir kez vorseñiz ceennem odı sizlere harâm olur.

²³ "Zekat veriniz."

²⁴ "Ayınızda oruç tutunuz."

²⁵ "Kim 'iyi' amel işlerse salihlerden olur."

²⁶ "Yoluna gücü yeten herkesin, o Ev'e gidip haccetmesi." Al-i İmran, 3/97.

El-Bâbu's-sâbî'u
Fectenübü le'allakum tuflihûn²⁷ âyetinde buruyur kim Allâhu Teâlânın yaramaz işlerinden hazer eylemek kim cemi'i korkulu fi'illerden emin olasız.

İmdi Şeyh emrinde olmak hak rızası ve resûl emri üzere olmaktadır. Eyle olsa iredetden taşra kendü bilisle fi'li eylemek hakka ve resûline muhâlifet gibidir.

İmdi mürebbiye muhâlifet şeytân fi'ilidir. Zîrâ hilâf iş işlemek kendü nefâsine zulüm eylemek gibidir. Zîrâ eyle olan âdem dünya azâbı(6)ndan ve âhîret azâbından kurtulmaz. Zîrâ münâfik sıfatıdır. Münâfik olmayın kendi bilisine getmez münâfik oldur ki gönül korkusu olmayan evliyâ ve enbiyâi hazır eylemeye ve hakdan korkmaya ve resûlden utanmaya daima hilâf iş ve inâd ve huccet eyleye. Huccet hod şeytân fi'ilidir. Zîrâ kim kendi huccetiyle kendü merdûd eylemişdir. Allâh saklaya. İmdi huccet mutlak şeytân fi'lindedir.

El-Bâbu'l-evvelu
İbtidâındır. Bil gel ki ibtidâ tarikata müteallıktır. Zîrâ kim cemi'i hareketi mübtedî tarikatile işler. Zîrâ erenler dergâhında tarikât bir doğru yoldur. **İnne hâza lesırâton müstekim** âyetinde ibâretidir. Ve hem tarikât a'meli her nesne kim vâcibdir ve sünnetdir anı işlemek gerekdir tarikât ârifler katında birdir ve illâ nâdân iki ider üç ider. Zîrâ kim Hak emrin tutmaz ve resûlden utanmaz ve evliyâdan korkmaz ve fi'li kendüye hoş gelir kendü bilisine gider merdûdu ebedidir. Meşâyih emrine mutî olmaz mürebbisine hilâf eyler huccet inâd ider bilmez kim kendüyi merdûd idüb dergâhından cüdâ düşüb hâşâ kim bizârdır. Neüzü billâhi.

İmdi dünyâda merdûd olan evliyâ enbiyâ dergâhından dahi mahrûmdur. Tarik Hak Teâlâyâ geyder doğru yoldan bu dünyâda şeyhinden ve rûm erenlerinden ve âriflerden ve âşiklardan hem korkub hem utanmak gerekdir.(7) Zîrâ bunda

²⁷ "Bunlardan kaçının ki kurtuluşa eresiniz." Maide, 5/90.

El-Bâbu's-sâlisu
Ve âtu'z-zekâte²³ dimenin ma'nası budur ki Allâhu Teâlânın verdiği mâlin yüz akpede iki buçuk akçe Hakkullâhı vardır. Sene be sene virmek gerekdir. Zîrâ sonra hisâbı ve azâbı vardır. Eğer virmezseniz şer'ine muhâlifet itmiş olursuz hakikatiniz tamâm olmaz. Ol kimsenin dahi erkânı câiz olmaz.

El-Bâbur'-râbî'u
Kâle Allâhu Teâlâ, **Ve sümû(5) şehrekum**²⁴ buyurmuşdır kim ya'ni bir ay oruc tutun demek olur. İmdi oruc tutan kimsenin cemi'-i a'zası oruc tuta. Nitekim dili fâhişyatdan ve gözi harâmdan ve eli harâm tutmaktan ve gönli kibirden ve gözi harâma nazar eylemekden gözi harâma nazar eylemekden ve kulağı dîni dinlemekten ve ağız harâm yemekden beri ola kim erkânında noksânı olmaya.

El-Bâbu'l-hâmisu
Men ya'mel mine's-sâlihine²⁵ âyetinde murâd budur kim a'meli salih işlen ceennem azâbından kurtulursuz. Ammâ sâlihden murâd budur kim Hak Teâlânın bu buyruğın ve resûlün şer'in yerine getirmekdir ve hakkı görmesine tâlib olmaktadır. Cemi'i mü'mine ve müslime Cenâbı rabbü'l-izzet müyesser eyleye.

El-Bâbu's-sâdisu
Ve kâle Allâhu Teâlâ ve **haccu'l-beyti men isteta'a ileyhi sebîlâ**²⁶ âyetinde buyurur kim hacc idin zira bir kez vorseñiz ceennem odı sizlere harâm olur.

²³ "Zekat veriniz."

²⁴ "Ayınızda oruç tutunuz."

²⁵ "Kim 'iyi' amel işlerse salihlerden olur."

²⁶ "Yoluna gücü yeten herkesin, o Ev'e gidip haccetmesi." Al-i İmran, 3/97.

El-Bâbu's-sâbî'u
Fectenübü le'allakum tuflihûn²⁷ âyetinde buruyur kim Allâhu Teâlânın yaramaz işlerinden hazer eylemek kim cemi'i korkulu fi'illerden emin olasız.

İmdi Şeyh emrinde olmak hak rızası ve resûl emri üzere olmaktadır. Eyle olsa iredetden taşra kendü bilisle fi'li eylemek hakka ve resûline muhâlifet gibidir.

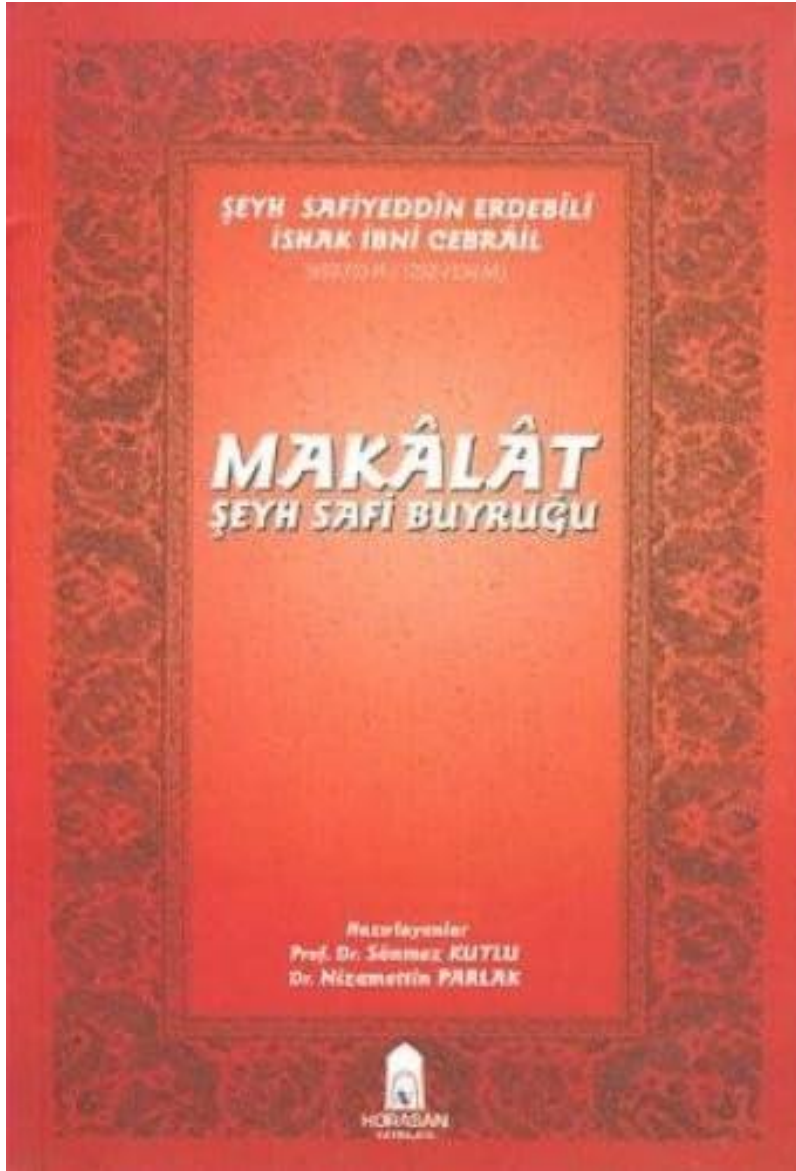
İmdi mürebbiye muhâlifet şeytân fi'ilidir. Zîrâ hilâf iş işlemek kendü nefâsine zulüm eylemek gibidir. Zîrâ eyle olan âdem dünya azâbı(6)ndan ve âhîret azâbından kurtulmaz. Zîrâ münâfik sıfatıdır. Münâfik olmayın kendi bilisine getmez münâfik oldur ki gönül korkusu olmayan evliyâ ve enbiyâi hazır eylemeye ve hakdan korkmaya ve resûlden utanmaya daima hilâf iş ve inâd ve huccet eyleye. Huccet hod şeytân fi'ilidir. Zîrâ kim kendi huccetiyle kendü merdûd eylemişdir. Allâh saklaya. İmdi huccet mutlak şeytân fi'lindedir.

El-Bâbu'l-evvelu
İbtidâındır. Bil gel ki ibtidâ tarikata müteallıktır. Zîrâ kim cemi'i hareketi mübtedî tarikatile işler. Zîrâ erenler dergâhında tarikât bir doğru yoldur. **İnne hâza lesırâton müstekim** âyetinde ibâretidir. Ve hem tarikât a'meli her nesne kim vâcibdir ve sünnetdir anı işlemek gerekdir tarikât ârifler katında birdir ve illâ nâdân iki ider üç ider. Zîrâ kim Hak emrin tutmaz ve resûlden utanmaz ve evliyâdan korkmaz ve fi'li kendüye hoş gelir kendü bilisine gider merdûdu ebedidir. Meşâyih emrine mutî olmaz mürebbisine hilâf eyler huccet inâd ider bilmez kim kendüyi merdûd idüb dergâhından cüdâ düşüb hâşâ kim bizârdır. Neüzü billâhi.

İmdi dünyâda merdûd olan evliyâ enbiyâ dergâhından dahi mahrûmdur. Tarik Hak Teâlâyâ geyder doğru yoldan bu dünyâda şeyhinden ve rûm erenlerinden ve âriflerden ve âşiklardan hem korkub hem utanmak gerekdir.(7) Zîrâ bunda

²⁷ "Bunlardan kaçının ki kurtuluşa eresiniz." Maide, 5/90.

EK 4: SÖNMEZ KUTLU & NİZAMETTİN PARLAK – MAKALAT ŞEYH SAFİ BUYRUĞU



Emmâ ba'du. Bu za'if, nahif, fakirden ba'zî aşâb iltimâs idiler kim, Sultânü'l-evliyâ' Burhânü'l-ekîyâ' Şeyh Safiyeddin -Kaddesallâhu şirrahü-'nuh Menâkıb'ını kim lisan-ı Fârisî üzerine te'lif imişlermiş, ânı tercime idem Türkiye döndürem ve teshil idem tâ ki fiyidesi 'âm ola deyu'¹⁰ bu za'if dahî anlarıñ hâcetleri bitisün deyu vardum bu işe teveccüh idüm ve iltizam gösterdüm. Tâ ki ol Menâkıb'ı teshil idem ve ba'zî ebyât ki asında şerhi yokdur, anları dahî bile¹¹ (böyle) idem ve 'ulemâ-yı zâhirün dahî (M/2a) sözlerini münâsebetle nakl idem İnşâallâhu Tâ'âlâ.¹² Emmâ ümüddür kim, her kim şulehâdan ve sâlikinden bu muhtaşarı (TY/2a) mecalis-i şeriflerinde okursa bu kimesneyi dahî du'â'ı hayırdan unutmayalar -İnşâallâhu'l-azîz-

Dördüncü Bâb

(ŞAFVETU'Ş-ŞAFÂ'NIN DÖRDÜNCÜ BÖLÜMÜ)

(G/2a) Birinci Bâb: Şâltân Şâh¹³ Şafiyeddin -Kaddesallâhu şirrahü-'nuh kelîmâtında ve tahkîklerinden. Ve bu bâb mürettebdur altı faşî üzerine.

¹⁰ İllâhî: İmân yenîmî cîvâde, en enâğîsî ezîyet verer bir şeyi yoldan kaldırmak, en yüke-ği ise Allah ton başka lâh olmadıgına şehâdet getirmekdir." Ya'nî kemter-i imân, dünyâyı terk iyemekte ve a'lâs "Lâ ilâhâ illallah" demekdir (Buna benzer pek çok rivâyet vardır. Bkz.: Bahârî, Şühûb, I/8 (imân 3), Müslim, Şühûb, I/63 (imân, 57, 58); Ebu Davûd, Sünen, V/56 (Sünen, 14); Tirmizî, Sünen, V/10 (imân, 6); Nesâî, Sünen, VII/110 (Sünen, 16); İbnü Mâce, Sünen, I/22 (imân, 9). Meşhed nâshasında bu fâzla kâimla ilgili şöyle bir hasıye bulamaktadı. "Zâhiren kâib sehv imiş ola."ve eşhedü enne Muhammeden Resûlullahî ve eşhedü enne 'Alîyyen velîyullah ve'l-cimmetü el-ibrâr min veledihî -Şâlavattullâh 'aleyhim- cema'nâ" kitabed etmezekte bu fikrîm! İllâ imân kâim olmasa, eger İstir imüsse onlara (İlâhîyeyi yazan: el-'Abd el-ekvâl Hâtem İbnü Nizâmü'l-Malkî en-Nizâm el-Malkî) Aslında hasıyeyi düşen, böyle bir açıklama'yı bosuna yapmaktadı. Çünkü Şafiyü'l-Safî'da, Nişâti'de ve elimizdeki yazmalarda imân şubelerine ilgili böyle bir kısım bulunmamasa, bu kısım müstercim veya müstensih tarafından ilâve edildiğini göstermektedir.

¹¹ Bîz dahî anlarıñ: TY/1b. ve bu kez: M/1b.

¹² anları dahî bile tevelli: TY/1b. anlarıñ ibaretleriyle bile tevelli: M/1b.

¹³ Bu kısım HM/1b-2a'da bazı küçük farklıklarla şöyledir: Emmâ bu za'if, nahif, fakirden ba'zî aşâb iltimâs idiler kim Sultânü'l-Evliyâ' Burhânü'l-ekîyâ' Şeyh Safiyeddin -Kaddesallâhu şirrahü-'nuh Menâkıb'ını kim lisan-ı Fârisî üzerine te'lif imişlermiş. Bîz ânı tercime idüm ve Türkiye döndürem ve teshil idem tâ ki, fiyidesi 'âm ola ve bu za'if dahî anlarıñ hâcetleri bitisün deyu vardum, bu işe teveccüh idüm ve iltizam gösterdüm. Tâ ki, ol Menâkıb'ı teshil iyeldüm ve ba'zî ebyâtı ki, asında şerhi yokdur anları dahî bile teveccüh idem ve 'ulemâ-yı zâhirün dahî sözlerini münâsebetle nakl idem -İnşâallâhu Tâ'âlâ.

¹⁴ Şeyh: TY/2a.

KELÂMULLAH ÂYETLERİNİN TAHKİKİ

Faşî-1 Evvel: Kelâm-ı Kadim'ün âyetlerinin tahkîklerinden. ki Şeyh bu-yurmuşdur ve ol dahî iki kısma münkasımdır¹⁴:

BİRİNCİ FAŞİL: ÂYETLER ÜZERİNE SORU-CEVAP

Kısım-1 evvel oldur ki su'âlde ve cevâbda ola. Şeyh Şadreddin'ün Rahimehullâh-ı rivâyetiyelâ.

¹⁴ Meşhed nâshasında eserîñ Şeyh Safî'nin tezkiresinin, ya'nî Şafiyü'l-Safî'nin döndüncü bölümlü olduğı açığa becerilmekte ve bu bölümlü yer alan altı bölümlü genişçe şöyle açıklanmaktadır: Bilgili ki, (R/2a) bu zîir olan bâb, Tezkîr'ün döndüncü bâhdur ki, Hâzret-i Şeyh Şafiyeddin -Kaddesallâhu şirrahü-'nuh-ün mibrek kelîmâtından ve tahkîklerinden altı faşî üzerine.

Evvelki faşî: Kelâmullâh-ı mecdî âyetlerinin tahkîklerinden. ki, Hâzret-i Şeyh Şafiyeddin -Kaddesallâhu şirrahü-'nuh-ün mibrek kelîmâtından. Evvelki kısım su'âl ve cevâbda, ikinci kısım âyetler fevâidindedir. İkinci faşî: Hâzret-i Peygamber -Şâllâllâhu 'aleyhi ve âlihî ve sellem- hadîsî ile su'âllerdir ki, ol Hâzret-den sorubdurur, iki vech ile evvelki vech ahâdîs-i Hâzret-i Nebvî me'ânîsün bildürür, ikinci vech su'âllerdir kim ol müncî-i kâmil Hâzret-i Şeyh Şafiyeddin -Kaddesallâhu şirrahü-'nuh-ün sorubdurur ve aslâra "İle mâ şerhâk" anı/Levâz. O, hevâsından konuşmaz." (Necm 53/3-4) delîl ile cevâb-ı şâhîh vîrürdür. Üçüncü faşî: Tahkîkât-ı Hâllât-ı İnsan beyânındadır. Dördüncü faşî: Tahkîkât-ı Ebyât-ı Meşâyih beyânındadır.

Besinci faşî: Zevâcî ve Nesâyih Kelîmâtındadır.

Altıncı faşî: Meşâre Kelîmâtındadır ki, cüz-i söz ile (R/2b) köllü ma'nâ gösterür.

(SU'ÂL: 1)

Su'âl idiler¹⁵ şu âyetden ki: "Elâ inne evliyâkellâhî lâ havvün 'aleyhim ve lâ hümm yahzenün: Bilesin ki Allah dostlarına korku yoktur; onlar üzülmeyeceklerdir."¹⁶ ve bu sözden¹⁷ ki "El-mu'şîşün 'alâ bâtarîn 'azîmin: Mu'şîşer, büyük bir tehlike üzerindedir."¹⁸ Ya'nî¹⁹ bu ikisinin ortasında muhalefet vardır. Birinde kaygı²⁰ ve korku yok dimegile ve birinde korku var dimegile.

(CEVÂB: 1)

Şeyh²¹ -Kaddesallâhu şirrahü- cevâbında buyırdı ki "El-mu'şîşün 'alâ bâtarîn 'azîmin: Mu'şîşer, büyük tehlike üzerindedir." Şunlardandır²² ki nefisün 'alaykîmî kemşîş olalar ve andan hâlâş bulmuş olalar. Lâkin hâjarda olalar nefisün mekrlerinden ve hîlelerinden ve korbuda olalar şundan ki 'ömri vefâ itimeye tâ ki aşı-ı ma'lûba yitişeler.

¹⁵ Sultânü'l- muhakkîkin ve mürtedü's sâlikin ve hâdî-î mülbîn ve kâmilü'l'arîfin ve melce'ü'l- ma'nînin ve recâ'ü'l- muhibbîn, eş-şâltân Şeyh Şadrü'l-millet ve'd-dîn eş-Şafî' el-Hüseynî -Kaddesallâhu şirrahü-'nuh- rivâyeti ile: R/2b.

¹⁶ Yumas 10/64.

¹⁷ hâjaden ki: R/2b, I/2b.

¹⁸ Beyhâkî bu ilâdeyi, Zînnün el- Marî'nün, el-Cezâlî'îsî, Sehi et-Tüster'ün sözün olarak vermektedir. Beyhâkî'nin eserinde tam me'nî şöyledir: "en-Nesî kulluhum mevâ illâ'l- 'alemâ ve'l-'alemâ kulluhum yendüm illâ'l- 'smîlân ve'l-'smîlân kulluhum yagterrâne illâ'l- mu'şîşün ve'l- mu'şîşün 'alâ bâtarîn 'azîmin. Kâle -'Azze ve Celle- li-yesle'le'y- şâkkün 'an şâkkîm: İssantârın tamamı ölüdür, alimler harîr; 'Alimlerin tamamı ölüdür; bildiğiyle amel edenler harîr; Amel edenlerin tamamı öldürmektedir, müslümler harîr; Müslümler ise, büyük bir tehlike üzerindedir. Allah -'Azze ve Celle- buyurdu ki: Doğrudan doğru-halından sorulubmek için (Ahtâb 33/8) Beyhâkî, Şu'abü'l- 'İmân, Thâ: Muhammed Sa'id Besîmî Zaglûl, Dîrü'l-Rûkübi'l-İmîyye, I. Baskı, Beyrut 1410, V/345. Bazı küçük farklıklarla diğer kaynaklarda da geçmektedir. Bkz.: Gazzâlî, İhyaü Ulümü'd-Dîn, IV. Baskı, Dîrü'l-Hayr, Beyrut 1977, I/81; İsmâil İbnü Muhammed İbnü el-Abhîlî (1162/1749), Keşfü'l- Hâfî, IV. Baskı, Beyrut 1985, II/415 (Bkz.: Ahmed el-Kalîş, Mekkebetü'l-Türkî'l-İslâmî, Halep trz., II/433; Cemâleddîn Muhammed Tahîr İbnü 'Alî el-Hindî Fetne (986/1578), Tezkîrütü'l-Mevvâ'üt, Beyrut trz., I/1608.

¹⁹ Ya'nî ki: TY/2a.

²⁰ kaygı; gam, kaygı.

²¹ Şeyh Şafiyeddin: R/2b.

²² anlarıñ hakkındadır: R/2b.

BEYT:

Dilhâ-yı muhlîşân-ı cihân por hünest

Tâ maşâd-ı hâl-ü kâr her-yeç çünest²³

Bu beytün ma'nîsi budur ki: Cihân muhlîşerîntün göñlü toptulu kândur, ammâ bu muhlîşerîntün maşâd²⁴ yitişmelerîntün hâli nice²⁵dir?

Meğâl şol kimsa kibi ki hâcca şâd idî. Eger ol kimsa ehline²⁶ ve (M/2b) malına ve oğlanlarına meşgûl olsa dahî anlarıñ sözlerini işite, ol kimsa maşâddan girir kalur. (TY/2b) Ve eger bu mevânâ muayyef ol-masa maşâdda yûz ursa ve Mekke yolına kâdem bassa, bu 'alaykîdan hâlâş bulur. Lâkin yol kesicilerden ve harâmilerden (fîmin olmaz)²⁷. Ve şundan ki zâd u râhîlesi Mekke'ye varınca kifâyet itimeye veya şundan ki yolda hâsta ola ve şundan ki 'ömür vefâ (itimeye)²⁸, imin olmaz ve hâjardadır mâdâm ki yoldadır. Ve çünki Ka'be'ye yitişdi, bu korbularcın (G/2b) ve bu hâjardardan imin olur ve bu mübtedî hâlidür ve zâhir hâlidür.

BEYT:

Beyâbânî ki hün-hâr u hâjar nâ-kest nâ refte

Hârî-i Ka'be-i nâ-dîde, kücâ imin tevân büden²⁸

²³ Nihâti çevirisî:

Darıma mühlîşerîntün köñlü doludur hâfiden,

Kim, sonuncu necce oların ehvânîni? (N/354).

²⁴ maşâd: G/2a.

²⁵ eh-i beyti ve oğlanları men' isse: R/3.

²⁶ R/3a.

²⁷ TY/2b, M/2b.

²⁸ Nihâti çevirisî:

Getnedin bu kanyeyici dünyamı kırın çeker,

Eymen olur gayyûşerden Ka'be'ye çünkim yeter. (N/355)

TY ve Manisa nâshasında çevirisî:

Harâmî olsa ger yolda sefer ehli hatır da olar

Harîm-i Ka'be'ye görmeyen haçan imin olarıdır:

(TY/2b, M/2b, R/3b) Olısar kelimesindeki "sa" eki, gelecek anlamı veren "ecek, acak" yerinde kullanılmaktadır. Olısar: Olacak.

Bu beytün ma'nisi budur ki: Yolda ki haramı ola, daği ol yolda bunca havf u hatar var ola.²⁹

Ammâ ahvâl-i bâhtında çün şüfi, kayd-i nefsende ve anuñ 'alayıkrından hâlâş buldı ve 'alâyık-i nefsanıyı ve Şeytânıyı kaç' idi ve kademi şırâtı'l- müstakîme kodı. Ya'ni toğru yola (kodı)³⁰ kademini, ya'ni âyete muvafâkat idi ki "Ve enne hâzâ şırâti müstakîmen fettebi'ühü... Şüphesiz bu, benim dosdoğru yolumdur."³¹ Dur. ve ol şüfiye söyir yollardan ki Şeytân yollarıdır "... Ve lâ tetebihü's-sübüle fe tefferaka biküm 'an sebîhi...Başka yollara uymayın, zira o yıllar sizi Allah'ın yolundan ayırır."³² dimilmiştir. Havf ve hatar vardır. 'An Abdullâh ibni Mes'ûd³³ -Razıyallâhu 'anhu- kâle: "Hafta lenâ Resûllâhî haftan, kâle hâzâ sebîlullâhî, sümme hafta (M/3a) huftün 'an yeminihi ve 'an şimâlihi kâle hâzâ sübülün 'alâ külli sebîlin minhâ Şeytân'ün yedü'ileyhi (TY/3a) ve karâ'e "Ve enne hâzâ şırâti müstakîmen fettebi'ühü ve lâ tetebihü es-sübüle fe tefferaka biküm 'an sebîhi"³⁴; Resûllâh bize bir çizgi çizdi. Dedi ki: Bu Allah'ın yoludur. Daha sonra onun sağından ve solundan bazı çizgiler çizdi ve dedi ki: Bunlar da Şeytân'ın davet ettiği her bir yol üzerindeki yollar ve daha sonra şu âyeti okudu: "İşte benim doğru yolum budur, O'na uyun, (başka) yollara uymayın ki sizi O'nun yolundan ayırmasın. ..."³⁵ Ya'ni

²⁹ Ol yola gitmeyen kimse bunca havfde olur, haram-i Ka'be'yi görmeyiş kimse bu korbullardan kaçan emin olmsadır: M/2b.

³⁰ TY/2b, M/2b.

³¹ En'âm 6/153.

³² En'âm 6/153.

³³ 'Abdullah ibni Mes'ûd: SS/435, K/3b, H/3b, HM/3a, KE/3b, I/3b. 'Abdullah ibni 'Abbas: R/3b. 'Abdullah ibni Mes'ûd (R/54a) Ebû 'Abdirrahmân 'Abdullah b. Mes'ûd b. Gâfî b. Habîb el-Hüzelî (32/652-53): Önde gelen sahabilerdendi. Hz. Peygamber'den sonra Ka'be'de aşj-ke Kur'an okuyan ilk kişiydi. Çok güzel Kur'an okurdu. Hz. Peygamber'den dinleyerek kendisinin topladığı ve adına izafe edilen Mushaf nüshası vardı. Bedir savaşı başta olmak üzere hemem bütün savaşlarda katıldı, Medine'ye ilk hicret edenlerdendi. Küfe'de yerleşti. Büyük kurra ve fakihlerden olup Küfe tefsir ve fıkah ekollerinin kurucusudur. Ömer zamanında Küfe kadılığı ve beytül-Mal'ın idaresiyle görevlendirildi. Medine'de 32/652 veya 33/653 yılında öldü. İbn Sa'd, *Zubakâru'l-Kütübü*, Dâru Sadr, Beyrut trz. VI, 13-14; İbn Hibbân, *Ebu Hafim Müslüman b. Hibbân b. Ahmed el-Basî (354-965)*, *Kitâbu'l-Meyâhirü'l-Yüme'irü'l-Emsâir*, Wiesbaden 1959, 10; İsmail Cemalîoğlu, "Abdullah b. Mes'ûd", *DA*, I/114-117.

³⁴ En'âm 6/153.

³⁵ Bu hadis bazı farklılıklarla Abdullah b. Mes'ûd'dan rivâyet edilmiştir: Ahmed b. Hanbel (241/855), *el-Müsned*, Çağrı Yayınları, II. Baskı, İstanbul 1992, I/435;

bu hadîsün ma'nisi budur ki: Abdullâh ibni Mes'ûd eydür: "Bir gün Resûl Hâzretî -Şallâllâhu 'aleyhi ve sellem- yirde bir toğru hat çekdi ve ayıtdı: İşbu yol Allah yoludur ve andan sonra ol hatın yanlarına çok hatlar çekdi ve ayıtdı: İşbunlar daği yollarıdır ve bu yolların her birisinde bir Şeytân vardır ki tâlibi ol yola kulağuzlar." Ve okıdı: "Ve enne hâzâ şırâti müstakîmen fettebi'ühü ... Şüphesiz bu, benim dosdoğru yolumdur."³⁶ Ya'ni ol evvel çekdügüm toğru yoldur. Aha mütâba'at idün "... Ve lâ tetebihü's-sübüle fe tefferaka biküm 'an sebîhi...: Başka yollara uymayın, zira o yollar sizi Allah'ın yolundan ayırır."³⁷ Ya'ni ol sonra çekdügüm yollar Şeytân yollarıdır. Aha mütâba'at itmeñ.

Pes, Şeyb -Kaddesallâhu şirrahü- bir beyt (G/3a) didi (ki)³⁸:

BEYT:

Ez der dervâze'lâ tâ be darü'l-mülk-i şâh
Şad hezâr ü heftâd râh-i rehzen est³⁹

Bu beytün ma'nisi⁴⁰ taħkik itmek nazar-ı 'akılla mümkün degüldür, amma zâhir ma'nisi bu ola ki: "İa" nuñ dervâzesi⁴¹ kapusından tâ şâhuñ mülk-i evine degin, yüz biñ daği yedi yüz yitmiş yol vardır ve her yolda bir haramı vardır. Amma ol ki "İa" dervâzesi kapusundan şâhuñ mülk-i evine degin didü-ği şu ola ki meselâ tâlib ki Kelime-yi Tevhîd'i dimege başladı ki mütrekbedür nefyile işbâdan, "İa" dervâzesi kapusu didüğü nefy-i mâ-sivâ ola.

Şâh didüğünden murâd (M/3b) Bâri Ta'âlâ ola ve şâhuñ dâr-ı mülki işbât ola. Muhaşşal bu ola ki: Nefyden işbâta varınca, (TY/3b) yüz biñ daği yidi

ed-Dârimî, Ebû Ahmed (255/868), *es-Sünen*, Çağrı Yayınları, II. Baskı, İstanbul 1992, I/60; İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yazîd el-Kazvîni (273/887), *es-Sünen*, Çağrı Yayınları, II. Baskı, İstanbul 1992, I/6.

³⁶ En'âm 6/153.

³⁷ En'âm 6/153.

³⁸ TY/3a, M/3a.

³⁹ Nişâti çevirisi:

Yönlüğün dervâzesinden şâhuñ eşjinedek,

Yüz min ilen yedi yüz yetmiş yol ilen yolci var. (N/355)

⁴⁰ Ma'nisi: TY/3a, M/3a.

⁴¹ Dervâzesi: TY/3a, M/3a.

yüz yitmiş yol ve yol kesici vardır ve ne kadar ki sâlik yoldadır, havfde ve hatardadır tâ mağsad-ı vişâle yitişince. Amma sâlik ki kademini harem-i vişâde kodi (ki)⁴² "Ve enne ilâ rabbike el-müntehâ: Ve şüphesiz son varış Rabbinedir."⁴³ İmin oldı cem'i-i havfden ve hatardan."Ve men debatehü kâne âminen: Ona giren güvene erer"⁴⁴ ve ol yollar ki anda Şeytân olurdu, ol yollardan hâlâş buldı ve zümre-yi "Elâ inne evliyâcillâhî lâ havfin 'aleyhim ve lâ him yalzenün: Bilesin ki Allah dostlarına korku yoktur; onlar üzülmeyeceklerdir."⁴⁵ dan oldı. Amma şu havf u hatar ki anlaruñ gönlinden gider, dünyada ve dünyada ne var ise, anuñ ve âbiretün havfi ve hatardır, amma Hakk Ta'âlâ'dan havf ve hayset anuñ gönlinde daği ziyâde olur ve ne kadar ki tâlibe ma'rîfet ziyâde olur, Hakk Ta'âlâ'dan havf ve hayset daği ziyâde olur. Şöyle ki Resûl Hâzretî buyurmuşdur ki: "İnni le'a'lemuhum billâhî ve eşed-dühüm lehü huşyeten: Muhakkak ki ben onlar arasında Allah'ın en iyi bilenim ve korktuğum için ona şehadet edenim."⁴⁶ Bu hadîsde Hâzret-i Risâlet -Şallâllâhu 'aleyhi ve sellem- kendütün korhısu ziyâde idüğün (G/3b) bildürdi. Eger Hakk Ta'âlâ'dan havf olmasa, bu (kimse)⁴⁷ ziyankâr olur."Felâ ye'meni mekrelâhî illâ'l-kavmü'l-hâsirin: Allah'ın azabından emin mi oldular? Fakat ziyâne uğrayan topluluktan başkası, Allah'ın mühllet vermesinden emin olamaz."⁴⁸

⁴² M/3b.

⁴³ Necm 53/43.

⁴⁴ Âl-i İmrân 3/97.

⁴⁵ Yûnus 10/64.

⁴⁶ Hadisin tam metni şöyledir: "Kalet Aişe: Sava'a'n-Nebiyü -Şallâllâhu 'aleyhi ve Sellem- sey'en fe rahasa fihî fe tenezzehe 'anhu kavman, fe belâğa zâlike'n-Nebiyye: Fe hatâba fe humillâhü sümme kâle: ma bâlî akvâmin yetenezzehe'ani's-s'ey'i esna'ühü? Fe-yallâhü! İnni le'a'lemuhum billâhî ve eşed-dühüm lehü huşyeten: Aişe dedi ki: Nebi (sav) bir şey yaptığında, o konuda terket bırakır. Bir grup ondan uzak dururdu. Peygamber, bu durumla öğrenince, bir hatbe okudu, Allah'a hamd ettikten sonra şöyle dedi: Bu topluluğa ne oluyor ki, benim yaptığım şeyi yapmaktan istemiyorlar? Muhakkak ki, ben onlar arasında Allah'ın en iyi bilenim ve korktuğum için ona şehadet edenim." Bkz.: Bahâri, *Şâbih*, VII/96 (Edeb. 72), VIII/145 (Tisim, 5).

⁴⁷ Kimse: M/3b, TY/3b. kimseye: G/3b.

⁴⁸ A'raf 7/99.

(SU'ÂL: 2)

Su'âl itidler Şeyb'a şu âyetden ki: "... Femen kâne yercü İlkâe rabbihî felya'mel' amekn şâlihen: Artık her kim Rabbinde kavuşmayı umuyorsa, iyi iş yapсын ve Rabbinde ibadette hiçbir şey ortak koşmasın"⁴⁹. Ayatdılar: Bu âyetün ma'nisi budur ki: Her kimse ki Hakk Ta'âlâ'nun didârın taleb ider, 'amel-i şâlih işleştün. Ol 'amel-i şâlih ki Bâri Ta'âlâ'nun didârın görmege sebebdür, (M/4a) ol nice 'ameldür? didir.

(CEVÂB: 2)

Şeyb -Kaddesallâhu şirrahü- cevâb virüb buyurdi ki (TY/4a) 'amel-i şâlih iki nev'dür. Birisi zâhir-i şüri ve birisi bâtin-i m'anevi. 'Amel-i şâlih-i zâhiri şüri, oldur ki mecmu'ü farizaları ve sünnetleri ve âdâbını ser'atun, yirine getüre ve andan Allah'ın kullarından kimse incimeye⁵⁰ ve andan bir fi'il şâdir olmaya ki halâyıkuñ nefisine ve malına andan ziyân gele ve andan dinine ziyân ider fesad gelmeye ve bu 'amel-i şâlih-i zâhir-i şüridür.

Amma şalâhiyet-i bâtimi m'anevi oldur ki kalbi nefstün fesadından şalâha getüre ve şol hicâb ki sâliki ma'lûba vâsil olmaksan men' ider, ol nefsdür çün sâlik nefsi-i hicâbını ortadan götürre ve göñül âyinesin pak iyleye. Lâ-cerem⁵¹ Hakk Sübbânehü ve Ta'âlâ'nun dizârını müşâhede itmek ümidvâr ola.

BEYT:

Eger ender şebistan-ı vişâlet cân hicâb âyed
Be-cânet kin hicâb-ı cân zi piş hiş ber-dârem⁵²

Bu beytün ma'nisi budur ki: Eger sentün vişâlün gicelerinde, cân, hicâb olursa, sentün cânuñ hâkîkçün ki bu cân hicâbını ben ortadan götürre.

⁴⁹ Kehf 18/110.

⁵⁰ incinmeye: M/4a.

⁵¹ Lâ-cerem: TY/4a, M/4a.

⁵² TY ve Mansû nüshasında çevirisi:

Vişâlün gicesinde ger hicâb olursa bu canım
Hayatun hakkın geçerim cân hicâbından (TY/4a, M/4a; Krz: N/356).